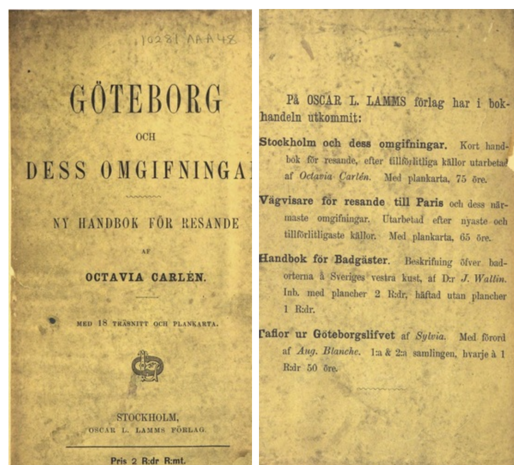


10281 AAA48

GÖTEBORG

OCH

DESS OMGIFNINGA[R]

NY HANDBOK FÖR RESANDE

AF

OCTAVIA CARLÉN.

MED 18 TRÄSNITT OCH PLANKARTA.

STOCKHOLM,
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

Pris 2 R:dr R:mt.

På OSCAR L. LAMMS förlag har i bokhandeln utkommit:

Stockholm och dess omgifningar. Kort handbok för resande, efter tillförlitliga källor utarbetad af *Octavia Carlén.* Med plankarta, 75 öre.

Vägvisare för resande till Paris och dess närmaste omgifningar. Utarbetad efter nyaste och tillförlitligaste källor. Med plankarta, 65 öre.

Handbok för Badgäster. Beskrifning öfver badorterna å Sveriges vestra kust, af D:r *J. Wallin.* Inb. med plancher 2 R:dr, häftad utan plancher 1 R:dr.

Taflor ur Göteborgslifvet af *Sylvia.* Med förord af *Aug. Blanche.* 1:a & 2:a samlingen, hvarje à 1 R:dr 50 öre.

GÖTEBORG.

BESKRIFNING ÖFVER STADEN OCH DESS NÄRMASTE OMGIFNINGAR.

NY HANDBOK FÖR RESANDE

UTARBETAD EFTER TILLFÖRLITLIGASTE KÄLLOR AF

OCTAVIA CARLÉN

----------- STOCKHOLM, OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

STOCKHOLM, BERGSTRÖM & LINDROTH, 1869.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör British Library, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i september 2014 av Bert H. *Ill. C. WEIGEHAVN*

GÖTEBORG.

Göteborg är icke någon stad, hvars anor »förlora sig i sagans natt», som så många svenska städer och byggnader göra.

Nuvarande staden är endast omkring 250 år gammal, men den är ändå icke bland Sveriges yngsta städer, ty 21 sådana äro anlagda senare än Göteborg.Dessa äro: Waxholm, Sala, Askersund, Nora, Christinehamn, Fahlun, Grenna, Carlskrona, Wennersborg, Carlshamn, Alingsås, Borås, Åmål, Strömstad, Söderhamn, Östersund, Sundsvall, Piteå, Luleå, Haparanda och Skellefteå. Denna rikets andra stad vexte snart om sina yngre syskon, ja, äfven de flesta af sina äldre, och blef i flera afseenden ett stöd, en föresyn för dem. Visserligen saknar Göteborg glansen af historiska minnen; ingen Sture har der kämpat för fosterlandets sjelfständighet; ingen Christina

Gyllenstjerna har försvarat dess murar, och ingen Gustaf Wasa har der hållit sitt segerintåg. Men Göteborg äger en annan glans, med hvilken det smider sköldar och vapen, som afvända eller besegra vår tids farligaste fiende, pauperismen. Denna glans är den merkantila och industriela öfverlägsenhet,som Göteborg tillkämpat sig, och det intiativ det gifvit till flera för staden och hela landet vigtiga beslut och åtgöranden. Anlagdt af den store Gustaf Adolf i en tidpunkt då man började inse fredens välsignelse och akta *den* högre än de blodiga idrotternas lager, tillväxte Göteborg med förvånande hastighet, hvilket var en naturlig följd af innevånarnes idoghet och ordningsanda, och den förkärlek, hvarmed konungen omhuldade den nya staden.

Flera större eldsvådor hafva öfvergått Göteborg, hvarvid åtskilliga handlingar, rörande stadens historia, uppbrunno. Denna stad eger likväl några minnen, som ej kunna förstöras af elden eller »förtäras af rost och mal». Dess äldsta och dyrbaraste minne är naturligtvis det att vara anlagdt af den store Gustaf Adolf. Här slutade den förste af de »tre store Carlarne», Carl Gustaf, sin bragdrika lefnad; här hade vår störste theosoph, Emanuel Svedenberg, en af sina märkvärdigaste uppenbarelser; här uppehöll sig en längre tid den efter revolutionen 1790 landsflyktiga Franska konungafamiljen; här har snillekonungen Gustaf III vistats flera veckor och snart sagdt med endast sin personliga närvaro räddat samhället från en af de största olyckor, hvaraf det hotats: krigets förödelse; här har skalden Bengt Lidner saint tvenne af vårt lands största bildhuggare, Fogelberg och Molin, skådat dagens ljus, och här har »Göteborgs Bellman», poeten Wadman, slutat sina dagar. (Mera om allt detta längre fram.)

För denna bok, afsedd till vägledning för resande, hafva nedanstående arbeten blifvit använda såsom källor:

Beskrifning öfver Göteborg af Cederborg.

Beskrifning öfver Göteborg af Granberg.

Svenska städer af Rudbeck.

Badorterna af Wallin.*Göteborgs kalender för 1857* af Hedlund och Berg.

Historisk statistisk beskrifning öfver Göteborg.

Svenska konungars olycksöden af Schytzecrantz.

Bohusläns historia af Holmberg.

Göteborg och dess omgifningar (utgifne af Meyer et Köster).

Historiskt-geografiskt-statistiskt-lexikon.

Svenskt Konversationslexikon.

Tal vid öppnandet af Göteborgs muséum af Fåhreus.

Förteckning öfver Göteborgs muséum af G. Brusewitz.

Göteborgs kalender för 1868.

Svenska familjeboken af J. G. Carlén.

Biografiskt lexikon.

Geografi af Hägerman.

Berättelser ur Svenska historien af Fryxell.

Svenska Folkets Sagohäfder af Afzelius.

Blad ur Göteborgs minnen af M. Axelson.

Helstenii föreläsningar om Göteborg.

Åtskilliga uppsatser i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning samt

Illustrerad Tidning och andra periodiska skrifter.

Svårigheten att ur alla dessa arbeten sammanfatta en tillförlitlig beskrifning öfver Göteborg har varit ganska stor, enär flera af de ofvanstående arbetena motsäga hvarandra. Så till exempel säger en författtare i sin anteckning om Göteborg i tidningen »*När och fjerran*» att Gustaf Adolfs-statyen i Göteborg är modellerad af Molin. Andra säga att den är af *Fogelberg* (detta är rätta förhållandet).

En författare säger att stadens domkyrka är »den största, ryktbaraste och kostsammaste» af nyare tempelbyggnader i Sverige. En annan författare har deremot serdeles ofördelaktiga yttranden om samma kyrka; han säger bland annat att hon äruppförd »utan all stil, samt att gasinrättningen der har ytterligare förfuskat dess inre beskaffenhet, så att hon mera påminner om en tivoli-anstalt än om Guds hus».

Om Göteborgs Börs säger en förf. att »den är ingenting mindre än lyckad, byggnaden är tilltagen i stor och kolossal skala. Åt torget erbjuder den en façad, tung och öfverlastad, som ville den sjunka genom jorden; med pelare, hvilka man väl må fråga, hvad de hafva der att beställa; med en kolonnad, bred nog för en tvåhundra alnars façad; med sina i luften sväfvande gudabilder, om hvilka det alltid må blifva svårt att säga, hvad de egentligen kunna betyda; med en entresol, försedd med vindögon, som obehagligt fylla distanserna emellan de båda våningarnes fönster.»

En annan förf. säger om samma Börs: »Denna byggnad är uppförd i ren italiensk stil af de mest solida materialier. Åt fasaden, hvilken vetter åt Gustaf Adolfs torg, äro anbringade 12 kolonner af jern. De 6 som tillhöra nedre våningen äro i dorisk, och de öfriga 6 som tillhöra öfre våningen, i jonisk stil. På den förra af dessa pelarrader är anbringad en balkong och på den senare äro uppställda statyer föreställande *handeln, sjöfarten, industrien, idogheten, lyckan* och *ymnigheten.* Vidare kallar samma förf. Börsbyggnaden ett »fépalats».

Flera författare säga att konung Carl Gustaf — som dog i Göteborg — afled *på en stenbänk som för denna märkvärdighet ännu visas i residenset.* Andra författare påstå att han dog i en *länstol,* som nu förvaras bland Sko klosters samlingar och der visas för *samma märkvärdighet.* Ännu ett par andra säga att han »dog stilla i sin säng» (detta är den rätta uppgiften, enligt Fryxells m. fl. tillförlitlige historieskrifvares bevisade utsago).

Efter att hafva jemfört alla de ofvannämnda arbetena och sedan sammanställt dem som äroutgifna af de mest trovärdiga författare, har denna bok blifvit utarbetad. Utomdess hafva muntliga upplysningar lemnats på stället med den största beredvillighet af flera personer. Främst bland dem må nämnas Intendenten R. W. O. Herr A. W. Malm, hvilken godhetsfullt lemnat hela uppsatsen om *Naturhistoriska museum* och hvilken uppsats här *ordagrant* återgifves. Samme utmärkt sakkunnige vetenskapsman har äfven lemnat uppsatsen om »grunddragen af Göteborgs närmaste omgifningar», hvilken uppsats likaledes återgifves oförändrad. Vidare har Intendenten och Kammarjunkaren Herr M. Lagerberg godhetsfullt lemnat flera vigtiga upplysningar, och Litteratören Herr M. Rubenson har äfven med den outtröttligaste välvilja tillhandagått med upplysningar rörande Göteborgs förhållanden. Utan denna Herr Rubensons goda medverkan, hade förf. — såsom främmande på orten — aldrig kunnat utgifva detta arbete.

*Göteborgs historia

(är hufvudsakligen återgifven efter T. G. Kudbecks för-tjenstfulla arbete, “Svenska städer“).

Göteborg, denna rikets andra stapelstad och i vissa fall den första, är belägen vid Sveriges ve-stra kust, 48J mil V.S.V. från Stockholm. Yid pass J mil från nuvarande Göteborg låg fordom vid Säve-ån Nya Lödöse, en liten, men väl befästad stad, som anlades under Carl Knutson eller Sten Sture den äldre, man vet ej rätt hvilket, och först fick namn af Götahamn. Gamla Lödöse var en urgammal stad, belägen vid Göta elf, inåt Wester-götland omkring 4 mil från nuvarande Göteborg. Gamla Lödöse blef uppbränd på trettonhundratalet och derefter förvandlad till en by. Då Nya Lödöse 1611 äfven uppbrändes under kriget med Danmark, hade redan 4 år förut

Carl IX på ön Hisingen anlagt en stad med namnet Göteborg. Denna första anläggning gynnades betydligt af holländarne, för hvilka Öresund var en nagel i ögat, och den stora planen var till och med att öfver Sverige och Ryssland bilda en handelsväg till Persien. Detta allt var naturligtvis icke i Danmarks intresse, hvarföre konung Kristian IV, sedan han 1612 lyckats eröfra fästningen Elfsborg*), skyndade att bemäktiga sig den nya staden Göteborg. Visserligen blefvo genom freden i Knäröd 1613 alla de eröfrade länderna

*) Detta var gamla Elfsborgs fästning, som låg mellan Klippan och Röda sten. Ar 1660 raserades fästningen ocli nedikring de fordna vallarne ligga nu D. Carnegies fabriker.till Sverige återställda, men 7 år gingo dock om, innan den beryktade Elfsborgs lösen, en million riksdaler, hunnit af den utarmade nationen betalas.

Oaktadt så väl Ny-Lödöse som Göteborg ånyo börjat bebyggas, fattade dock den unge konung Gustaf Adolf, som insåg den nya stadens ofördelaktiga läge på en ö, hvaraf danskarne egde en del, beslutet att anlägga staden på fasta landet närmare utloppet af Göta elf. Traditionen förtäljer, att då han om sommaren 1618, för att utse den nya stadens läge, tagit nejden i betraktande, skall en liten fogel, förföljd af en örn, hafva tagit sin tillflykt till konungens fötter, hvilken då genast, förtjust af det lyckliga förebudet, beslutat att på samma ställe, detta tilldrog sig, anlägga staden. Konungen skall dä hafva stått på såkallade Qvarnberget. Detta var det femte försöket att anlägga en stad vid Göta elfs utlopp, och det lyckades öfver förväntan.

Stadens bebyggande på dess nuvarande plats sattes genast i verket och konungen utfärdade i Mars 1619 interimsprivilegier för staden. Man kan således med skäl räkna det nuvarande Göteborgs uppkomst från 1619. Den snillrike Adler Salvius skall hafva uppgjort ritningen till staden, och Erik Dahlberg förbättrade sedermera fästningsverken *).

Gustaf Adolf befallde i följd af beslutet om den nya stadens grundläggning, att båda städernas, Ny-Lödöses och gamla Göteborgs borgerskap skulle sammanflytta för det nära grannskapets skull hvaraf de kunde lida skada. Frihet från alla skatter beviljades tills vidare för nya Göteborg, hvilket, genom de första privilegierna af den 4 Juni 1621, förlängdes på 16 år, hvartill äfven lades fullkomligt fri handel, ej allenast i alla svenska sjöstäder, utan också i alla under svenska kronan lydande länder.

*) Enligt Svenskt konversationslexikon, tryckt 1845.Liksom i Stockholm under medeltiden tyskarne i och för hanseatiska handeln spelade en stor roll, så äfven holländarne här, hvilka vid denna tid obestridligt voro den förnämsta handlande nation i den då kända verlden. För att gynna de af denna nation, som här bosatte sig, stadgades derföre, att alla allmänna handlingar skulle uppsättas på både holländska och svenska, samt att likaledes en stads-sekreterare skulle tillsättas för båda språken.

Staden bekom vid samma tillfälle till everldelig egendom all jord, hvartill Ny-Lödöse förut varit berättigad, samt derförutan Säfvedahls härad och fögderi, Alingsås skog, Mölndahls ström, så vidt den tillhörde kronan, äfvensom fritt fiske i elfven och skärgården m. m. Serdeles smickrande för stadens styrelse var, att från rådstufvurättens domar intet vädjande till hofrätt fick ega rum, så framt icke saken, hvarom tvistades, i värde öfversteg 1000 daler.

Genom holländarnes synnerliga gynnande vanns ganska riktigt det ändamål konungen afsett; många af denna nation bosatte sig i den nya staden, som snart i följd af deras företagsamhet och idoghet hastigt uppblomstrade. Ibland här bosatta holländare var Abraham Cabeliau, som var borgmästare och uppsyningsman öfver myntet i den äldre staden, men som sedermera blef generaldirektör öfver svenska fiskerierna. (Det var dennes dotter, Margareta, med hvilken Gustaf Adolf haft den kärlekshandel flera historieskrifvare omnämna). Men ej allenast handlande af ofvannämnda nation nedsatte sig här, äfven ett temligen betydligt antal holländska bönder förmåddes bosätta sig på stadens länderier, der de småningom införde bland landets invånare ett bättre sätt för smör- och ostberedning.

För att skydda den nya staden, hvilken, såsom gränsort, var utsatt för fiendens anfall, befästades den ej allenast, utan genom slussar och fördäm-ningar bragtes det derhän, att kringliggande nejd kunde sättas under vatten, om behofvet så fordrade. Snart skulle staden äfven behöfva sådana försig-tighetsmått, ty knappa t nier än 20 år

gamniaI skulle den första gången utsättas för krigets vådor.

Tidigt på våren 1644 afseglade Kristian IV ined en lotta för att anfalla Göteborg, hvars stigande välstånd naturligtvis var emot Danmarks intresse. Gamla Elfsborgs fästning försvarade inloppet till staden och genom en krigslist, den nem-ligen, att gå under holländsk flagg, ämnade Kristian bemäktiga sig Göteborg, men bedrägeriet upptäcktes snart och planen misslyckades. Konungen be-gaf sig då öfver Hisingen till Bohus för att ordna anfallet till lands mot Göteborg. Vid en recog-noscering på Ramberget, som Kristian derefter företog, lärer kommendanten i staden på honom låtit rikta ett par kanoner, men hvilka hvarken förmådde skada eller skrämma honom. Nu vidtogs en mängd anstalter, dels för stadens belägring, dels för att uppehålla den väntade holländska flotta, som Louis De Geer åtagit sig att utrusta. En skans, kallad Gothenbrille, anlades för detta ändamål, der Ny-Elfsborg för närvarande är belägen. Nu inlopp emedlertid underrättelse till konungen, att såväl De Geer nalkades som att Gustaf Honi uppbrutit från Skåne, men innan Kristian lemnade Göteborg ville han först söka genom skrämsel bemäktiga sig det och skref derföre till kommendanten Nils Assarson Mannersköld ett bref, fullt med hotelser att försänka inloppet vid Elfsborg ip. m., men intet kunde rubba Mannersköld från fullgörandet af sin pligt, och skyndsamt måste nu konungen tänka på reträtt för att ej bli tagen som i en råttfälla. Den 1 Maj begaf han sig sjelf å väg på samma lilla farkost, hvarmed den för honom mindre behagliga underrättelsen anländt, och dagen derpå afseglade äfven flottan, sedan bjelkaroch andra byggnadsmaterialier dels måst uppbräu-nas, dels qvarlemnas.

Hamnen fortfor dock att blockeras och från Hisingen oroades segelfarten. För att göra ett slut på detta ofog beordrades riksdrotset Grefve Per Brahe att fördrifva fienden derifrån. Den 1 Augusti lät han generalmajor Lars Kagg med 1,300 man infanteri och 400 rytttare gå öfver elfven, medan han sjelf med 120 man tågade långs efter stranden. Yid svenskarnes annalkande utrymde fienden tvenne skansar, som han uppkastat vid stranden; inom kort förjagades danskarne från hela ön Hisingen och en svensk trupp af något öfver 500 man förlädes nu vid Göta elf midt emot Bohus för att bevaka danskarnes vidare företag. Dessa hade för denna gång öfvergifvit orten, sedan den De Geerska flottan ändtligen anländt, hvilket skedde först sedan den danska hunnit komma sin väg.

Kristian IV förlorade dock icke modet: På-

följande år skickade han en eskader under Ove Geddes befäl att understödja Hannibal Schested, hvilken från Norrige skulle inbryta och öfverfalla Göteborg. Men då Martin Thyssen, (sedan adlad till Ankarhjelin), med 14 holländska fartyg kom staden till bistånd, måste Gedde med oförrättade ärenden återvända. Schested ämnade då infalla i Westergötland, mén hindrades af Lars Kagg, som ryckte mot Kongelf och intog samt uppbrände detsamma. Schested drog sig nu tillbaka, men anländ i närheten af Göteborg anfölls han af Harald Stake med sådant mannamod, att han i största hast måste öfverföra sina trupper till Hisingen, sedan han endast hunnit göra ett litet besök i Göteborgs hospital, hvarvid 18 af dervarande hjon omkommo. Sä slutades den beryktade Hannibalsfejden.

Den genom privilegierna af 1621 beviljade skattefriheten för Göteborg blef något inskränkt, då Göteborg 1629 förband sig att utrusta och un-derhålla 2 bevarade skepp. Likaså måste staden, i och for det pågående kriget, lika ined andra städer i riket, betala en så kallad licent af 2 daler för hvarje tunna salt, som infördes.

Ar 1635 upplifvades genom en stadga stadens i dess privilegier medgifna rättighet att slå mynt, men då Göteborg året derpå begärde befrielse der-ifrån, erhölls den. Emedlertid ångrade borgerska-pet under Carl Xl:s tid detta och anhöll ånyo om samma rättighet, men denna begäran blef då af-slagen, dock endast hvad angick svenskt mynt.

Som staden vid de 16 frihetsårens utgång var bringad derhän, att nästan se sig utan alla inkomster, så beviljades 1638 en så kallad tolag, bestående af 1 procent på alla inkommande och £ d:o på alla utgående varor, £ af accisen både för hvad som slagtades samt för öl och bränvin, som tillverkades inom staden. Men ej nog härmed, den befriades äfven från erläggandet af lilla tullen och den omnämnda saltlicenten förminskades i vissa fall till 6 och i vissa ända till 4 öre tunnan. Längre fram stadgades äfven att den tull, som ditintills erlagts vid Lilla Edet, skulle få upptagas i Göteborg, och ytterligare 1643, till uppmuntran för timmerhandeln, att borgare i Göteborg, som utförde master med egna fartyg, ej skulle erlägga mer än hälften af den vanliga tullen.

Under danska kriget 1643—1645 erhöll staden, i anseende till de höga sädespriserna, tullfrihet på spanmål, hvilken tullfrihet tid efter annan förlängdes.

Bland andra handelsfriheter, som Göteborg 1651 bekom, var äfven, för befordrandet af sillfisket, att alla fartyg, hvilka i sådant ändamål från staden utrustades, på 16 år blefvo befriade från all tull och ålades endast att betala en half riksdaler lasten i rekognition. Till upphjelpande af tvävaru-handeln stadgades vid samma tid, att tullen pådessa varor icke skulle vara högre, då de utskeppades på fremmande eller så kallade ofria fartyg, än på inhemska. Saltlicenten nedsattes likaledes till hälften mot hvad den förut varit

Denna period kan för öfrigt med skäl benämnas skråförfattningarnes guldålder i Sverige; En viss association hade privilegium att handla med salt, en annan med jern, en tredje med tobak o. s. v. med uteslutande af alla andra. Så var det äfven i Göteborg, men här gick det dock så långt, att hushållen ej för enskildt behof fingo brygga dricka, emedan bryggarne betalade accis för hvad de bryggde, och det således ansågs såsom intrång i deras handtering.

Carl X sökte på allt sätt, äfven på bekostnad af de öfriga städerna i Bohuslän, att höja Göteborg, och hade hans älsklingstanke, de 3 nordiska rikenas förening, gått i fullbordan, var hans mening säkerligen den, att leda hela nordiska handeln öfver Göteborg. Han ämnade fördenskull beröfva Uddevalla och Strömstad deras stapelstadsrättig-heter samt fråntaga Kongelf ända till stadsprivile-gierna och låta dess innevånare utflytta, vare sig till Göteborg, Marstrand eller Uddevalla, der de utan afgift skulle erhålla borgarrätt. I Marstrand berättigades Göteborgs borgerskap att få idka handel och fiske, samt till och med hålla en rådman, som egde rättighet, ej allenast att bevaka alla sin stads handelsintressen, utan tillika deltaga i alla beslut, som fattades, rörande Marstrand. För att minska det stötande häruti medgafs visserligen Marstrand samma rättighet, men man kan lätte-ligen inse, hvilket olika inflytande dessa båda deputerade skulle ega. Men döden gjorde emedlertid, såsom kändt är, år 1660 ett plötsligt slut på alla Carl X s storartade planer och detta just i samma stad, som han möjligen inom några år trodde sigfå se såsom Skandinaviens hufvudstad. (Mera om Carl Gustafs död längre fram.)

Tvenne riksdagar höllos äfven denna tid här-städes, den första 1656, och den andra 1660, vid hvilken sistnämnde staden tillerkändes nya privilegier.

Då staden under den korta tiderymden från 1660 till 1669 varit utsatt för icke mindre än 2 stora eldsvådor, fick den af Carl XI:s förmyndarregering en summa af tullmedlen, dels för återställande af flera publika byggnader, dels för understöd åt det fattigare borgerskapet, äfven tullfrihet för undan elden bergade nederlagsvaror.

Men snart nalkades åter en kritisk period för Göteborg: Under Carl XI:s krig med Danmark var det ståthållaren i Norrige, grefve Gyldenlöwe, anbefalldt, att från sin sida söka oroa Sverige och, om möjligt, bemäktiga sig Göteborg. Vid första anfallet, om hösten 1675, kom han dock icke längre än till Qvistrum, der han uppehölls af generalen, grefve Ascheberg, till dess konungen sjelf med arméen hann ankomma, då han nödgades återvända.

Längre hann han emellertid påföljande året, då han framträngde ända till Hisingen, hvarifrån han ämnade beskjuta Göteborg, men då rikskansleren, grefve De la Gardie, anlände till undsättning, gick han honom till mötes och anföll Bohus, men jagades dock derifrån och uppbrände uu af hämnd Wenersborg, det enda han under detta fälttåg mäktade uträtta.

Till sjös oroades Göteborg synnerligen detta är af amiral Marcus Rothstein. Denne hade redan börjat blokaden af amiralen Sjöblads eskader, som låg vid Ny-Elfsborgs fästning, då underrättelsen om anländandet af 6 krigsskepp, hvilka blifvit för svensk räkning utrustade i England, tvingade honom såväl att upphäfva blockaden som fästningens belägring.Med större framgång än de föregående åren opererade Gyldenlöwe dock 1677, då han intog Marstrand och Uddewalla samt slog De la Gardie vid sistnämnde stad, men äfven denna gång misslyckades hans planer mot Göteborg, då Carl XI, efter slaget vid Landskrona, i forcerade marscher skyndade Bohuslän till undsättning.

Med outtröttlig ifver återkom Gyldenlöwe följande året tidigare än vanligt och bemäktigade sig genast Hisingen, men för att ej i ryggen oroas af Bohus fästning, beslöt han först att intaga denna samt under tiden endast blockera

Göteborg. Han var ock nära att i förra fallet lyckas, då riksamiralen grefve Stenbock plötsligt visade sig. Ehuru med mindre truppstyrka än fienden, landsteg han på Hisingen, uppbrände de pråmar och båtar, som öfverfört den, angrep Gyldenlöwe och lyckades inom kort bringa honom i sådan förvirring, att han sjelf antände sitt läger och skyndade hals öfver hufvud till Uddevalla.

Ett ytterligare försök gjordes emedlertid samma år mot Göteborg, hvarvid fienden från Ramberget sökte kasta in bomber i staden, men hvilket, i anseende till afståndet, ej lyckades. Härifrån för-drefs han snart af en trupp, som, på en bro, slagen öfver elfven vid Pölsebo, öfvergick densamma. A ena sidan fästningsverkenas fullbordande, hvarpå med kraft arbetades, och, å andra, den ställning Carl med sin här intog, förekommo vidare åtgärder i detta hänseende, och fienden måste för sista gången under detta krig draga sig tillbaka, utan att kunna utföra hvad han föresatt sig. Freden 1679 gjorde emedlertid ett önskvärdt slut på all den oro och alla de uppoffringar, hvarför Göteborg under dessa 4 år varit bottställdt.

Allt gjordes af regeringen att lindra de bördor man under pågående krig måst álägga denna, liksom andra rikets städer. Så förunnades den 1683,då den sökte vinna eftergift af 2,000 daler silfver-raynt, återstoden af 9,450 samma mynt, en kon-tribution, som vid föregående riksdag blifvit den ålagd, samt att städerna Kongelf, Uddevalla och Warberg ålades deltaga i betalningen, och köpmännen erhöllo vid samma tid rättighet, att såsom ersättning för sina under kriget uppbringade fartyg, hålla så kallade frihetsskepp, hvilka icke erlade någon importtull.

Carl XI, som insåg stadens vigt i strategiskt hänseende, har den ätven att tacka för det den 1687, från att endast vara omgifven med jordvallar, blef försedd med murar. Den inneslöts under de följande åren af icke mindre än 13 polygoner, 4 stora bastioner etc., samt försvarades, utom af dessa fästningsverk, af omkring 14,000 fot långa murar; Nya Elfsborg åt sjösidau, samt fästena Kronan och Götha Lejon åt landsidan såsom slutpunkter, samt kunde således anses såsom en för sin tid ganska stark fästning.

Under samma konungs tid var stadens bestånd genom reduktionen hotadt men den förlust den härigenom gjorde, blef dock snart ersatt, då den genom kunglig nåd återfick sina förlorade egendomar. Carl XI, som nogsamt insåg Göteborgs värde, införde tillika ordning i förvaltningen af dess medel genom instruktioner at så väl landshöfding som magistrat, men staden måste dock nu åtaga sig att hålla båtsmän, i likhet med alla andra städer.

Kriget med Danmark, som slöts 1679, hade naturligtvis ett så ofördelaktigt inflytande på handeln, att 1677 ej mer än 67 fartyg utgingo från Göteborg och jernexporten nedgick till 14,109 skepp. Med den återvändande freden steg dock åter handeln, så att 1697 ända till 228 fartyg från Göteborg utgingo, ehuru ej mer än 9 deraf voro stadens egna. Jernexporten var vid denna tid omkring 50,000 skeppund.Under Carl XII:s krig var Göteborg ej i den lyckligaste belägenhet, dels genom de krigsgärder den måste erlägga, dels genom oenigheten med dess guvernör, amiralen friherre Sjöblad, stridigheter, hvilka å den senares sida till den grad urartade, att kommerse-kollegium allvarsamt måste lägga sig i saken. Då konungen hemkom från fångenskapen, godkände han den plan till stadens utvidgande, hvarigenom så väl gamla varfvet med alla dess åbyggnader, som gamla Elfsborgs slotts ladugård och öfriga tillhörigheter i skog och mark lades under Göteborg. Denna stadsdel skulle kallas stadens vestra och de som der ville bygga tvåvåningshus, ty mindre medgafs icke, skulle erhålla fri. tomtplats samt 12 års frihet från alla kronoutskyl-der, stora sjötullen undantagen.

För någon egentlig våda af kriget hade staden hittills blifvit förskonad. 1711 inbröt väl generalen, friherre von Löwendal från Norrige med en här af 18,000 man, men då vice aiuiral Schested, som skulle understödja hans operationer, bättre be-höfdes i Pomern och således fick ordres att be-gifva sig dit, måste Löwendal i September äfven draga sig tillbaka.

Men 1716 om hösten följde ett bäskt piller på den präktiga anrättning konungen förut uppdukat för staden. Den förständigades att till påföljande vår på egen bekostnad utrusta 3 krigsfartyg, om några och 60 kanoner hvardera, försedda nedersta laget med 24-pundiga och de andra med 18-pun-diga kanoner. Ammunition och besättning skulle äfven anskaffas. Det löfte bifogades dock, att fartygen skulle användas till stadens enskilda tjenst i fredstider.

Dessa, om än tvungna, rustningar, kommo dock snart till pass, ty Tordenskjöld gjorde i Maj månad 1717 ett försök att bemäktiga sig Ny-Elfs-borgs fästning. Med en flotta af 2 krigsskepp, 11galerer, 2 kanonpråmar och 12 beväpnade slupar begaf han sig den 11 Maj från Fladstrand för att genom öfverraskning intaga fästningen, men under det svenska flottan, som låg i hamnen, emottog honom såsom sig borde, måste han äfven uthärda elden från flera batterier och på stränderna uppställda regementen. Efter 5 timmars skarp strid måste han vika, sedan han förlorat 2 galerer. För att hämnas borttog han väl längre fram flera handelsfartyg, ja, gjorde ett anfall på Strömstad, men utan större framgång.

Tordenskjöld var dock ej den som så lätt upp-gaf det förslag, han en gång fattat. Efter Carl XII:s död trodde han rätta tidpunkten vara inne, och det säges att han lofvat sin monark att er-öfra Elfsborg lika lätt, som han rökte sin pipa. Detta var dock lättare sagdt än gjordt, ty i Johan Lilje egde fästningen en kommendant, som försvarade sig till sista andedrägt. Detta visste Tordenskjöld, men förlitade sig dels på sitt eget okuf-liga mod, dels på den listiga plan han uppfunnit för belägriugen.

Bakom Aspholmen, en klippa helt nära Elfsborg, lade han sig nu i bakhåll, och medan mör-sare kastade bomb på bomb öfver Aspholmen in i fästningen, kommo hans kanonbåtar för ett ögonblick fram om klippan, affyrade sitt skott och drogo sig genast bakom densamma. Från klockan 11 om aftonen den 1 Augusti till klockan 5 på morgonen den 4:de, varade oupphörligt denna förfärliga eld och anställde den största förödelse.

Fästningen var snart en enda ruin, halfva besättningen nedskjuten och den andra hälfteu upp-gifven af trötthet, men ett par gånger uppfordrad att gifva sig, svarade Lilje vred att han skulle låta skjuta i sank nästa parlamentärbåt. som närmade sig. Gång på gång hade han väl skickat till Göteborg för att af kommendanten derstädes be-gära undsättning och framförallt fartyg, men samma oreda som 1719, efter hvad man känner, herrskade i hela riket, herrskade äfven här. Eggad af sann fosterlandskänsla uppträdde då en enskild man på skådeplatsen och visade hvad en kraftfull karakter i förening med hjerta i bröstet förmår. Of-verste Staël von Holstein, som redan dragit sig tillbaka i privatlifvet, kunde ej med likgiltighet åse de styrandes oduglighet och de hjeltemodiga försvararnes af Elfsborg kommande öde. På ön Hisingen vid ett ställe, benämndt Arendahl, som ligger bakom Aspholmen, lät han i största tysthet, om natten mellan den 3 och 4, uppföra ett batteri af visserligen endast 4 kanoner, men dessa serverades af honom tillgifne män. Också inbröt knappast daggryningen, förrän hans batteri började spela med sådant eftertryck, att Tordenskjöld hals öfver öfver hufvud, med qvarlemnande af sitt mörsare-batteri, måste draga sig tillbaka. Men detta förvärrade, i stället att förbättra, hans sak, ty nu var han äfven blottställd för elden från fästningen. Intet annat återstod således än att uppgifva hela företaget, som utan tidspillan verkställdes, men en liten flotelj qvarlemnades dock för att bevaka inloppet till Göteborg.

Hela denna flotilj, bestående af 2 flytande batterier, ett bomb-skepp, en galer och 4 transportskepp, blef ej långt derefter uppbringad och förd till gamla Elfsborg, men natten till den 8 Oktober gick Tordenskjöld med sina lätta fartyg förbi Ny-Elfsborg, bemäktigade sig dels genom list, dels genom öfverrumpling Gamla Elfsborgs batterier, hvilkas kanoner han förnaglade samt tog derpå alla der liggande skepp. Men som farvattnet genom försänkningar var ganska grundt, kunde han endast taga galèren prins Carl med sig; de öfriga måste han spränga i luften. Han återvände derpå till Marstrand utan att låta sig förskräckas ellerlida någon skada af elden från Ny-Elfsborg. Detta var sista gången Göteborg under detta krig hade känning deraf, ty genom engelsk bemedling tillvä-gabringades snart ett stillestånd, hvilket ej långt derefter förvandlades i fred.

En svår eldsvåda öfvergick Göteborg 1721, då, förutom domkyrkan och gymnasium, ej mindre än 213 hus blefvo lågornas rof Detta var ett kännbart slag, men stadens för handeln och sjöfart högst fördelaktiga läge gjorde, att den icke dess mindre snart repade sig. Mellan magistraten och borgerskapet yppades under den så kallade frihetstiden en mängd stridigheter, hvarvid man anmärkt den egenheten, men som just var en följd af de partistrider, hvaraf Sverige då var splitt-radt, att så snart magistraten mellan riksdagarne anförde klagomål hos regeringen, fick den alltid, rätt, men under riksdagarne, då sådana mål hän-skjötos till rikets ständers afgörande, alltid orätt, ja, i mången sak föll fullkomligt stridande dom hos båda dessa statsmakter.

Jemnt ett fjerdedels sekel efter förra branden eller i Januari 1746 hemsöktes staden åter af en sådan, som sträckte

sig ifrån stora till lilla bommen och i sin framfart medtog Tyska kyrkan, kommen-dantshuset, nederlagshuset, barnhuset, stadens corps de garde med material- och spruthus jemte 196 privata hus. För att mildra följderna af denna stora olycka beviljade regeringen staden 3 års tullfrihet på utländskt tegel och takpannor, synnerligen för att uppmuntra till byggande af stenhus, men den skänktes dessutom utaf landtulls- och accis-inkomsterna en summa af 72,000 daler silf-vermynt, väl först att utgå på endast 12 års tid, men sedan förskjöts hela summan.

Efter eldsvådan 1746 vidtogos visserligen först den försigtigheten, som genom en förordning af 1748 påbjöds, att icke bygga annat än stenhus, men 1772tilläts att äfven reveterade kors verk shus fingo uppföras.

Ej mer än 12 år efter sista branden, eller 1758, undergick den en ny sådan, hvarvid stadshuset, tullhuset och artillerityghuset samt mer än 100 privata hus blefvo lågornas rof.

Vid denna tidpunkt infördes en för staden lika nyttig som i Sverige sällspord inrättning, nem-ligen vattenledning. Redan 1714 uppgjorde stadsborgmästaren Jakob Fergill en plan att från den % mil aflägsna Kallebäcks källa, förmedelst rör under jorden, leda vattnet till fästningen och staden; men vare sig att den föreslagna kostnaden, 10,000 daler silfvermynt, ansågs för stor, i synnerhet under brinnande krig, eller andra hinder upp-stodo, allt nog, det kom för denna gång ej längre än till förslag. Ofta uppdykade åter tanken härpå, men utan vidare resultat, till dess slutligen tvenne för det allmännas väl nitiske personer, grosshand-landen Henry Greigh och politiborgmästaren, kommerserådet D. Pettersson, togo saken om hand. Genom subskription lyckades de, mellan 1785 och 1788, insamla en summa af något öfver 17,000 R:dr. Förmedelst deras drift och omtanka påbörjades visserligen arbetet i September 1786 och, oaktadt en mängd svårigheter, hann man dock sa långt, att den 17 November 1787 vatten kunde fås vid Kungsportsplanen. Annu återstod dock mycket, och arbetet afstannade i brist på medel för en tid, till dess grosshandlanden Zacharias Roos 1793 åtog sig befattningen dermed och öppnade ny subskription. Den stora reservoiren vid Kungs-portsplan, som rymmer 1,700 tunnor vatten, blef nu fullbordad, äfvensom en mindre för att leda vattnet till stora torget. Dels genom en frivillig af-gift, som trankokeri-idkarne i Göteborg med början af innevarande sekel åtogo sig, dels genom taxering kom man dock så långt, att år 1815 treallmänna vattentappningsställen, vid kungsports-planen, domkyrkan och Stortorget eller Gustaf Adolfs torg, funnos, hvarest, vid tryckning på en knapp, allmänheten förses med godt källvatten. Sjelfva reservoiren har följande inskription:

“Den Hand som aUt det goda gifver,

Den Hand som allting håller opp,

Och källan ntnr sanden drifver,

Att friska menskans matta kropp,

Hon nådigt detta Verk bevare,

Från ofall, skada och förderf,

Och ådrans ymnighet ej spare,

Till hjelp och gagn i våra värf!

Men Folk! då du Guds godhet röner,

I detta och i annat mer,

Glöm ej Hans lof i trägna böner,

Det är till hjertat som han ser.

Författadt af Commerce-Rådet Dan. Petterson.“

Vid Gustaf III:s vistande i Göteborg, hvarom mera framdeles, omdöptes Kallebäcks källa till Gustafs källä. Omkring 4,500 R:dr R:mt åtgå ännu årligen för underhållet af denna vattenledning, hvilka uttaxeras af stadens samtliga invånare.

Mot slutet af 1780-talet hotade dock en tilldragelse att förstöra eller åtminstone betydligt rubba den välmåga, man kan säga betydenhet, hvartill staden, såsom vi sett, mest genom handelns inflytande under detta sekel höjt sig. Gustaf III hade, i förlitande på Danmarks bistånd eller åtminstone neutralitet, 1788 företagit ett krig mot Ryssland och detta utan annat bistånd än Turkiets, som lofvat subsidier, men hvilka dertill vid utbetalandet befunnos vida mindre, än hvad man påräknat, emedan man missräknat sig på myntsorten,piaster, hvilken man, med oförlåtlig låttsinnighet, trott vara lika i kurs med en spansk.

Fortgången af detta krig är alltför känd att vidare behöfva omordas. Danska kabinettet åberopade sig på en traktat med Ryssland af 1773, och den 24 September ofvannämnde år gick en dansk-norsk armé af 9,500 man öfver gränsen. Den anfördes utaf prins Carl af Hessen och kronprinsen af Danmark, sedermera Fredrik Vt, gjorde under honom sitt första fälttåg.

Vid denna kritiska vändpunkt visade sig dock Gustafs snille i sin klaraste dager och då andra misströstade, ropade han jublande: jag är frälsad! Lemnande Finland och kriget derstädes snart sagdt åt sitt öde, skyndade han till Dalarne och innan kort hade han, en annan Gustaf Wasa, samlat några tusende dalkarlar omkring sig. Men härmed var icke allt gjordt: Efter ett fåfängt motstånd

mot en tiofaldig öfvermakt hade den vid Qvistrum posterade svenska styrkan måst gifva sig och prinsen hade besatt Uddevalla samt hotade derifrån Göteborg. Gustaf III, som då befann sig i Carl-stad, hade nu ingen annan utväg än att försöka att, rundtomkring Wenern, öfver Mariestad och Lidköping, ila sin trogna stad till bistånd, något, som han äfven utan tidsutdrägt företog.

Den 1 Oktober hade prinsen af Hessen an-ländt till Uddevalla och redan den 3 kom underrättelse till Göteborg att konungen samma afton vore att förvänta. Genom natt och dag, samt slutligen till häst, hade Gustaf fortsatt resan, under vägen samlat alla trupper, som befunno sig i denna del af riket, och man kan lätt föreställa sig med hvilken hänryckning han mottogs af Göteborgs nedslagna invånare. På börsen öppnades subskription för att bestrida de nödvändigaste utgifterna. Bönderna i nejderna kring staden inkallades för att vara behjelplige vid fästningsverkens istånd-sättande och då den 6 Oktober en parlainentär infann sig med uppfordrau till staden att gifva sig, kunde redan konungen i spetsen for Bohusläns dragoner samt Skaraborgs, Nerikes och Werm-lands regementen, förutom garnisonen och artilleriet, gifva ett lika eftertryckligt som nekande svar. De nästföljande dagarne anlände Westgötha kavalleri, Skånska husarerne samt 2 tyska regementen och denna styrka ökades ytterligare med Jemtlänningarne, en del af lifgardet m. fl.

Som betydliga summor fordrades för aflönan-det af alla dessa trupper, meddelade konungen bor-gerskapet på rådhuset, sedan han förut uppmanat staden till manligt försvar, att hans krigskassa ej räckte till mer än en månads sold. Tillräckliga medel försträcktes då af ostindiska kompaniet, brandförsäkringskassan m. fl. inrättningar, mot statsverkets obligationer, hvilka sedan ganska ordentligt inlöstes.

Men mer än på alla dessa ofvannämnda försvarsanstalter litade konungen troligen på några af stormakternas bemedling. Redan från Carlstad, der storbritanniske ministern vid danska hofvet, Elliot, sammanträffat med konungen, hade denne skrifvit till prinsen af Hessen, förklarande att Gustaf III redan antagit engelska och preussiska hofvens bemedling samt att ett allmänt stillestånd redan blifvit kejsarinnan af Ryssland föreslaget.

Då prinsen af Hessen icke dess mindre ej allenast genom general Mansback lät besätta Weners-borg, utan äfven framskickade en ströfkorps till Kongelf, i akt och mening att sätta Bohus fästning i blockadtillstånd, förgrymmades Elliot och skref att ett ytterligare offemsivt steg å prinsens af Hessen sida skulle anses af England och Preussen såsom en krigsförklaring. I samma anda skref han äfven från Göteborg och begaf sig slutligen sjelf till prinsens högqvarter vid Kongelf, hvarestden 9 Oktober ett stillestånd på 8 dagar undertecknades.

Men till och med detta, ehuru kort, var på väg att brytas, ty sedan stilleståndet väl var ingånget, uppbringades å svenska sidan 30 jakter och båtar med fourage, kirurgiska instrumenter samt de 10 vid Qvistruin tagna svenska kanonerna. Konungen försvarade saken derraed att stilleståndet var till lands, icke till sjös. Emedlertid förnyades det dock på nära en månad, ty det skulle räcka till den 13 November.

Något som väckte synnerligen ondt blod var att man bland de tagna effekterna påstod sig hafva funnit en kista med tortyrverktyg. Huruvida detta var enligt med sanna förhållandet har aldrig blif-vit utredt. Prinsen af Hessen säger i sina me-moirer, att det endast var fältskärsinstrumenter ocli kedjor, som några regementsprofosser med^ skickat, men ett certificat, utställdt af personer, h vilka i Göteborg inventerat de på båtarne tagna sakerna, intygar att det varit tortyrverktyg.

På intet vilkor ville konungen emedlertid åter-lemna de vid Qvistrum tagna kanonerna, och detta kinkiga ämne bilades slutligen på så sätt, att kronprinsen af Danmark förärade dem till Gustaf III. En annan sak, som äfven höll på att störa det påbörjade goda förhållandet, var den deklaration konungen den 24 Oktober afsände i följe af rykten om våldsamheter, hvilka danska arméen skulle hafva föröofvat i trakterna mellan Kongelf, Wenersborg och Amål, som, enligt stilleståndskon-ventionen, voro i dess besittning. Prinsen svarade, att sådant var fullkomligt ogrundadt och öfver-lemnade åt engelska hofvet skiljedomen mellan konungen och honom. Detta var också förenligt med den renaste sanning, ty menskligare har, enligt senare undersökningar, intet fiendtligt landnågonsin blifvit behandladt än Sverige då blef af Danmark.

Den enda upprättelse Danmark erhöll tor nämda deklaration, som ogillades så väl af engelska som preussiska ministrarne, bestod deruti, att alla ej utdelade exemplar af den tryckta upplagan utaf densamma indrogos. Strax efter ingåendet af andra vapenhvilan förlädes danska högqvarteret från Kongelf till Uddevalla, och sedan några andra små tvisteämnen, såsom om den väg danska arméen skulle taga etc., blifvit bilagda, afslöts den 5 November en tredje konvention, hvarigenom stille-ståndet beramades till ett hal i t år med en månad och 10 dagars uppsägning. Dagen derpå bröt arméen upp från Uddevalla, anlände den 9 till Strömstad och den 12 om aftonen var ingen dansk eller norsk krigare mera på denna sida Svinesund. Så slutades detta härtåg, som i nämnde kritiska tidpunkt, förutan konungens energi samt Englands och Preussens outtröttliga bemedling, kunnat bli så olycksbringande för hela Sverige, men som nu aflopp med ett par månaders occupation af Bohuslän.

Göteborg var räddadt; också visste det knappast huru det skulle bevisa sin tacksamhet och borgerskapet beslöt, vid konungens återkomst den 28 samma månad från en utflykt till Uddevalla, att sjelft spänna sig for hans vagn och draga honom in i staden, men konungen, som fått en aning derom, gjorde sitt intåg till häst. Emedlertid, då han om aftonen begaf sig till spektaklet, beledsagades han dit af hela borgerskapet och framför vagnen redo 3 personer, föreställande Göteborg, ryktet och handeln.

Påföljande året firades högtidligt den 3 Oktober, dagen då konungen ankom, och hvarvid insamlades 1,240 riksdaler, utaf hvilka 1,100 uppsändes till Stockholm, för att efter konungens godtycke utdelas till enkor och faderlösa efter soida-ter och sjömän, som stupat under kriget. Återstoden bestämdes åt i Bohuslän bosatte behöfvande soldat- och sjömansenkor. En medalj slogs likaledes, hvaraf ett exemplar i guld tillställdes konungen. Denna medalj hade till omskrift de smickrande orden: Augusti Praesiclio Tuta (under herrskarens anförande säker).

Hade staden, om än endast för ögonblicket, måst uppoffra stora summor för det befarade kriget, så kom under sista decennium af förra hundradet flera andra sorgliga tilldragelser att ytterligare taga dess välmåga i anspråk, såsom då 1792, natten mellan den 2 och 3 Mars, en eldsvåda ånyo utbröt, som afbrände icke mindre än 99 tomter, utom Jakobssonska sockerbruket, beläget på serskild grund vid stora kanalen.

Påföljande året i April förnyades denna olycka, dä 70 hus afbrunno på Qvarnberget. Hela staden var emedlertid i fara vid detta tillfälle, emedan ett större kruthus var uppbyggdt vid foten af berget, men man lyckades dock att bli herre öfver elden, innan den hann dit. A. andra sidan voro Kronhuset eller Garnisonskyrkan samt artillerityghusen och verkstäderna i fara, men äfven dessa blefvo räddade.

Men tredje året å rad skulle staden hemsökas af samma förfärliga gäst, då mellan den 3 och 4 Februari 1794 en eldsvåda uppkom, hvarvid åbyggnaderna å 91 tomter lades i aska.

Redan efter branden 1792 hade författningen att inga trähus skulle få byggas, i hela sin stränghet blifvit upplifvad, och detta, utom den nytta det medförde, åstadkom derjemte stadens förskö-ning.

Efter sä många olyckor som staden, efter hvad vi varit i tillfälle att se, undergått, tycktes det icke vara för mycket att den fick ett decennium att återhemta sig, men ej så lång tid ens beskär-des den, emedan 1802 redan, i slutet af December, en vådeld utbröt, hvarvid domkyrkan, gymnasii-och skolhuset samt åbyggnaderna pån icke mindre än 180 tomter blefvo lågornas rof. Äter voro icke ens 2 år förflutne, då i November månad 1804 en ny eldsvåda uppkom, hvilken utom landshöfdinge-residenset, medtog den kostbara kasernbyggnad, som anlades 1793, garnisonslasarettet samt åbyggnaderna å 203 tomter. Efter båda eldsvådorna stadfästades nya brandordningar, hvilka också af behofvet högligen påkallades.

En gång äfven under denna period, år 1801, var likaledes staden hotad af ett fiendtligt besök från England. Sverige och Danmark hade ingått beväpnad neutralitet under ryska kriget med England och en sjökonvention hade till och med blif-vit afslutad mellan Sverige och Ryssland. Kriget utbröt, men innan hvarken ryska eller svenska flottorna hunnit utrustas, visade sig i Kattegatt en engelsk flotta af 54 segel. Oaktadt alla bemödanden från Danmarks sida, seglade den med obetydlig forlust igenom Sundet, och sedan den under 5 timmars strid förstört eller tagit de utanför Köpenhamn till dess skydd stationerade blockskepp, måste danska regeriugen afsluta ett stillestånd, först endast på 6 timmar, men som sedan utsträcktes till 14 veckor.

Nu hade engelsmännen händerna fria, och Göteborg rustade sig till försvar genom nya befästningar vid inloppen, men engelska flottan tog lyckligtvis en annan väg, i det den, förmodligen ämnande sig till Östersjön, lade sig utanför Carls-krona med uppmaning till bestämd förklaring huruvida Sverige vore att anse som vän eller fiende För ögonblicket afvände* faran genom ett tvetydigt svar å kommendantens sida, men till all lycka anlände då underrättelse från Petersburg om kejsar Pauls våldsamma död och Alexanders uppstigandepå tronen. Soni han var engelsmännen benägen och fredsunderhandlingar redan öppnade, återvände engelska flottan och ej allenast Göteborg, utan hela Sverige var frälsadt.

Sju år derefter såg Göteborg visserligen i sjelfva verket engelska krigare inom sina murar, inen då såsom bundsforvandter i Sveriges krig med Ryssland och Danmark. Dessa utgjorde en armékorps af 10,000 man under general Moores anförande, hvilken öfverlemnades till svenska regeringens begagnande, endast med vilkor att den skulle slå under egna officerare samt brukas endast till Sveriges försvar. Detta förbehåll förtröt så den granntyckte Gustaf Adolf, som ämnat den till anfall mot Norrige eller Danmark, att han lät arrestera engelska befalhafvaren i Stockholm, dit denne begifvit sig. Förmodligen med tillhjelp af guldets makt flyktade denne tillbaka till Göteborg, der han genast begaf sig ombord och afseglade.

Som, oaktadt alla de ofvannämnda befästnin-garne, Göteborg i alla fall från de kringliggande höjderna kunde beskjutas och en förändrad krigskonst derjemte i senare tider gjort sådane försvarsanstalter till större delen obehöfliga, beslöt regeringen 1806 fästningsverkens rasering. Genom kontrakt med magistraten i slutet af påföljande år öfverlemnades alla fästningsverken till staden, mot det att de på dess bekostnad skulle raseras, hvartill staden dock kunde få begära erforderligt arbetsmanskap. Kungsporten var den enda af stads-portarne som finge qvarstå. Omkring staden skulle åt landsidan en allé anläggas. De tomter iuom fastningsgrafvarne, som af nämnde åtgärd skulle uppkomma, egde staden att bekomma till everlde-lig ego Arbetet borde vara verkställdt inom 10 års förlopp, så vida de betingade vilkoren skulle erhållas, ett stadgande, som gjorde att arbetet äf-ven inom denna tid medhanns.En ny olycka genom eldsvåda träffade Göteborg den 13 September 1813. Elden, som härjade från södra sidan af Sillgatan ända till Stora Hamngatan, lade nära etthundrade hus i aska. En insamling skedde, som snart inbringade omkring

80,000 R:dr som af en brandstodskomité samvets-grannt utdelades åt de brandskadade. För underlättande af stadens återuppbyggande erhöllo invå-narne tillåtelse att dels tullfritt, dels mot lindrig tull få inforskrifva utländsk mursten och taktegei och denna rättighet blef genom en Kongl. resolution af 1813 förlängd på 10 år mot erläggande af halfva skeppsumgälder samt lots- och båk-afgifter, äfven för utländska fartyg. Från Göteborgs distrikt ocli öfriga Bohuslänska skärgården skulle likaledes båtar få nyttjas till införande af kalk från Norrige.

Bland de från denna tid härrörande bestämmelser, egnade att höja Göteborgs välstånd, torde med rätta böra nämnas nederlag sfriheten. Redan af konung Gustaf 111 hade sådan blifvit beviljad franska nationen, hvårföre,

då Sverige 1813 erhöll ön S:t Barthelemy, Storbritanniens invånare äfven kommo i åtnjutande af samma rättighet oc soin man insåg obilligheten af att förmena landets invånare, hvad som beviljades freinlingen, utsträcktes den snart äfven till dem.

Så har Göteborg, oaktadt en mängd motgångar, alltmera gått framåt, och är nu en välbyggd, blomstrande stad, som i ostörd frid under de sist-förflutna decennierna utvecklat sig. Hvad det nu äger i byggnadsväg, promenadplatser m. m. meddelas här nedan.Göteborg som affärsstad.

Inom affärslifvet är Göteborg Sveriges första stad. Den kan med rätta vara stolt öfver sin handel och sin sjelfförvärfvade rikedom, sina mångfaldiga fabriker och en industri, som i flera hänseenden kan uthärda jemförelsen med utlandets mest industriella städer. Det är endast en mening derom, att ingen svensk stad utmärker sig för så mycken kommunalanda och sammanhållning, så mycken ifver att befordra allt, som tjenar till att betrygga samhällets utveckling och välstånd, som Göteborg, och för alla dess offentliga inrättningar och förbättringar, uppoffra stadens medborgare stora summor. Det finnes flera namn som Göteborgarne nämna med välsignelser för allt det goda deras ägare tillskyndat stadens innevånare. Man erinre sig namnen Sahlgren, Carnegie, Dickson och Wijk m. fl., hvilka alla varit eller äro stadens välgörare i ett eller annat afseende. Affärslifvet spelar i Göteborg en så stor roll, att de flesta andra intressen der måste träda något i bakgrunden. Der-med är ej sagdt, att denna stad saknar intelligens och vetenskapliga samlingar, men det som företrädesvis märkes i Göteborg, är dess kommer-ciella lif. Hela den inre hamnen och skärgården hvimla af skepp från nästan alla verldens kanter, och en mängd utländningar — serdeles engelsmän — besöka ofta Göteborg. På Göta elf är nära nog trängsel af ångbåtar, som genom Trollhätte slussar korama och gå mellan Göteborg och kanal-linien, samt Wenerns många stationer. Utanför stadenherrskar dag och natt en oafbruten verksamhet i hvarje vrå utmed klipporna, der stora fabriksanläggningar efter hand uppstått. Otaliga lass af bomullsvaror, jern, papper, timmer, spanmål, stenkol ra. m. korsa hvarandra här på alla vägar, och Göteborgs tvenne hufvudpunkter, handelskontoren och hamnen, utveckla för hvarje år en allt större verksamhet. Det är en gifven sak, att hvarje stad, der de borgerliga intressena hafva ett öfver-vägande inflytande, fäster sig utan känsloprål vid det lugnt beräknande förståndets fordringar och vilkor. Likväl visar sig Göteborgaren känslig och örasinnad, specielt i ett afseende: det nämligen, när det är fråga om välgörenhetsinrättningar, såsom fattigsjukhus, fattigskolor, arbetarebostäder, o. s. v., och de summor, som användas för dylika ändamål, gifva utan tvifvel en högre ränta än de mest storartade handelsspekulationer.

I äldre dagar egde Göteborg trenne inkomstkällor, som småningom alldeles aftagit, men likväl ersatts af friska källådror. Dessa trenne inkomstkällor voro: Ostindiska kompaniet, ett Grönlands-kompani till idkande af hvalfiskfångst vid Grönland, och ett serdeles rikt sillfiskeri. Grönlands-kompaniet eller det bolag som afsåg att idka hvalfiskfångst vid Grönland, inrättades i Göteborg 1774. Kompaniets privilegier voro ställda på 20 år, och af kronan fick det låna »tre tunnor guld», och tilläts dessutom att på kronans grund anlägga förrådshus, varf, trankokeri o. s. v. Kompaniet utrustade årligen flera fartyg och ifrån år 1774 till 1780 hade 27 resor på Grönland företagits, men hela afkastningen derför blef under dessa år endast 52,000 R:dr Kompaniet var redan då skuldsatt, hvarför det upplöstes sistnämnda år eller 1780. Sillfångsten vid Göteborg inbringade staden större vinst. Det är faktiskt, att sillen periodiskt besöker vissa kuster. Vid Bohuslänska kusternagick sillen så ymnigt till ifrån år 1556 till 1588; att hvarje af dessa år några tusende fartyg af alla slag ditkommo for att fiska eller hemta sill. Efter dessa år förgingo långa tider, h va runder här ingen sill gick till, men hon återkom sedan till Göteborg, så att återigen, år 1666, 1,302 tunnor exporterades derifrån. Efter mycken ojemnhet, ty tidtals försvann sillen alldeles från Göteborgs kuster, gick hon åter så ymnigt till, att från år 1786 till 1799, exporterades från Göteborg 190,000 tunnor saltad, 3,700 tunnor rökad, och 3,700 tunnor prässad sill, samt 50,000 åmar silltran. Emellertid blef sill-fiskeriet vid denna kust alltmera sällsynt och sillen försvann småningom alldeles derifrån, möjligen äfven tillfölje af det tilltagande bullret vid stränderna, föranled t af ångbåtar m. m., och efter 1809 upphörde sillfiskeriet här såsom näringsgren. Ost-indiska kompaniet florerade länge i Göteborg. Den svenska ostindiska handeln påtänktes redan af Gustaf II Adolf, men först 1731 stiftades detta kompani och erhöll samma år sina privilegier. Kontor för kompaniet funnos både i Stockholm och Göteborg. Den största hemlighet iakttogs rörande kompaniets

handlingar. De af aktieegarne utsedde revisorerna måste aflägga tysthetsed, och hvart tredje år granskades kompaniets böcker och räkenskaper hvarefter de uppbrändes. Det första skeppet för den svenska Ostindiska handeln afgick från Göteborg år 1732, då en af kompaniets direktörer, Colin Campbell, medföljde för att bringa handeln i ordning. Fartyget seglade då till Kanton och återkom året derpå, då intressenterna erhöllo 75 procent. Den första oktrojen slutade 1746, och derunder hade 25 skepp blifvit utrustade, hvaraf 22 hade sin destination till Kanton. Den andra oktrojen fortfor till år 1753, den tredje — som var på 10 år — till 1763. Fjerde och femte oktrojerna voro båda på tjugo år; den sednade började 1786, men inga expeditioner töretogos efter 1803. Den högsta punkt af välståndhvartill kompaniet hann, var efter expeditionen 1749, då det gaf en utdelning af 103 procent. Skeppen återvände till Sverige med de dyrbaraste laddningar af thé, indiska tyger, mattor, porsliner m. m. m. ra. hvilket allt med begärlighet uppköptes. 1 Kina slott vid Drottningholm förvaras ännu en mängd dyrbara porsliner, urnor, figurer ra. m. som Ostindiska kompaniet skänkte drottning Lovisa Ulrika efter en af dess mest lyckade expeditioner. Flera missöden drabbade likväl sedermera detta kompani, så att det måste göra cession 1809. Härefter bildade sig visserligen ett nytt Ostindiskt kompani, men det upplöstes efter få år, emedan med år 1814 Ostindiska handeln blef fullkomligt fri för hvarje svensk medborgare. Göteborg eger ännu qvar ett minne från ofvannämda kompanis mest lysande dagar, näml. Ostindiska Kompaniets hus beläget vid’Norra Hamngatan. (Mera om detta hus längre fram.) Efter Ostindiska kompaniet uppstod visserligen (1815) »Östersjökompaniet», men det uppnådde aldrig Ostindiska kompaniets glans.

Såsom förut är nämdt, yppades likväl nya inkomstkällor för Göteborg; bland andra en genom det bekanta kontinentalsystemet. Detta system bestod deri, att Napoleon l:ste ville afstänga England från Kontinentens eller Europas stora handel. Han trodde sig derigenom gifva dödsstöten åt detta lands handel. Engelsmännen måste då söka nytt nederlag för sina- varor, och funno Göteborg vara en serdeles lämplig plats. 1 stället för Köpenhamn samt flera andra Nord- och Ostersjöstäder, blef nu Göteborg nederlagsplatsen för transitohandeln, serdeles under åren 1809 10. A.r 1810 blef Sverige

genom Napoleons maktspråk tvunget att deltaga i kontinentalsystemet, och derför stängdes Göteborgs hamn för Engelska fartyg, men den långa skärgården å vestra kusten erbjöd tillräckligt många hamnar, och handeln med England fortsattes oaf-brutet och beredde Göteborg ganska stor fördel. Efter kontinentalsystemets upphörande led visserligen Göteborgs affärsrörelse, men snart återtog affärslifvet der den vanliga gången, och de sistför-flutna åren hafva varit serdeles gynnsamma för stadens kommerciella förhållanden. Det är icke meningen, att i detta arbete på siffran uppgifva Göteborgs affärsförhållanden, hvilka föga kunna intressera den resande att veta*). Vi vilja blott nämna att, enligt uppgift, gick tulluppbörden i Göteborg 1868 till omkring 50,000,000 R:dr. Göteborg äger en handelsflotta af omkring 150 fartyg, och 1856 inklarerades från utrikes orter 1,691 fartyg och utklarerades 1,554. Göteborg äger omkring 108 fabriker, hvaraf de flesta drifvas af vattenfallen i den en half mil från staden belägna Möln-dalsströinmen. De förnämsta af dessa fabriker äro: Carnegies — f. d. Lorentska — porter- och sockerfabriker, Almedals linspinnings- och väf-fabrik, Rosendals fabriker för papper m. m. och Rosenlunds bomullsfabrik, Bach och Warburgs snickerifabrik, Prytz och Wrenchens cigarrfabrik, Lindström och örattbergs snus- och tobaksfabrik. Vid namnen Klippan, der Carnegies bruk är beläget, finns ännu en i gång varande ångmachin, efter sägen konstruerad af ångans uppfinnare, Watt, och som utan tvifvel är den äldsta ångmachin i Sverige.

* Allt hvad som på siffran rör Göteborgs afiärslif, finnes i Historisk-Statistisk beskritning: öfver Göteborg, utgifven pä C. F. Arwidsons förlag 1860, samt S. A. Hedlunds och A. Bergs Göteborgs kalender för 1857.Göteborgs indelning, dess gator, torg, offentliga platser och promenader.

»Af samtlige svenska städer» — säger Orvar Odd i en uppsats om Göteborg i tidningen »När och Fjerran» — »är det ingen som i sitt yttre, i hela karakteren, jag ville nästan säga hållningen, är så europeisk, som Göteborg. Stockholm är utan tvifvel långt vackrare; Norrköping är icke att förakta; men Göteborg har något särskildt, hvarigenom den intager en bestämd plats, helt och hållet för sig sjelf, och alltid skall den undgå det ödet att sammanblandas med Pål och Per.

Stockholm är verkligen en stor stad, Göteborg är, om man så vill, endast en liten; men medan den sköna Mälarstaden ännu i dag, i hela sin lo-kalegendomlighet bevarar mycket som påminner om Birger Jarl, eller åtminstone om den sednare medeltiden, har Göteborg från Gustaf II Adolfs århundrade förstått att följa med sin tid så noga, att den nu, äfven i de minsta detaljer befinner sig — det kan man gerna säga — på höjden af sin samtids fullkomlighet, isynnerhet med afseende på byggnadsväsen, kommunalväsen och komfort. Göteborg är ett riktigt litet London inom några, relativt högst få, qvarter. Stadens läge längs efter Göta elf på ena sidan, och under berg, som från andra sidan hänsynslöst tränga den in på lif-vet, har från början gjort det omöjligt för den att utvidga sig annorlunda än genom förstäder, h vilka sakna närmare sammanhang med centrum; men denna sålunda trångt inklämda kärna, har i tidtagit sitt parti och genom vackra och konseqventa bemödanden lyckats blifva storartad i det lilla.

Den resande, som från söder inträder i Göteborg, skall ovilkorligt känna sig slagen af förvåning och öfverraskning af dessa väldiga byggnader, dessa snörräta, breda gator med deras eleganta butiker, dessa venetianska broar i bakgrunden, påminnande vid första påseendet om kontinentens »fashionabla» städer. Han går vidare, han finner alltjemt denna storstadskarakter, hvart han vänder sig; han upptäcker en mängd ännu ståtligare palatser, ännu dyrbarare anläggningar. Han stannar för att beundra den nya börsen och Molins Gustaf-Adolfs-statyMisstag af Orvar Odd, statyn är af Fogelberg., han finner en jernbangård, som i utstyrsel och beqvämlighet kan mäta sig med utlandets förnämsta; han finner en botanisk trädgård, som tillika utgör en promenad så vacker, att många hufvudstäder kunna afundas Göteborg densamma. Han vill gå ännu vidare — men nej!... vidare är det ingenting (det är ännu alltjemt Orvar Odd som talar). »Han har redan *sett det hela*, och detta hela är icke större än att London skulle kunna sticka det i fickan, ehuru hvarje liten del deraf är fulländad, det är qvintessensen af många, berömda kontinentalstäder, som här är sammanlagd på det minsta möjliga rum, det är — för att tala mycket poetiskt — som den äkta rosenoljan: en hel rosengård komprimerad till en droppa.»

Vidare är det ingenting att se, säger den nyssnämnde genialiske tecknaren, sedan han påpekat Göteborgs ofvannämnda glanspunkter. Men han har orätt; denna stad har ännu flera sådana: Hvad byggnaderna beträffa finnes serdeles *en* hvars inre man ej bör försumma att taga närmare kännedom om, nämligen Göteborgs museum, som bland annat innehåller en särdeles vacker och rik, väl vårdadnaturaliesamliug, och vidare Synagogan, som är ett litet praktstycke i sitt slag, samt Christina eller Tyska kyrkan och Haga-kyrkany flera andra byggnader att förtiga. Vill man se en bild af ett eget slags folk- och köpslagslif, så går man tidigt en onsdags- eller lördagsmorgon till fisktorget, der hvimla af fisksäljare och köpare af mångfaldig art. Den brokiga varan är full af sprittande lif, och en stor del deraf presenterar sig i fjellpantsar som silfverlikt glänser i morgonsolen. Vid Göteborgs kuster finnas omkring 100 olika tiskslag, och man torde knappast inom Sveriges gränser fä se en sä rik fiskmarknad som på det ofvannämnda torget.

En utsigt som den resande ej bör försumma att betrakta, är den man har från Qvarnberget — der den nya navigationsskolan är belägen. — Man kallar denna höjd »Göteborgs Mosebacke» och ehuru utsigten härifrån ej är så skön som den från Stockholm, har den likväl ett visst tycke dermed och är särdeles vacker. Man ser elfven i sin sträckning både uppåt egendomarne i gamla staden*) och utåt Skärgården. Den präktiga hamnen med sin skog af master sträcker sig så långt ögat kan nå, och nedanför ens fötter, der det rörliga lifvet foreter något särdeles uppfriskande, ser man äfven det palatslika Tullhuset, och till höger syns Hisingen och det dominerande Ramberget. Qvarnberget har det historiska minnet att Gustaf Adolf därifrån skall hafva utvisat den blifvande stadens läge. (Omtaladt i stadens historia). Slutligen bör man ej försumma att göra en promenad längst efter den såkallade »Danska vägen» som sträcker sig en och en half fjerdingsväg i halfcirkel öster om staden. Denna väg går genom den skönaste natur; blomstrande ängar omvexla med bördiga odlingar och

*) Gamla staden kallas ett närbeläget falt der Lödöse låg. Det ar nu en vacker och bebygd landsbygd.mörka skogbevuxna höjder. En mängd vackra villor tillhörande James Dickson, Jnlius Lindström m. fl. äro belägna vid denna väg. (Vidare längre fram om dessa specielt nämnda platser och villor.)

Efter dessa allmänna reflektioner öfver Göteborg, öfvergå vi till en närmare beskrifning på stadens indelning och

särskilda platser.

Göteborg ligger, som förut är nämnt, vid Sveriges vestra kust, på södra stranden af Göta elf, */4 mil från hennes utlopp i hafvet. Inloppet till staden försvaras af Ny Elfsborgs fästning, anlagd mellan åren 1646 och 1654. Den garnison som der varit förlagd är nu, enligt regeringens beslut, indragen. Göteborg, som ligger i Westergötland, är stapelstad, säte för länets höfding (Göteborgs län innefattar en del af Westergötland och hela Bohus) och Göteborgs stifts biskop. Stadens vapen är ett krönt lejon öfver tre strömmar, med ett svärd i den högra ramen, och en sköld med Sveriges stamvapen, tre kronor, i den venstra. Stadens innevånare bestodo 1863, enligt A. Hägermans dä utkomna geografi, af 38,000 personer.

Göteborg är en särdeles prydlig stad och äger till större delen utmärkt vackra hus, samt genom-skäres af breda kanaler, hvilka förskaffat staden benämningen »Sveriges Venedig». — Staden består nu af tvenne hufvuddelar, näml. egentliga staden och förstäderna. Följande med sin ena gränssida utåt Göta elfs strand, breder sig den egentliga stadens yta åt sydost, uti ett tem ligen reguliert half-cirkelsegment, hvilande på förenämnda gränslinia. Denna yta, som uppgår till omkring 250 tunnland, genomskäres först i öster och vester af en kanal, som utlöper i Göta elf, kallad Stora ffamnkanalen, hvilken delar staden i tvenne delar, den norra och södra. Vertikalt mot denna kanal genomskäres staden af Östra Hamnkanalen utgående från s. k. Vallgrafven och äfvenledes utlöpande i Göta elf.*Ill. P. MÖLLER. Sc* Södra Hamngatan.1 jemnbredd med sistnämnda kanal löper Vestra Hamnkanalen, utlöpande i Stora Hamnkanalen och genom tvenne hvalf förenad med Vallgrafven. Omkring staden gå de gamla Vallgrafvarne, af hvilka somliga tillföljd af jernvägsanläggningen blifvit igenfyllda, men å stadens östra sida äro de ännu fyllda med vatten. Vattnet till alla dessa kanaler och graf-var utföres genom Fattighus-ån från Mölndals-å. Stora och Östra hamnkanalerna utlöpa i elfven, den förra vid Stora, den sednare vid Lilla Bommen (så kallade från den tid, då dessa hamnar nattetid tillstängdes med tullbommar). Kanalerna äro försedda med en solid beklädnad af huggen sten.

Göteborgs förnämsta gator och torg.

Utmed Stora Hamnkanalen ligga stadens förnämsta gator, de flesta försedda med goda trot-toirer. De förnämsta gatorna äro: Södra och Norra Hamngatorna. Den förra, äfven kallad Stora Hamngatan, sträcker sig ifrån Slussqvarnen ned till Stora Bommen, i en längd af omkring 2,500 fot. Denna gata — Södra eller Stora Hamngatan — torde vara en af de vackraste gator man kan få se i någon nordisk stad: de flesta husen der äro stora, ja, palatslika, och talrika gaslågor belysa om aftnarne de många eleganta butiker som här finnas, och hvilka återspeglas i kanalens stilla vatten. På denna gata promenerar ofta stadens »beau monde» om sön-dagseftermiddagarne och aftnarne, och här, på »Gö-teborgs bulevard» har man mången gång en prof-karta på stadens befolkning. På ömse sidor om Östra Hamnkanalen går den likaledes vackra Östra Hamngatan från Gamleports-platsen till lilla Bommen,, uti en längd af omkring 2,200 fot. (Gamla Knngsporten var den af de gamla stadsportarne som längst fick qvarstå, men äfven den är nu borta.)

Parallelt med Norra och Södra Hamngatorna gå åt söder: Drottninggatan*), Kyrkogatan, Kungsgatan och Vallgatan, samt åt norr: Köpmansgatan, Sill-gatan, Kronhusgatan, Spanmålsgatan och Klädpressare-gatan. Af tvärgatorna, som gå parallelt med Ostra Hamngatorna, må nämnas: Korsgatan, Torggatan och Magasinsgatan. Till periferien höra: Larmgatoma — Östra och Södra, — Nygatorna, — Stora och Lilla — Bazargatan, m. fl., de sistnämnda uppkomna på sednare tider, efter bebyggandet af de tomter, hvilka fordom tillhörde stadens fästningsverk. Den nyligen nämnda Stora Nygatan har blifvit en farlig rival för den beprisade Södra Hamngatan. Deima Nygata är å ena sidanwprydd med vackra byggnader, å andra sträcker sig Östra Vall-grafvens blåvattrade band, och derinvid höja sig Trädgårdsföreningens lummiga kronor och vackra planteringar.

Öfver Kanalerna gå tillsammans 22 större och mindre broar, af hvilka de förnämsta äro: Lejon-bryggan och Kämpebryggan, båda så benämnda efter de figurer, med hvilka dessa bryggor i fordna tider voro prydda.

*) Kallas äfven Holländaregatan, hvilket namn uppkommit deraf, att den först blifvit bebygd af Holländare. Det är ett eget förhållande i Göteborg, att de flesta platser, och äfven flera byggnader derstädes hafva tvenne namn, såsom oivannämnda gata. Der förekommer bland annat: Stora eller Gustaf Adolfs torg, Kungstorget eller

Kungsportsplatsen, Christinse- eller Tyska kyrkan o. s. v. Äfven häruti hafva vi ett bevis på Göteborgarnes frikostighet.Stora Nygatan.Gustaf Adolfs torg med Börsbvggnaden.Gustaf Adolfs staty.

Af stadens *Torg* må först nämnas *Gustaf Adolfs torg*, omgifvet af *Börsbyggnaden, Rådhuset, Kommendantshuset* m. fl. (om hvilka närmare längre fram). Detta torg, som kan anses utgöra stadens hjerta, prydes af den store Gustaf Adolfs bildstod, gjuten i brons af B. E. Fogelberg, ocb efter denna staty erhöll torget sitt namn. Statyen aftäcktes den 18 November 1849. Hjeltekonungen synes föreställd i det ögonblick, då lian med utsträckt hand tyckes säga: »här skall min nya stad anläggas». Vidhans fötter synes en sköld med Göteborgs vapen, och på marmorpiedestalen läses: »At Konung Gustaf Adolf den store, Göteborgs grundläggare, af stadens innevånare 1849». — Torget, vid hvars ena sida, invid Östra hamnkanalen, finnes en brunnsbyggnad för afhemtandet af källvatten som ledes till staden ifrån Kallebäcks källa, utgjorde i förra tider stadens förnämsta salutorg, i hvars närhet, vid Stora hamnkanalen, äfven fiskarbåtarne lade tillHvarje söndagsmiddag, efter vaktombytet, utföres regementsmusik på detta torg, vanligen under tillopp af en stor helgdagsklädd folkmassa.. — *Kungstorget* är beläget i närheten af »Gamleportsplatsen». Detta- rymliga torg begränsas mot Vallgrafven utaf en följd af bazarbyggnader.

År 1848 flyttades handeln för de egentliga landtmannaprodukterna från Gustaf Adolfs torg till nämda *Kungstorg*, äfven kalladt *Kungsportsplatsen.*

Samtidigt med salutorgets flyttning hit flyttades platsen för Fiskflotten till *Fisktorget*, beläget vid Vallgrafven, nära dess utlopp i Pustervik. — Öfriga torg äro: *Lilla Torget*, bildadt af den vinkel, hvari Stora Hamnkanalen böjer sig, sedan den förenats med den vestra. Här försäljas allehanda möbler, tillverkade på landet. *Kaserntorget*, utanför Artilleriets Kasernbyggnad; S:t Erics torg, mellan Lilla Bommen och S:t Erics hörn (så kalladt efter bastionen S:t Eric som fordom fanns här). Vid dess vestra sida höjer sig det nya Cellfängelset, *Drottningtorget* med jernbanans stationshus, beläget på gränsen till Stampen.

*

Öppna platser och promenader.

*Stora Otterhällan*Man tror att namnet härleder sig derifrån att Uttern, äfven kallad "Ottern", fordomdags när vattnet gick högre, kom upp på denna häll vid kusten. ett temligen högt, med små hus bebyggdt berg, som höjer sig ganska brant sydost om Stora Badhusgatan. På bergets spets befinnes den telegraf, som står i förbindelse med telegraferna utåt Skärgården, för att annonsera ankommande fartyg.

Lilla Otterhällan, på hvars höjd finnes ett nytt storartadt Tyghus för Göta Artilleri.

Qvarnberget, fordom kalladt lilla Otterhållan (se vidare om Qvarnberget på sidan 39).

Brunnsparken, belägen öster om Lejonbron, mellan Stora Hamnkanalen och Södra Hamngatan, planterad med vackra träd, hvilka sommartiden erbjuda en angenäm svalka. Platsen, som fordom varit upplåten för jernvågen, har erhållit sitt nuvarande namn af den vid dess ena sida förr befintliga Brunnsinrättning, hvarest nu stadens nya badhus är beläget.

Trädgårdsföreningens fält. Denna sköna anläggning, sträckande sig från Fattighusån till den punkt, der gamla och nya alléerna korsa hvarandra, påbörjades 1842. Fältet erbjuder på en areal af 18 tunnland en särdeles vacker parkanläggning i engelsk stil med doftande blommor, löftäckta gångar och täckta boskéer. Här finnes ett stort orangerihus med en sällsynt rikedom af vexter och blommor. Victoria Regia blommade härför första gången i Sverige. Äfven finnes här en vacker *Schweizeribyggnad* med smärta pelare och bågar, och framför densamma står en grupp efter Kiss, föreställande en amazon i strid med ett vilddjur. Här finnes äfven ett experimentalfalt, och början till en lefvande djursamling. Sommaraftnarne utföres bär god musik.

Schweizeribyggnaden.

Kungsparken är belägen mellan Kungstorget och Nya alléen. Denna park är ganska vidsträckt och äger en mängd väl vårdade planteringar. Vid parkens början ser man *Molins bältespännare*, hvilken grupp är det första exemplar af detta konststycke som Sverige tillegnade sig. Konstnären sjelf skänkte den namnkunniga modellen af Bältespännarue till Göteborgs museum. Göteborgarne läto gjuta den i zink och uppställa på nämde plats. Nära intill ligger s. k. Nya Teatern.Nya Alléen. Rundt omkring stadens sydliga omkrets, ifrån Pustervik till Stampen, sträcker sig »Nya Alléen», en vacker plantering af fyrdubbla alléer. Här ser man vanligen söndagsmiddagarne Göteborgs eleganta verld promenera. Man ser då präktiga eki-pager, stolta springare med ryttare, och elegant klädda promenerande till fots hvimla om hvarandra, men söndagseftermiddagarne tycks den »för-j^ma verlden» vara bortblåst från Nya alléen,

K* i befolkas af den s. k. »arbetande klassen».

Nya alléen och Trädgårdsföreningens fält, korsande båda, börjar »Gamla alléen», en . lång, å begge sidor planterad vägsträck a. vackra villor ligga såväl vid Nya alléen som m Gamla, och bland dessa utmärker sig tandlaren Oscar Dicksons präktiga villa, som iped sin egna stil och sina i verander stående rika krukvexter företer en särdeles vacker anblick. Denna villa är anlagd efter ritning af en engelsk arkitekt, Herr Boulnois. På andra sidan om dessa alléer liggadels förstäderna Vestra, Östra och Nya Haga, dels stadens mer eller mindre bebyggda landerier.

Göteborgs förstäder.

Förstaden Masthugget*), följer Göta elfs strand ifrån Pustervik till Stigbergslid och omfattar en areal af omkring 46 tunnland. Här gå tvenne större gator, Breda och Smala vägen, hvilka båda sammanlöpa ett stycke från Stigbergsliden, der stadens område slutar. (Stigbergslid är en brant, numera något sänkt backe, från hvilken man har en vidsträckt utsigt öfver staden.) De egendomar,

*) Har troligen sitt namn deraf, att här funnits god skog, hvarpå skeppsbyggare haft sitt ”Masthygge".som stöta intill sjön, kallas »hamnar». Här äro nämligen, genom pålverk och fyllning, byggda upplagsplatser — mest för bräder och plankor — hvilka merändels hafva små inloppskanaler eller hamnar, hvari båtar och pråmar kunna ligga väl skyddade. I Masthugget ligger det namnkunniga Gathenhjelmska huset (hvarom mera längre fram).

Såsom på sätt och vis en fortsättning af Masthugget sträcker sig ofvan Stigbergslid Majoma eller Carl Johans Församling, h vil ken trakt, bebyggd såsom stad och drifvande handel och allehanda yrken har blifvit i senare tider förenad med Göteborg såsom en förstad.

Vid Majornas yttersta ända ligger den staden tillhöriga hamnen »Klippan», utgörande station för sjötullen.

Annu längre bort, % mil från staden, ligger Nya Varfvet, utgörande depöt för en del af örlogs-flottan.

Vestra, Östra' och Nya Haga*), belägna söder om staden, mellan nya alléen och den gamla fäst-ningsskansen »Kronan», hvilken ligger på det tem-ligen höga berg, som begränsar en del af Hagor-nas södra sida. Tillsammans bilda dessa förstäder en ganska regelbunden parallelogramm, af 25 tunnlands areal, med någorlunda raka gator. De huf-vudsakligaste af dessa äro: Landsvägsgatan, Mellan-gatan, Vestra Skansgatan, Nygatan, Frigång sgatan, Bergsgatan, Sprängkullsgatan, Husar gatan, Skolgatan, Östra Skansgatan, Alléegatan, Nygatan och Pihl-gatan.

Stampen, mellan Fattighusån och Gullbergs-vass, på en rymd af 20 tunnland. Denna förstads snart sagdt enda gata. Fattighusgatan sträcker

*) Namnet härleder sig derifrån att allmogen fordom kallade Trägård lör Hage, och i följd af trädgårdarne i de88a förstader kallas dc Östra, Vestia och Nya Haga.sig utåt Fattighusån och fortsättes sedermera förbi nya kyrkogården ända till närheten af den gamla skansen »Lejonet». Mellan Stampen och elfven utbreder sig den vidsträckta s. k. Gullberg.< vass, fordom en träskartad sjö, nu urtappad och torr. Den utgör närmare 200 tunnlands yta, öfver hvars södra kant jernvägen nu löper. Här öppnar sig ett stort fält för stadens vidare

bebyggande, och tomtplatser der äro redan utsedda.

Utom förstäderna omgifves Göteborg af ganska vidsträckta landerier, upplåtna mot vissa af-gifter dels på ett visst antal år, dels i innehafva-rens eller dess arfvingars händer, så att legan blott kan ökas när lägenheten öfverlåtes till annan man. Dessa besittningar, som blifvit till staden redan vid dess grundläggning anslagna, uppgå till omkring 2,300 tunnland. Sammanfattas hela Göteborgs stads område, inbegripande derunder Förstäder, Landerier och Gullbergsvass, uppgår det till 2,896 tunnland eller omkring l/s qvadratmil.

Göteborgs kyrkor.

Gustavii Domkyrka.

Gustavii Domkyrka, så kallad efter Gustaf II Adolf, ehuru kyrkan ej invigdes förrän året efter hans död. Men, med största skäl bär hon dock Gustaf Adolfs namn, emedan han till dennakyrkobyggnad anslog, utom andra inkomster, en tnnna spannmål att utgå af hvarje s. k. kyrkoherberge i hela Westergötland och detta under loppet af 3 år. Denna kyrka har åtskilliga gånger varit ett rof för eldens härjningar: Den första kyrkan var

icke mer än 162 fot lång, 68 fot bred och 93 fot hög, men betäckt med koppar och för öfrigt försedd med alla vanliga inre prydnader. Hon uppbrann, såsom förut är nämnt, år 1721, dock var det endast taket och allt inre som förstördes, så att redan efter 13 månaders förlopp, eller i Maj påföljande år, den återställda kyrkan ånyo kunde begagnas till gudstjenst. Altartaflan i denna kyrka föreställde, i förgyldt bildhuggeri, ett kors, vid hvars fot man såg 2 cheruber i tillbedjande ställning. Af de trenne ringklockorna vägde den största 10 och de båda andra 6 skeppund. Tornet var åttkantigt samt ofvanför tornmuren 90 fot högt. Efter knappt ett århundrade, eller 1802, blef kyrkan åter lågornas rof, men nu så fullständigt, att endast grunden återstod. Men denna kunde dock begagnas, hvarför ock kyrkan fick bibehålla sitt mot de omgifvatide qvarteren sneda läge. ^ Ehuru en del af tolagen, samt kollekter öfver hela riket, för återuppbyggandet af denna kyrka blifvit an-slagne, gick dermed dock ganska långsamt, sä att den först efter 13 års förlopp var fulländad. Men så är den äfven ganska stor, kanske den största af alla nyare tempelbyggnader i Sverige. Den håller i längd 200 fot, dess största bredd är 128, koret är 77 fot bredt, 48 fot högt, och tornet från marken ända till lanternan, har 178 fot i höjd. ' De kolonner och pilastrar, alla af doriska ordningen, som pryda vestra fasaden äfvensom arkitraven och frisen, äro huggna i Göteborg, men af skottsk sandsten från Aberdeen. Kyrkan har för öfrigt korsarmar och en orgel läktare, som hvilar på 16 fristående träpelare af toskanska ordningen. Honinvigdes ånyo den 21 Maj 1815 af dåvarande biskopen öfver Göteborgs stift, sedermera erke-biskopen, doktor J. Wingård. Predikstolen är prydd med ett lejon och andra skulpturarbeten af pro fessor A. Fahlcrantz, och prunkar för öfrigt med förgyllningar. Altarprydnaden deremot är ganska enkel och består af ett kors med svepduk, samt omgifves af tvenne bedjande englafigurer, modellerade af 1’Archevésque. Tvenne gyllne ljusstakar finnas här äfven. Det dyrbara orgel verket med 2 framspringande flyglar, blef ännu dyrbarare genom dess reparation 1849, som verkställdes med en kostnad af omkring 25,500 R:dr, då det ombyggdes af orgelbyggaren Marcussen från Danmark. De 4 klockorna, hvarmed kyrkan 1815 försågs, äro gjutna vid Marieberg, och liafva inskriptioner författade af J. O. Wallin. På storklockan, som väger 36 skeppund, läses följande:

”0, menska, gif akt, när mitt manande ljud Högtidligt och mäktigt kring nejderna höres,

Och skynda till Templet att lofva din Gud,

I hvilken allena du lefver och röres.

Dock var icke sjelf blott en ljudande malm,

Det är icke nog för ditt lugn och ditt bästa Att läsa din bön och att sjunga din psalm,

Men göra Guds vilja och älska din nästa.”

A den andra klockan, vägande 24 skeppund,

står:

”Kommer till det rum der Herren dyrkas:

Det är heligt, det är Himlens port.

Kommer hit att helgas, lugnas, styrka,

På den dag, som Herren hafver gjort.

Jesu vänner, hållen andans enhet Genom kärlekens och fridens band,

Och med samvetsro, med hjertans renhet,

Vandrer Jesu väg till glädjens land."A tredje klockan, vägande 18 skeppund, står:

”Fadren öppnar än sin famn;

Syndare, din frid besinna.

Skynda att, i Sonens namn,

Ångerfullt hans tillgift vinna.

Låt hans Anda dig regera,

Att du aldrig syndar mera ”

Och slutligen å den fjerde klockan, som väger 9 skeppund, läses:

”Låt bittida och sent ditt böneoffer brinna,

Att du med Gud förent dig dag och natt må finna;

Ditt hopp till Herren sätt, din tröst på honom bygg,

Då blifver mödan lätt, då blifver hvilan trygg.”

Kyrkan har både varmapparat och gaslysning och vai den första i Sverige, der en sådan af förra slaget anbringades. Detta skedde 1852 under ledning af engelske civilingeniören Hadon. Påföljande år förseddes kyrkan med gaslysning. Hon är brand-försäkrad till en half million riksmynt. Domproste-riet är regalt och af första klassen.

Kyrkan i Haga. Som under loppet af endast ett hälft århundrade, domkyrkoförsamlingen tillväxt så betydligt att dess kyrka befanns för liten, grund-ladesrr 1856 på den sä kallade Sprängkullen öster om Östra Haga, en ny kyrka i ändamål att af-hjelpa ofvannämnda brist Detta tempel torde man få tillskrifva enskildas frikostighet och osparda möda, och i första rummet Herr D. Carnegies frikostighet, ty han skänkte 56,000 R:dr till kyrkobyggnaden, och S. Ahrneberg skänkte 11,000 R:dr. Den osparda niöda dåvarande domprosten i Göteborg, sedermera biskopen i Lund, doktor J. H. Thoniander ådagalade, bidrog äfven till sakens framgång Kyrkan, som uppfördes under ledning afMajor A. W. Edelsvärd efter af honom omarbetad engelsk ritning i så kallad engelsk-götisk kyrkostil, håller 156 fot i längd, 55 i bredd och 52 i höjd, samt rymmer 1,400 personer. Denna kyrka skall, enligt kännares utsago, i arkitektoniskt hänseende vara den förnämsta i Göteborg.

Haga-kyrkan.

Christinæ eller *Tyska Kyrkan*. Kyrkans första byggande var redan 1622 framkalladt af önskan hos de vid stadens anläggning här bosatte Tyskaroch Nederländare att höra religionens sanningar på sitt eget språk, sedan det förmenats dem att på söndagen hålla gudstjenst i sina enskilda hus, hvar-före såsom grund bland annat anfördes att de begagnat en armeniansk prest. Efter det plats till kyrkan — densamma på hvilken Christinae-kyrkan än i dag står — blifvit upplåten af stadens tillförordnade Kommissarius, Jac. van Dyk (som blef församlingens förste kyrkoföreståndare) uppfördes der först en gammal, från ny-Lödöse inköpt träkyrka, hvilken dock redan 1634 befanns så förfallen, att den måste nedtagas. Grundstenen till ny kyrka lades samma år af d. v. föreståndarne:

Burg-grefven Dan. Lang, Presidenterne Peder Höijer och Reuteger v. Ackern, Rådsförvandterne Joh. Brann och Joh. Amya, samt 3:ne Handelsmän. Den nya kyrkan, 142 fot lång och 58 fot bred, var ändte-ligen så fullbordad att den invigdes 1648, af dåvarande Super-Intendenten D:r Ericus Branniers, då den ock erhöll namn efter den då regerande Drottningen Christina, som förärade kyrkan åtskilliga privilegier, bland annat att gudstjensten der skulle få hållas på tyska. Få år derefter, d. 10 Maj 1669 lades kyrkan i aska, vid den eldsvåda, som vid samma tillfälle ödeläde norra hälften af staden. Då de gamla rourarne kunde bibehållas, dröjde det icke längre än till år 1672, till dess församlingen j den iståndsatta kyrkan åter höll sin gudstjenst. Ar 1681 tillbyggdes bakom altaret ett grafkor, 21 fot långt, 31 fot bredt, af d. v. Guvernören öfver Skåne, Halland, Göteborg och Bohuslän, fältmarskalken, Grefve Rutger v. Asche-berg, och i detta kor hvilar benen efter denne store hjelte som der begrofs 1694 med stor prakt och högtidlighet. Dåvarande svenska konungen Carl XI nedreste särskildt till Göteborg för att bevista begrafningen. I samma kor hvila flera medlemmar af Aschebergs familj. — Kyrkan erhöll sedermeraett 152 fot högt torn, på hvars spets, till åmin~ nelse af drottning Christina, sattes ett C, och der-öfver en väderflöjel, »hvarmed dock», — försäkrar Granberg, — »Föreståndarne visserligen intet ondt tänkte». — Ny eldsvåda öfvergick kyrkan 1746. Vid återuppbyggandet bibehöllos ännu de gamla murarne, och gudstjensten kunde åter snart förrättas derinom, men tornet blef icke uppbyggdt på öfver 30 år. Läktarne och orgel verket invigdes år 1788, samt ny predikstol och altartafla 1798, och kyrkan har ifrän denna tid icke varit utsatt för några farligheter. Eldsvådan, soin utom kyrkan förstörde presthus, skolhus och en stor del af norra staden, utbröt i ett hus, som beboddes af en fransk värf-vare, hvilken dagen förut begått den ohyggliga gerningen, att ihjäl sticka en svensk officer, son till d. v. Biskopen i Göteborgs stift, utanför hans faders fönster, dit fransmannen oupphörligt retirerat, sedan duell mellan mördaren och hans offer börjat offentligen på n. v. Gustaf Adolfs torg.

Etter Domkyrkans brand 1802, var Christinse kyrka upplåten för denna* församlings gudstjenst allt intill 1815. Kyrkan, uppförd i ren spetsbåg-stil, företer, om ej någor. storartad anblick, dock det värdiga och till känslan talande uttrycket af kyrklig stil. I det inre är denna kyrka ljus, rymlig och upplyftande. Altaret föreställer en relief: Kristus lidande på korset; i fonden synes Jerusalem, bestråladt af åskblixtar.

Kyrkan är försedd med trenne klockor, och äger tvenne gamla, särdeles vackraMessingsljuskronor. Under hösten 1856 har kyrkan undergått en betydlig reparation, med åtskilliga for prydnaden och nyttan afsedda förändringar. Samma år förseddes kyrkan med en värmledning, som utgår från tvenne i hvälfda källare förlagda ugnar.

Ruthger von Aschebergs grafkor och kista torde förtjena att närmare beskrifvas: 6 likkistor afkoppar, tillhörande medlemmar af grefliga v. Asche-bergska familjen stå nu i grafkoret, jenite en sarkofag af röd granit, hvaruti en fröken Hamilton lärer hvila. Korets väggar äro prydda med Asche-bergs och hans anors vapen, äivensom med 2:ne sorgfanor, begagnade vid hans begrafning. Den store Aschebergs kista är omkring 8 fot lång och höjden ungefärligen 3 fot. Kistan är af koppar och utsirad med både dyrbara, konstnärliga och vackra zirater, hvilka dock äro mycket skadade, enär kistan är oförlåtligt illa medfaren Hela locket, som af lemningar derå, synts hafva varit mycket vackert, är nu nästan förstördt, det har varit fullsatt med Aschebergs anors vapen, starkt förgyllda, hvaraf nu endast 2:ne återstå, ett pa lockets högra, och ett på dess venstra sida. A hufvudsidan synes följande inskription på en oval messingsplåt:

»Ihro Königl : Maijitn von Schweden weiland Hoch estater Raht, Feldmarschall und General-Gouverneur über Schonen, Halland, Gothenbourg und Bohus Lähn, wie auch Obrister über Ihro Königl. Maij tn Der verwit weten Königin Leib: Regiment zu Pferd : Der Hochwoolgeborne Graf und Herr, Herr Ruthger von Ascheberg . Graf zu Söfdebourg und Agerup , Freijherr zu Gulmars-berg, Herr zu Holma, Ström Forby und Fastorp, geboren in Churland auf dem Adelichen Hause Bourbor Anno 1621 Den 2 Junij , gestorben in Gothenbourg A:o 1693 Den 17 Aprill.»

På den venstra sidan af kistans nedre del är en messingssköld, omgifven af krigiska emblemer, på skölden står följande:

»Sein Commando Er so geführt über die Arméen darzu über Lande und Städte, das Er würde darbeij geehrt wie

ein Vatter. Des Reichs Wohl-fart war seiner Rathschlägen fürnehmstes Ziel. Darumb rieht er zum Frieden, auch wol zun Krieg,zu seinem wan kein repictorlicher Fried zu hoffen war. Siehe! den der Feind Öffentlich im Felde niemals überwünden : Den hat auch heimlich kein Misgunst gefürdatet . Dan Er in des Königs gnade und hohe Ehren . Mezeit im verrucht geliehen . Bis Ihn endlich der bittere Fod besieget . Doch hat Er auch im Fode den Sieg erhalteu Nemblich die durch Christi teires Bluth erworbene Krone des Lebens und den ewigen Ruhm . Hier liegt ein tapf-fer Held.»

På högra sidan är en likadan plåt och här synes att sjelfva kistan ursprungligen varit beklädd med svart silkessammet, hvaraf ännu ett stycke finnes qvar. — På nämde plåt står:

»Hier liegt ein tapffer Held, Diesem Asche auch nach seinem Tode verehre Kan er im Leben wie ein treuer Unterthan mit Guth und Bluth Gekrönten Haupten gedienet. In Kriegs und Friedens zeit. Du zepter und Krön . Durch Feuer und Schwerdt erschüttert worden . Hat Er sieh mit der Ehre bekrönet, Das er dieselbe seinem König Helf-fer erhalten, Den Feind Nicht weniger in Feldschlachten als auf Parteijen . Sc wohl den Stärkeren als den Schwächeren . Er allezeit besieget. Weil er lenem den Vortheil antraf. Was Wunder dan das er den Pohlen ein Sekreeker wie auch den Dähnen war.»

En ung, för fosterlandets minnen varmt intresserad man, som varit i tillfälle att sjelf se det inre af Aschebergs kista, lemnar derom följande beskrifning:

»Skelettet, som antydde att v. Ascheberg varit en lång man, frapperade mig isynnerhet genom den utomordentligt vackra hufvudskålen med den skönaste pannhvältning och de vackraste tänder, hvilket sednare är mera anmärkningsvärdt, emedan Grefve -Ascheberg var 72 år vid sin dödQ Refbe-nen voro fallna åt sidorna och armarne lågo långs kroppen. Händer och fotter voro förmultnade. Enmängd nästan förmultnadt sammet och ett svart stoft, jemte lemningar af en inre kista af ek ined 3:ne rostiga handtag, var allt hvad som nu syntes, och detta djupt nedsjunket i kistans botten.

Jag har här i korthet skildrat huru Asehe-bergs jordiska lemningar sig tor mig uppenbarades. — Jag kan ej neka att en tår tuktade mitt öga, när jag stod framför denne hjeltes stoft och såg förgängelsen af allt jordiskt. Och dock var detta en man som spridt glans och ära öfver sitt fosterland. — Nu är han glömd; få minnas att han varit, och hans graf vårdas af ingen. — Sic transit gloria mundi. (Så förgår verldens ära.)

M. Lagerberg.

Utdrag ur min dagbok 1 Oktober 1862.

Sorgligt nog måste vi nu omtala att Chri-stinae kyrkas år 1856 varande kyrkoråd tillät sig den vandalismen vid värmledningens införande i kyrkan nämde år, att på ett särdeles vårdslöst och för känslan upprörande sätt, flytta de i Aschebergska grafkoret förvarade likkistorna. Sedan det underjordiska hvalf hvari kistorna förut stodo, blifvit användt till anbringande af värmeapparaten, flyttades alla kistorna till det ofvanpå belägna rummet, der de stekas vid sakta eld alla vintrar af de under dem varande starkt upphettade ungnarne. Icke nog härmed; kistorna begaguas äf-ven som hyllor, hvaruppå uppkastas stegar, kron-tändare, likbårar m. m. Hvarför icke så gerna låta i någon kyrkogård nedgräfva de döda qvar-lefvorna!

1 kyrkans arkiv förvaras en fullständig samling af handlingar, deribland tvenne krönikor ifrån kyrkans grundläggning till n. v. tid.Engelska kyrkan.

Engelska kyrkan vid Kaserntorget, är anlagd 1855. Sedan härvarande engelska församlingen länge hållit gudstjenst i en dertill enkom inredd sal vid Östra Hamngatan, lades genom flerårigt sammanskott grundstenen till den nya kyrkan den 19 Juni ofvanämnde år. Ritningen, ehuru till någon del ändrad af öfverintendents-embetet, är uppgjord af Major A. W. Edelsvärd och utförd under hans ledning. Denna vackra kyrka är byggd i spetsbågstil samt håller 80 fot i längd och 35 i bredd. Fönster och portal äro af fint huggen sandsten. 1 koret äro fönsterne försedde med dyrbara glasmålningar.Carl-Johans-kyrkan i Mäjorna är belägen på en terolig höjd, ej långt från elfstranden, och synes på långt håll, ej mindre från sjösidan, än upp ifrån staden och elfven. Den uppfördes på

1820-talet och är byggd i den kuriöst moderna stilen, som föreskrifver att tornet skall stå vid ena långväggen. Nekas kan ej, att i sammanhang med denna anordning kyrkans inre blifvit fritt och rymligt.

Mastliuggskyrkan är belägen vid Stigbergsliden och är den tills dato sist byggda kyrkan i Göteborg. Denna kyrka, uppförd i Engelsk-Götisk stil efter arkitekten Westerbergs ritning, blef färdig 1865.

Garnisons- eller Kronhuskyrkan är i ned ra våningen af det så kallade Kronhuset, till hvilket vi längre fram återkomma. Vi vilja endast här nämna att de två förgyllda bilderna på ömse sidor om altaret, lära förskrifva sig från Bohus fordna fästning.

Fattighuskyrkan, i förstaden Stampen, var ursprungligen en träkölna, som 1767 förvandlades till kyrka. Genom subskription samlades emellertid en summa af 20,000 R:dr Riksgälds, uch 1812 lades grunden till en ny, öster om den förra. Kyrkan rymmer 500 personer samt håller utvändigt 97 fot i längd och 39 fot i bredd.

Klippans Kapell, äfven kall ad t S:t Brigittas kapell, är beläget mellan Sockerbruket eller f. d. Lorentska bryggeriet och tullstationen Klippan, samt uppfördt på bekostnad af en enskild man, grosshandlanden herr D. Cartiegie. Det rymmer 400 personer och är byggdt i engelsk-göthisk kvrko-stil af samme förtjenstfulle man, Major A. W. Edelsvärd, som förut är nämnd så väl i fråga om Engelska kyrkan som kyrkan i Haga. Kapellet håller 96 fot i längd och 36 fot i bredd. Fönster-karmarne äro af tackjern och kapellet är för öf-rigt murad t af rödt tegel med gul klinkert å hörn etc. Liksom den ofvannämnda engelska kyrkansamt Synagogan är det hela fogadt samt således utan rappning. Inre taket består af böjda eller spetsbågformiga taksaxar, hvilka, såsom ornerade, synas inuti kyrkan och uppbära lättare sparrar, hvaröfver en prydlig panel är anbringad. Grundstenen till detta kapell lades den 21 Maj 1856 och det invigdes redan den 5 Juni 1857.

Mosaiska kyrkan eller Synagogan är uppförd efter ritning af byggmästaren Kriiger i vacker blandad byzantinsk och mohrisk stil. Den är belägen vid Nygatan midtemot Trädgårdsföreningens lokal. Tak och väggar äro målade med arabesker, läktarne i ekfarg samt pelare och ornamenter i fonden omkring tabernaklet utförda i stuckatur-arbete. Midtemot är orgelläktaren, med en ny, af orgelbyggaren Marcussen utförd orgel. Från taket hänga dyrbara ljuskronor. Öfver kyrkporten läses på hebreiska: »Välsignad vare han, som kommer i Herrans namn», öfver tabernaklet: »Hör Israel,

den Evige är vår Gud, den Evige, den Ende», öfver fondgalleriet: »Prisen Gud i hans helgedom», samt öfver orgelläktaren: »Allt hvad själ och anda hafver priser Herran». Byggnaden invigdes i Oktober 1855.

S:t Josephs kyrka, eller härvarande katolska församlings kapell, är belägen vid Spanmålsgatan, och är en prydlig byggnad uppförd i Götisk stil, med fasaden åt gatan.Andra märkliga byggnader i Göteborg.

Göteborgs Museum,

f. d. Ostindiska kompaniets hus, N:o 12 vid Norra Hamn> gatan, innehåller nedanstående samlingar.

I. Kongl. Vetenskaps och Vitterhetssamhällets

Naturhistoriska Museum.

A). Zoologiska och Paläontologiska samlingarna.

Naturhistoriska Museum grundlädes af Kongl. Vetenskaps och Vitterhetssamhället år 1833, på förslag af dess dåvarande ordförande, chefen i vestra tulldistriktet, f. d. statsrådet O. I. FAIIR^EUS*). »Likväl »hade samma K. V. V. Samhälle redan »tillförene, dels genom inköp, dels genom dona tio-»ner, kommit i besittning af en icke obetydlig mi-»neraIsamling, ett herbarium, några foglar och pe-»trifikater, hvilken samling nu öfverläts till Musei »grundläggning»**).

Till en början, eller åren 1833—1838 hade-Samhället sina samlingar uppställda i det mindre, åt gården liggande rummet, som nu upptages af en del utaf Historiska musei samlingar, hvilken lokal under de nämda åren hyrdes hos en gymnastik-anstalt, som utaf staden erhållit plats såväl uti det nämda, lilla rummet som uti de tvenne

*) Se -%Tal vid öppnandet af Göteborgs Museum den 20¿December 1861, hållet af O. I. FÅHRÄ3US”; sid 15.

Göteborg 1861, 8:o.

**) ”Berättelse om Göteborgs Naturhistoriska Museum, af dess Styrelse”; sid. 2. Göteborg 1840, 8:o.näst intill belägna, således de lokaler uti hvilka mineralsamlingen m. m. nu är uppställd. Vid början afår 1838 hade dock det unga museet redan så mycket tillvuxit, att alla tre rummen voro behöfliga. Stadens myndigheter lemnade dä hela våningen till musei disposition, först mot en lindrig hyra, men från och med år 1843 hyresfritt.

Ar 1848, då äfven denna lokal var otillräcklig, upplät Kongl. Maj:t åt Naturhistoriska Museum, likaledes hyresfritt, tvenne rum uti Kronans hälft utaf samma eller f. d. ostindiska kompaniets hus, hvilka, tillhörande kronoraagasinet, voro belägna midt emot ingången till Musei lokal, således de rum som for närvarande användas till bibliotek m. in. Den inre utaf dessa tvenne magasinslägen-heter blef samma år inredd till bostad för samlingarnas närmaste vårdare; och en af vår store naturforskare ANDERS RETZ1US till Musei grund-Iäggare här uttalad önskan, att en sådan person borde bo pä stället, om inrättningen skulle få en önskvärd utveckling, blef härigenom uppfylld.

Vid slutet af år 1860, eller straxt efter det i Göteborg hållna, allmänna landtbruksmötet, inlem-nades till Kongl. Vetenskaps och Vitterhetssamhället ett af styrelsen för Göteborgs Naturhistoriska Museum förordadt, och af några andra personer undertecknadt förslag ti|l Göteborgs nuvarande Museum, förutsatt att kostnadsfri upplåtelse at f. d. ostindiska kompaniets hus kunde för ändamålet beredas. Den 13:de Dec. handlades frågan af V. o V. Samhället, som omfattade förslaget med lifligt deltagande. Redan tvenne dagar der-efter höll den i och för vidtagande af förberedande åtgärder, som för verkställigheten erfordrades, tillsatta koramiten sammanträde, h var vid beslutades en skrifvelse till stadens magistrat, hvilken skrif-velse hade till följd, att stadens andel af nämda hus på vissa vilkor uppläts för den ifrågavarandeinstitutionen, som det allmänna likasom den enskilde oförtöfvadt beredde de fördelar, som voro nödvändiga för planens realisering, h varibland äf-ven de betydliga summor, som erfordrades för det stora husets inredning. Naturhistoriska Museum hade likväl sedan flera år tillbaka en byggnadsfond (21,500 R:dr R:mt), frikostigt sammanskjuten af hrr D. CARNEGIE, JAMES DICKSON & C:T, JAMES DICKSON och SIMON AHRENBERG, således tillräckligt medel för apterande af sina lokaler för tillfallet, hvarjemte styrelsen för detsamma fått löfte om ytterligare 3,500 R:dr; hvilka också sedermera från samma håll erhöllos. Inredningen, som påbörjades så snart dispositionsrätt till huset erhållits, eller i Juni månad 1861, bedrefs med sådan fart, att den nya inrättningen högtidligen kunde invigas den 20:de December samma år. Redan då hade samlingarna blifvit inrymda i den nya lokalen, och den 9:de Oktober 1862, anförtrodde K. V. V. Samhället administrationen öfver Naturhistoriska Museum åt Styrelsen för Göteborgs nybildade Museum. För husets inredning i öfrigt lemnade vederbörande myndigheter beredvilligt,men med vissa vilkor, 34,000 R:dr utaf den så kallade Hallkassan, samt några år derefter ytterligare 50,000 R:dr R:mt.

En tredje del af den åt Naturhist. Museum anvisade lokalen var emellertid vid den tiden upptagen af Konstmuseum och Biblioteket; men då Kongl. Maj:t och Kronan på vissa vilkor ej långt derefter åt Göteborgs Museum upplät äfven sin hälft af f. d. ostindiska kompaniets hus, öfverlemnades ej blott nämda tredjedel af den stora våningen, utan anvisades af Ä$usei Styrelse derjemte hälften af den näst under liggande vaningen såsom lokal för den redan några ar förut påbörjade Anatomiska samlingen, äfvensom för de entomologiska och botaniska. Medel till vederbörlig aptering af dessa lokaler före-funnos likväl ej; men omkostnaderna härför, upp-gående till 6,812 R:dr R:mt, skänktes af grosshandlaren OSCAR DICKSON, så att inredningen redan i medio af Oktober 1862 kunde taga sin början och äfven dessa samlingar under våren 1863 öppnas för allmänheten. Vid den tiden voro ock samtliga de Naturhistoriska samlingarna systematiskt uppstälda i sina lokaler, och grunden till den anatomiska lagd.

Under vintern år 1864—65, då det blef fråga om gårdtomtens försköning, anvisade Musei Styrelse de för den framlagda planens utförande erforderliga medlen, eller 1,000 R:dr. Omgestaltningen från en stenlagd gård till en prydlig örtagård var vid midsommartiden sistnämda år fulländad, och omkring 500 i Skandinavien vildt växande träd- och ört-slag inflyttade.

Sedan vi härmed lemnat en sammanfattad historik om Natprhistoriska Musei grundande och utveckling, hvartilI

utom grundläggaren, ofvannämde FAHRiEUS, och äfven en annan entomolog här på platsen, N. WESTRING nitiskt samverkat, torde det ej vara utan intresse att kasta en om än flygtig blick på de naturhistoriska samlingar, som funnits här på platsen före år 1833, äfvensoni på de samlingar, som under den sednare tiden uppstått vid stadens såväl privata som publika läroanstalter, och till hvilka båda sednare äfven Naturhistoriska Museum lemnat åtskilliga bidrag.

Hos historieskrifvarna öfver Göteborg, ERIC CEDERBOURG 1739 och P. A. GRANBERG 1815, förekommer ej något, hvaraf man kan förmoda att naturhistoriska samlingar härstädes fun-ni s i en äldre tid. Men att sådant likväl varit händelsen, derom underrättas vi af både LINNE och HASSELQVIST, hvilka naturforskare under sina resor båda gästat vår stad. Redan vid den tiden fanns på härvarande gymnasium en samling af naturalier m. m., hvilket synes af LINNES an-förande om sitt besök i biblioteket derstädes, den 10:de Juli är 1746, »der en Sturio, en Anguilla marina maxima, en Vitulus biccps, en Tcstudo maxima, ett Titanokcratophyton och en Papegoja bevarades, tillika med en hop vackra böcker*). HASSELQVIST, som några år sednare, eller i början af September år 1749, äfven besåg nämda läroverks samlingar, yttrar derom följande: »Gym-»nasf/-Bibliotheket öppnades for mig af dess föreståndare, M. ARVIDSON. SEBAS präktiga verk »var väl den kostbaraste boken där fants: En na-»turaliesaraling var här vackert begynt: där vistes »Flyg-fisk en, en ogemen stor ål, täuderna af Ma-»nati, et ganska vackert Litliodendron, en ^Egagro-»pila, ur en ko, af en fullkomlig knytnäfves stor-»lek, en hop Petrifikater, af Salig Arch. STO-»BJEUS hit skänkte»**)

Antagligen hade denna naturaliesamling tillkommit först efter år 1721, då den 1663 fullbordade byggnaden för det år 1648 grundlagda gymnasium jemte en stor del af staden förstördes af en eldsvåda. Äfven år 1804 hemsöktes staden af en liknande ödeläggelse. Gymnasium, som då var beläget vid hörnet af vestra hamnen och Kungsgatan men i samma qvarter som Domkyrkan, undgick då faran.

Personer, som ännu lefva här, minnas lifligt åtskilligt af de samlingar, som vid början af detta århundrade voro förvarade å Gymnasium. Ej blott ett och annat, som redan af LINNE blifvit omta-ladt, t. ex. den tvåhufvade kalfven, utan äfven sådant som tillkommit i slutet af förra seklet. Ja, än i dag finnas några rester af denna naturalie-

*) LINMEUS, CARL. Västgöta-Resa. Stockholm, 1747 8:o. Sid. 137.

**) FREDRIK HASSELQVISTS iter palestinum, eller resa til Heliga landet, utgifven ai CARL LINNiEUS. Stockholm 1757, 8:o. Sid. 9.

/samling, hvilka for ett par tiotal år sedan — lS^SO — uppsöktes under en hög af gamla bräder, tegelpannor och dylikt på vinden i den dåvarande Gym-nasibyggnaden och vid samma tid af vederbörande deponerades i det naturhistoriska museum, hvarom här närmast är fråga. De flesta af de då funna föremålen voro i grund förstörda, så att de vid minsta beröring sönderföllo, t. ex. en uppstoppad Zebra, den af LINNE anförda vitulus biceps m. m. Men kraniet uttogs af en uppstoppad hjort och detta jemte tvenue par horn utaf Strepsiceros ex-celsus samt, ryggskölden af den stora sköldpaddan, som LINNE omtalat, äro ännu i behåll. Den sist-nämda är ock helt säkert i, detta museum det enda naturföremål, som LINNE här skådat; men åtminstone derföre af ett särskildt intresse. Händelsen har ock vid samlingarnas uppställning fogat så, att bröstbilden af den oförgätlige och det föremål, som han bland annat antecknat under sin korta vistelse i vår stad, kommit att få plats helt nära intill hvarandra i södra fonden af den stora våning n.

Denna naturaliesamling å Gymnasium, hvilken troligen funnits till under ett helt sekel och åtminstone allt intill år 1815, ja, kanske intill år 1826, då läroverket flyttades till ett hus på andra sidan kanalen, gick således för det mesta här sin undergång till mötes. Orsaken härtill var väl i främsta rummet den, att alla lokaler i den nya byggnaden måste användas till hörsalar, bibliotek, m. m. För öfrigt voro väl ock de zoologiska föremål, som vid sistnämda tid ännu förefunnos, i det närmaste förstörda, på grund af den tidens bristfälliga prepareringsätt.

Då det ofvan anförda vid nämda tid, år 1850, ånyo framkom i dagen, återsåg läroverkets dåvarande eforus, biskop BRUHN, med glädje till och méd dessa ruiner af gestalter, hvilka han i sinungdom så mången gång

betraktat och beundrat.

Erinra vi oss slutligen att dessa rester utgjort en del af den första offentliga naturaliesamling, som här funnits, och dertill lägga att LINNES klarseende öga hvilat på åtminstone ett af dessa föremål, var det ju i sin ordning att här återkalla i minnet en samling, som nu af flertalet här är förgäten; — den utgjorde ju en förelöpare till hvad vi nu ega.

Under det första tiotalet af vårt århundrade fanns här en naturaliesamling till, men af vida större omfång. Men denna var grundlagd och egdes af en enskild person, om hvilken sagan har mycket att förtälja, eller JOHN HALL. Uti det så kallade Hallska huset vid Ostra hamnen och Sillgatan men i en särskild byggnad in på gården åt torggatan till, voro hans naturaliesam-lingar förvarade till omkring år 1809. Personer, som der sågo detta HALLS museum, hafva omtalat, att detsamma utgjordes af »foglar i mängd, uppstoppade däggdjur och fiskar, en större konkyliesamling, insekter, koraller, samt en stor mängd af hvarjehanda andra djurformer, dessa sistnämda förvarade i sprit. Omkring åren 1813—14, då det, som ännu fanns qvar, var uppstäldt i ett rum uti en af stadens förstäder, skingrades dessa samlingar helt och hållet, samlingar, om hvilka författaren, förutom det nämda, ej känner mer än följande anekdot, som tilläfventyrs kan vara en sannsaga. En gång uppehöll sig härstädes en till namnet ej uppgifven naturforskare. Denne fick då af HALL i uppdrag att ordna hans samlingar. Då arbetet var full-bordadt infann sig egaren; men för hans sätt att se var oordningen värre än någonsin förut, hvadan det af fackmannen nedlagda arbetet kasserades. Mest missbelåten var HALL med uppställningen af det, som var förvaradt uti glaskärl. Naturforskaren försökte väl att försvara sig så godt hankunde, med afseende på de omflyttningar han gjort med de inånga glasburkarna för att få de djurformer, hvilka de innehöllo, i system; men HALL var obeveklig. Stödjande sig på eganderätten, skulle hans mening gälla, hvilken enligt sagesmannen, under den lifliga ordvexlingen, skall hafva varit följande: »»Sak samma hvad en burk innehåller. Om fisken är stor eller liten; om den ena burken innehåller en mask, den andra en hopptossa, det qvittar. Alla burkar, hvilka hafva samma storlek, skola stå på samma hylla»»; och dtrvid blef det. Vår lärde fick gå med detta besked; men HALL fick väl sjelf verkställa den betydliga omflyttningen i enlighet med sitt system.

Sedan den tiden hafva flera privata samlingar uppstått här på platsen. De hafva väl ej i qvan-titativt hänseende kunnat uthärda en jemförelse med de tvenne nyssnämda; men deremot vida öf-verträffat dem till qvalitet. En stor del utaf en sådan, jemte en mängd dyrbara, naturvetenskapliga, tryckta arbeten tillföll nuvarande Naturhistoriska Museum vid slntet af 30-talet, såsom testamente efter den då här bosatte Lifraedikus P. C. WESTRING. Musei grundläggare, som en lång följd af år var fastad vid vår ort, har till detsamma redan öfverlemnat en betydlig del utaf sina rika entomologiska samlingar m. m., hvarförutora museum i en framtid torde hafva att emotse vigtiga bidrag på samma område äfven utaf andra personer, som ännu lefva här på platsen.

Att efter omständigheterna mer eller mindre omfångsrika naturaliesamlingar, afsedda för begagnande vid undervisning, under de sista årtiondena uppstått vid flera utaf stadens publika och privata läroverk, såsom Högre elementarläroverket, Real-gymnasium, Elementarläroverket för flickor, Privata elementarläroverket för gossar, Göthilda-skolan o. s. v., anse vi oss här äfven böra omnämna, enärsådant, såsom var att vänta, tydligt visat ett välgörande inflytande på utvecklingen af Naturhistoriska museum, till hvars beskrifning vi nu vilja öfvergå. Men då inredningen af detta på det hela taget är egendomlig, på samma gång som detta museum äfven derigenom gör ett behagligare intryck på den besökande, är det skäl att något närmare redogöra för detsamma.

Lokalen för de zoologiska samlingarna upptager hela öfra våningen af husets vestra flygel och får sitt ljus hufvudsal^ligen igenom de 10 stora fönster, som äro anbringade längs åt hela taket. Den håller 183 fot*) i längd, 34 i bredd och 16 i höjd. För att skydda de för ljuset ömtåliga samlingarna äro alla fönster, äfven de på sidorna, försedda med gardiner och skärmar. Vid 8 fots höjd löper omkring hela den väldiga salen en läktare, uppburen af 24 pelare och utvändigt försedd med en smakfull balustrad, från hvilken höjer sig en rad af 44 pelare, som understödja det vid sidorna något hvälfda taket. Uppgången till likasom nedgången från läktaren utgöras af tvenne upptill på ett plan sammanlöpande, svängda trappor, anbragta i södra fonden; hvarförutom i ena hörnet af den motsatta fonden en emellan skåpen undangömd spiraltrappa der utgör förbindelse emellan läktaren och nedre

delen af salen. På läktarens insida finnes en oafbruten rad af 6 fot 3 tum höga och 3 fot djupa glasskåp; men skåpen nere i salen utgöras på hvar sida af 10 stycken, hvardera af 8 fots längd, 10 fots bredd och 8 fots höjd, hvilka äro placerade emellan de långt åtskilda, små sidofönsterna och skjuta in på golfvet lika långt som de ofvanför belägna läktarna. Under den i hvardera fonden breda läk— targången finnas dessutom på båda ställena flera skåp, konstruerade efter samma plan som sido-skåpen. Endast formen är något afvikande. Den Decimalmåttet är här öfverallt begagnadt.har bestämts af den plats på hvilken dessa skåp äro uppställda. Alla dessa skåp äro golf-, tak-och väggfasta, hvarigenom en täthet vunnits, som gör, att man i detta museum ej mötes af den skarpa lukt, som annars tillhör och utvecklas af sådana samlingar. Den finnes likväl i hög grad, men inuti skåpen, hvarest den kommer väl till pass för att bidraga till motverkande af utveckling utaf de insekter, som gerna vilja innästla sig i och omintetgöra sådana samlingar. Ånskönt ett, jsådant skåp innehåller omkring 650 kubikfots rymd, har hvardera sådant blott tvenne dörrar, nemligen en på hvar sida invid väggen. Dessa ärö försedda med dubbla falsar Inredningen af alla sidoskåpen är äfven med afseende på de på trenne sidor kringgående, täta trapphyllornas afstånd ifrån hvarandra precist densamma; men denna likformiga inredning är behaglig för ögat, på samma gång som den visat sig till alla delar motsvara sitt ändamål, vare sig nu att en hylla upptages af små eller stora föremål, eller att dessa i den systematiska uppställningen ofta kommit att placeras bredvid hvarandra. Midt uti ett sådant skåp finnes ett tomrum, från hvilket man med lätthet kan åtkomma hvilket föremål som helst; och då kanten af hvarje trapphylla ligger en fot innanför glaset, kan, vid förefallande behof, samlingen äfven der-ifrån blifva tillgänglig.

Det utrymme, som vunnits genom en sådan anordning, är betydligt vid en jemförelse med den skäpform, hvilken man oftast får se i andra museer, eller de vanliga omkring 2 fot djupa väggskåp, som i allmänhet begagnas för uppställning af fog lar.

Samtliga dessa skåp äro invändigt, likasom väggarna, försedda med en ytterst ljus, blågrön-aktig färg, som knappt märkes; men derigenom framträder snart sagdt hvilken annan farg somhelst så mycket tydligare, äfven den hvita, enär den förstnämda endast sällan förekommer hos de föremål, som här äro uppställda. Med slutligt tillägg, att allt träarbete utvändigt är oljmåladt med ekfårg, företer det hela af lokalens anordning eu enkelhet, som framförallt i ett naturhistoriskt museum är på sin rätta plats, ty föremålen sjelfva äro der af den effekt, att denna ingalunda höjes genom en flerstädes i utlandet uti dylika museer anbragt ornamentik, framförallt då man såsom prydnader här och der till och med med fristående bilder af hvarjehanda foglar och andra djurformer velat smycka sådana lokaler. Ett ej mindre godt intryck erfar man genom att finna representanter af djurverlden, ifrån de högre till de lägre formerna, uppställda i ett enda rum. Och detta intryck träffar ej minst flertalet af dem, som besöka ett sådant museum, eller de, som på detta område äro, ty värr, allt för litet bevandrade. Lokaler för dylika samlingar böra ej heller enligt vårt förmenande vara afdelade i likhet ined — vanliga boningslägenheter.

I det föregående vilja vi ingalunda hafva sagt att ej anmärkningar kunna göras mot åtskilligt, till och med pä det arkitektoniska området; men sådana utelemna vi så mycket heldre som skalet på förhand var gifvet. Man var nödsakad att följa de yttermurar, som funnos i den kolossala magasinsbyggnaden.

Lägga vi slutligen härtill att längs golfvets midt en serie af 7 stora skåp är placerad, hvilka upptill på ömse sidor äro försedda med sli-padt glas å de något sluttande pulpeterna, samt att nära intill norra fonden ett högt, 8-kantigt glasskåp finnes, som innesluter en liten verld för sig, eller representanter utaf de svenska djurformer, som äro af mer framstående nytta eller skada för land-, trädgårds- och skogs-bruket, anse vioss hafva lemnat en sammanfattad bild utaf den lika stora som prydliga lokal, hvilken innesluter de samlingar till hvilka vi nu vilja öfvergå.

Vid inträdet genom hufvudingången, som är belägen på midten af vestra sidan, tillkännagifva anslag med stora typer, att hela östra sidan af lokalen upptages af Bohuslänska samlingar, således äfven den ditåt vända sidan af de skåp, som äro placerade längs åt midten af golfvet. På sidan midt emot, eller den vestra, äro de icke-bohus-länska uppställda. I norra fonden ha vi den inhemska, i den södra den utländska däggdjursamlingen. Utvändigt å skåpen äro likaledes med

stora och således på äfven längre afstånd läsliga typer namnen anbragta på de större grupper, som hvardera skåpet eller en del af ett sådant innesluter. Dylika men mindre anvisningar med namn på familjer förekomma inuti skåpen. Man finner sig genom dessa anordningar snart hemmastadd, och då fullständiga etiketter vid föremålen lemna upplysning om såväl vetenskapliga som svensk, namn, kön, fyndort, dödstid, gifvarens namn o. s. v., kan man allt för väl sjelf vägleda sig och med lätthet få se hvad man söker bland dessa tusentals olika föremål.

1 den inhemska däggdjursamlingen se vi bland annat en den lilla näpnaste björnunge, föga större än den bruna husråttan, vid sidan af en ung varg, som är föga större. Små lo-ungar vid sidan om vackra, utbildade exemplar; en filfras (Gulo borea-lis)y som för några år sedan sommartiden träffades på en klippa, i sydligare delen af Bohuslänska skärgården, till hvilken han antagligen vintern förut utgått på isen. Flera arter af sälar och harar i olika åldrar och drägter äro här representerade. Man finner ock, jemte de många smärre formerna af våra däggdjur, flera till sina yttre former framställda exemplar utaf hvaldjur, såsom en 13fot lång Oroa eller späckhuggare, en 8 fot lång delfin, Lagenorhynchus albirostris, samt tvenne exemplar af vår vanliga tumlare, eller Phocaena communis. Alla dessa sistnämda hafva under de sista åren blifvit tillvaratagna och framställda på ett sätt, som ej lera nar något öfrigt att önska. Här vore naturligtvis äfven rätta platsen för det stora hvalpreparat, som för några ar sedan blef uppstäldt i Göteborg; men preparatets betydliga storlek förbjuder naturligtvis sådant. Det har ej heller af brist på utrymme ännu kunnat uppställas, utan står sedan ett par år tillbaka inpackadt dels nere på gården och dels i ett större port-hvalf. Det vore dock önskvärdt om plats snart kunde beredas äfven för detta preparat, hvilket, sä vidt man känner, är det största, som hittills inom djurriket blifvit till sin helhet frarastäldt. Lägga vi dertill, att arten ej förut var representerad i vårt lands museer, skall detta preparat länge utgöra något utaf det förnämsta, som man hos oss inom zoologiens område har att uppvisa.

Den systematiska uppställningen af svenska fogelsamlingen börjar i södra fonden med sparf-foglarna. Den är rik på arter och innehåller månget här gjordt, värdefullt fynd. Främst möter oss af sådana: exemplar af Loxta bifasciata, Calamoherpe arundinacea och media; och längre ned i salen finna vi exemplar af Pastor roseus, ung fogel, Cir-cus Swainsonii, flera honexemplar af bastarden utaf Orre och Tjäder; Ibis falcinellus, Tmnga platyrhincha, Somateria spectabilisf Fuligula fc-rina, St erna cantiaca, Larus leucopterus, glaueus och minutus. Talrika exemplar af skarfvar och ålkråkor, unga och utbildade, sluta samlingen jemte en serie af grislor och alkor, bland hvilka den egendomligt bildade Mormon aretieus. som numera endast lärer häcka på ett enda skär vid bohus-länska kosten. I slotet af serien finna vi exemplar af den lilla täcka sjökungen, som vintertiden då och då hos oss förekommer.

Uti samlingen af utländska däggdjur finna vi uppställda, straxt efter en serie af Apor dels från nya och dels från gamla verlden, åtskilliga exemplar af de kolossala flädermusarter — Pteropus, — som förekomma i Ostindien. Metallglänsande gräf-vare (Chrysochloris), präktiga tigrar, björnar, scha-kaler och stinkdjur följa straxt derefter, jemte åtskilliga af Nya Hollands pungdjur, bland hvilka flera exemplar utaf känguruhernas märkliga grupp, af hvilka ett är nästan manshögt. Här möta oss ock åtskilliga af de sälartade djurformer, som fått namn af Otaria. Hydrochoerus capybara och Myopotamus bonariensis, den sednare med sin flock af ungar, från södra Amerika fiuna vi äfven här, jemte åtskilliga lemel-arter från Siberien; samt mot slutet af serien flera myrslokar, sengångaren, näbbdjur och åtskilliga antiloper, hvilka sist-nämda blifvit hemförda af den berömde J. WAHLBERG.

Samlingen af utländska foglar är uppstäld efter samma plan och midt emot den svenska. Den innehåller representanter af de flesta hufvud-former från alla verldsdelarna och bland de torst-nämda, såsom bekant, mången som ej tillhör vår nord. Bland småfoglarna anmärka vi paradissparfvarna, (Vidua), paradisfoglar och de glittrande honingsfog-larna. De brokiga papegojerna, isfoglarna och hackspettarna, den egendomligt gestaltadehornfogien(ita-ceros) m fl. tilldraga sig här som vanligt en synnerlig uppmärksamhet. Olika former af ugglor, hökar och gamar äro uppstälda i närheten af stora uppgången, i hvars grannskap man ock finner exemplar, hannar och honor, af lyrfogeln och argusfasanen. Ej långt derifrån se vi ett präktigt exemplar af den Ny-holländska strutsen, jemte ett par nykläckta exem-piar af den afrikanska, hvilka båda sednare jemte inånga

andra exemplar i denna samling blifvit hit förärade af vår berömde resande i Afrika, CHARLES ANDERSSON. Derefter följa flera olika-färgade ibis-arter från likaledes olika verldsdelar; hägrar och storkar. De sällsamt bildade flamingos och Rhynchops samt en mängd andra simfoglar, bland hvilka albatrosser, fregattfogeln, pelikaner och flera arter af det underbara pinguinslägtet, af-sluta denna samling.

Uti de på golfvet fristående skåpens pulpeter, hvilka tillsammanstagna hafva en yta af omkring 225 qv.-fot äro, så långt utrymmet medgifvit, de paläontologiska samlingarna, äfvensom samlingarna af torra mollusker, upplagda. I de med lådor och dörrar försedda skåpen inunder, å ömse sidor, förvaras det öfriga af dessa samlingar, likasom en betydlig samling af ägg utaf svenska foglar.

Uti de pulpeter, som innesluta de svenska föremålen, ser man en del utaf siluriska- och krit-formationens petrifikater. Derefter följer en stor samling mollusker från Bohusläns s. k. skalbackar, innehållande exemplar från nära hundra olika lokaler; och till sist en vacker samliug af Skandinaviska land-, sötvatten- och haf-mollusker, bland hvilka manga större sällsyntheter, t. ex. den mikroskopiska Skenea rota och den nära fotlånga tinna pectinata.

På motsatta sidan äro de motsvarande utländska samlingarna ordnade efter samma plan, eller först s. k. petrifikater, hvarefter följer en mollusksamling, som är lika rik pä former, som prunkande med färger. Utaf egendomliga former och större sällsyntheter hafva vi här antecknat följande, eller Rostellaria fusus, Voluta cymbiola, den glaslika Carinaría cristata, flera arter af släg-tena Nautilus och Argonauta; de sällsamt gestaltade musselformerna Brechites och Septaria; hvarför-utan denna samling prydes af en mängd arter ntaf dessa praktfulla slägten Conus, Gyprcea, Harpa, Tellina, Venus, Pecten o. s. v.

Alltsammans är prydligt upplagdt på med papper beklädda glasskifvor; och af de med en fin förgyld kant omgifna etiketterna underrättas man om de vetenskapliga namnen på de olika arterna. I nedra kanten af skiivan är fyndorten antecknad; och på sidorna, då så ansetts nödigt, den vigtigaste synonymien.

Vid södra ändan af östra läktaren finna vi samlingen af svenska reptilier och batrachier, hvar-efter följer den på arter och former särdeles rika fisk samlingen. Utaf de större ärterna förekomma här uppstoppade exemplar af öfver 8 fots läugd, uppställda vid sidan af embryoner och allt i öfrigt utaf arten, som är upplagdt i sprit. Men detta lättar i hög grad öfversigten af det hela, enär man ej behöfver söka individer tillhörande samma art pä mer än ett ställe. Sammanlagda längden utaf de skåp, hvari denna samling är torvarad, mäter 166 fot; men icke förty äro de djupa skåpen pä många ställen nästan öfverfyllda. Här förvaras ock mången stor sällsynthet från vära farvatten, såsom till exempel Labrax lupus, Trigla hirunäo i flera dels ¿toppade och dels spritlagda exemplar, J}ugellus centrodoutu*, talrika Gobii och Lipari, Petdmys sarda, Callionymus maculatus, Scopelus Kröyeri och borcalis,~Gadus barbatus och poutas-sou, Ehombus ntegasioma och soleceformis, Clupea pilchardus, Engraulis] encrasicholus, alla hos oss funna arter af slägtet Syngnathus, fyra exemplar af Orthagoriscus, eller den numera så kallade Mola Eetzii, Acipenser sturioidts jemte 12 exemplar i olika ålder af den vanliga stören, eller A. sturio. Scyllium canicula, alla hos oss fuuna Eujce^ i både han- och hon-exemplar, med undantag af Trygon pastinaca, Fetromyzon Omalii och till sistden anmärkningsvärda så kallade lancettfisken. Att m$n här får se stora och prydligt uppsatta exemplar af thonfisken, svärdfisken, merulken, våra större arter af torskfamiljen, hajar m. fl.; att t. ex. vår vanliga sill, Clupca haren g us, i olika former och utvecklingsstadier, allt ifrån romkornet, äfven här är represeuterad, torde i förbigående äfven böra omnämnas. Här påträffa vi ock så suiå ungar bland pleuronektoiderna, att ögonställningen i det närmaste ännu är densamma som hos öfriga fiskar i allmänhet.

Denna samling torde intaga ett högt rum bland öfriga sådana i värt land och i vetenskapligt hänseende vara en af de vigtigaste inom detta museum.

Omedelbart efter denna samling äro de så kallade lägre djurformerna uppställda, nemligen de uti sprit förvarade led-, blöt- och stråldjuren. Bland de förra tveune samlingarna hafva vi särskildt antecknat den mängd af tor mer utaf parasitiska krustaceer, som här är uppstäld, äfvensom typerna till de monografier, som i Kongl. Vet. och Vitt.-Samhällets handlingar äro publicerade öfver Skandinaviska Iglar och Sniglar. Bland stråldjurens likaledes rikt representerade grupp finna vi bland annat praktfulla exemplar af den på hafvets djup förekommande, men i

museerna lika sällsynta som bland sina samslägtingar stora och praktfulla ten-natula borealis, uppställda i närheten af den ända till 5 fot höga Funiculina quadranyularis.

På läktaren midt emot äro de motsvarande samlingarna från utlandet uppställda efter samma plan. En stor del af denna samling är tillvaratagen och från olika trakter af jorden och hafvet hemförd af stadens för saken nitälskande sjökaptener, eller herrarna HJÅRNE, ST1EHL, GA-VIN, GODBERGSON, ÖSTERBERG, SCHLTS, ROEMPKE, NATT OCH DAG med flera. Förstmöter oss sålunda samlingen af sköldpaddor, större och mindre, från såväl nya som gamla verlden, derefter åtskilliga arter' af krokodilernas grupp jemte en lång serie af andra reptiler, såsom ödlor och ormar af mångfaldiga olika former och färger. Bland batrachierna, som sluta denna grupp, förekomma flera grod-arter från Södra Amerika, hemsända af en pä sin tid för museum varmt nitälskande man, eller den för flera år sedan aflidne generalkonsul T ARRAS i Montevideo, hvilkens namn här esomoftast förekommer i alla de olika samlingarna af utländska naturföremål, således från och med däggdjuren allt ned ibland stråldjuren. På fisksamlingen, som äfven prydes af ett par exemplar utaf ilioZa-slagtet, likasom ett vackert, om än litet, uppstoppadt individ af sågfisken, förutom mycket annat både till form och färg i hög grad afvikande från hvad vår nord producerat, följa omsider samlingarna af de lägre djurformerna. Sist bland dem finna vi en mängd utaf herrliga koraller från tropik-hafveu.

Uti skåpen i norra fonden äro å ena sidan de Skandinaviska och å den andra de utländska hafs-svamparna uppstälda således näst intill samsläg-tingarna pä ömse sidor.

Läktaren der är särdeles bred och försedd med några hviloplatsar. Anländ dit, i grannskapet af de sistnämda, underbara former, uti hvilka djur-lifvet uppträder, och med tanken hänvänd på allt hvad man har framför sig, kan man ej undgå att reflektera öfver det sammanhang, som råder emellan tingen i naturen, änskönt densamma äfven här jemförelsevis är svagt representerad. På haf-vets djup, i den af forskaren ej ännu genomströf-vade vildmarken är alltjemt mycket att uppdaga; och jorden sjelf gömmer fortfarande mången vigtig länk i denna om man så får uttrycka sig konstellationerna liknande kedja af organismer, hvilkenlänk en gång framdragen i ljuset, eller om ej ens detta i flera fall kommer att inträffa, så åtminstone, med afseende på sin tillvaro, ojäfaktigt bevisad, skall i sin mån bidraga till att skingra de skefva och förvirrade begrepp, som tyvärr allmänt göra sig gällande, då man vill försöka att besvara dessa frågor hvarifrån och hvarthän?

Uti norra hälften*) af våningen näst under före-nämda finna vi de nför kort tid sedan anlagda anatomiska samlingen.

b). Anatomiska samlingen.

Lokalen för denna samling håiler i längd 61, bredd 33 och i höjd omkring 10 fot. Väggarna upptagas af ekmålade skåp, invändigt försedda med en högblå farg, hvarigenom konturlinierna å de här förvarade föremålen tydligt framträda mot en grundfärg, som onekligen är behagligare än svart, hvilken farg vi ofta funnit användas i dylika samlingar. Jemte en ej obetydlig samling af djurkranier, bland hvilka ett utaf flodhäst, påträffa vi här en vacker början till en skelettsamling. Bland de skeletter, som äro förvarade inom glas, förekommer sådana af Myrmecophaga didactyla, Dicotyles tor-quatus samt, i sprit upplagda, af foster utaf björn och tumlare (Phoccena communis), jemte åtskilliga sådana utaf både våra vilda och hemtama däggdjur. Utaf de förra hafva vi antecknat ett praktfullt skelett af Vespertilio noctula, prepareradt af anatomieprofessor NAUMANN i Lund. Rofdjur, gnagare m. fl. ha vi äfven här tillfälle att granska och jemföra med hvarandra.

Bland skeletterna af i Sverige förekommande foglar finna vi ett och annat af hos oss sällsyntare arter t. ex. Ibis falcinellus, Botaurus stellaris, jagtfalk m. fl. Af reptiler finnas här några goda skeletter af land- och hafs-sköldpaddor; och uti *) Uti den södra torde de hitväntade samlingarna från norra polartrakterna blifva uppstälda.den ej obetydliga samlingen af fiskskeletter vilja vi säsora särskildt utmärkta anteckna sådana af Cycloptcrus lumpu.s och Chimara monstrosa. Bland de många andra finner man flera af hos oss sällsynta arter, t. ex. Labrax lupus, Trigla hi-rundo, Pagel lus centrodontus, m. fl. Bland prepara-terna utaf plcuronectoider är man i tillfälle att skåda den omgestaltning af skelettet, som under utvecklingen egt rum hos dessa egendomliga fiskformer. Antalet af skeletter utaf svenska fiskar uppgår till nära hundra exemplar, och är denna del af

skelettsamlingen för närvarande i sitt slag den största i vårt land. I förening med hvad den zoologiska samlingen af fiskar innehåller, företer den ett vigtigt material för ett studium af våra hithörande djurformer.

På ett ställe i denna lokal äro åtskilliga anatomiska, embryologiska och pathologiska preparater upplaggda i sprit, eller ock på något annat för det afsedda ändamålet lämpligt sätt förvarade. På ett annat, men i grannskapet af de förra, se vi en samling af missbildningar, t. ex. hufvudet af en tam ko, från Wenersborgtrakten, med ett horn midt i pannan, hvilket till form och struktur påminner om noshörningens; från en- till och med sex-tåiga fotter af tama svinet; sillar med rom och mjölke hos ett och samma s. k individ, m. m.

Åtskilliga större skeletter äro uppstälda på golfvet i salen, såsom af menniska, björn, sälar, åtskilliga utaf våra större hemtamda djur, elg, rådjur, svärdfisk m. fl., jemte åtskilliga fullständiga skeletter eller delar af sådana utaf vid Skandinaviens kuster anträffade hvaldjur.

Kompletta skeletter af sådana äro: en Orea, en Lagenorhynchus och en Phoccenar. På få delar när kompletta finna vi ett skelett af Micropteron, ett af Bulcenoptera rostrata och ett af en Pseudr orca% jemte större delen af kranium utaf en Me-gaptera longimana, sona vid början af detta århundrade kom på grund i vår närmaste skärgård. Det fullständiga skelettet utaf Baloenoptera Carolina har ock helt nyss blifvit uppställdt i denna lokal. Lägga vi slutligen härtill de här forvarade kranier och öfriga skelettdelar utaf individer tillhörande andra både arter och slägten af cetaceernas grupp, bland hvilka flera här på orten gjorda fynd i jorden, finna vi, att äfven denna djurordning här är representerad på ett framstående sätt och att samlingen af hithörande former antagligen inom kort skall vinna i fullständighet; ty numera tillvaratagas sådana djur och inforas till staden af skärgårdsbefolkningen, i stället for att den blott för få år sedan, vid ertappandet, genast stympade dem och genom att uppbränna skelettet under trankittelen, helt och hållet förstörde dem for vetenskapen. Att orsaken härtill ligger deri, att egaren af ett sådant fynd omsider funnit sig hafva minst lika stor vinst vid försäljningen af skelettet m. in. soin den, hvilken han derjemte kan påräkna för späcket, ligger i öppen dager. Man begagnar sig ock, här i Göteborg, i vetenskapens intresse, af hvarje tillfälle, som erbjudes för att äfven på detta område samla bidrag till en vidgad kunskap om våra faunitiska förhållanden.

På lämpliga ställen uti sjelfva taket äfvensom på pelarna midt i lokalen, hafva kranier och horn af åtskilliga inhemska och utländska däggdjur blifvit placerade.

De ganska betydliga antropologiska och frenologiska samlingar, som likaledes i denna lokal äro uppställda, hafva samlats af ofvannämda lif-medikus WESTRING, och, genom testamente, vid hans död tillfallit Naturhistoriska museum. Den förra utgöres af gipsafgjutningar efter kranier utaf de mest framstående typerna inom menniskosläg-tet; den sednare af dylika utaf personer, hvilka påett eller annat sätt förvärfvat sig ett namn inom häfdens blad, såsom en ISAAC NEWTON, VOL-tAIRE, BENJAMIN FRANKLIN, IIAYDEN, WEBER, WALTER SCOTT, HORACE VER-NET, NAPOLEON I, GALL m. fl.

Nästintill denna lokal ha vi den entomologiska samlingen.

C). Entomologiska samlingen.

Uti ett rum med 21 x 20 fots golfyta äro betydliga förråder af insekter utaf alla ordningarna förvarade uti såsom vanligt för äudamålet enkom inrättade skåp; men dessa skåp äro till de aldra minsta detaljer särdeles väl förfärdigade.

Midt uti rummet, som får sitt ljus från tvenne fönster, finnes en vridbar ställning på hvilken insektlådor tidtals utställas, hvarförutom å ena väggen flera lådor, innehållande de arter, som uti SUNDEVALLS lärobok i Zoologi äro anförda, ständigt äro tillgängliga.

Fjärilsamlingen är särdeles rik och tillika den, som mest faller i ögat med sina lika lysande som vexlande färgskiftningar. Men så äro ock insekterna i denna grupp, med inberäkning af vingarna, jemförelsevis de största.

Bland de svenska, tvåvingade insekterna äro Syrphici särdeles omsorgsfullt preparerade, der-igenom att äfven exemplaren utaf de aldra minsta arterna, t. ex. Sceeva angustata, äro uppstoppade, hvarför de hafva bibehållit sin

färgteckning och form, hvilka båda annars i allmänhet gå förlorade vid intorkningen.

Såsom för sin betydliga storlek särskilt anmärkningsvärd finna vi uti den på arter och former rika samlingen af skalbaggar, ett ganska praktfullt exemplar af Goliaihns gigantens från Afrika, jemte åtskilliga exemplar utaf den föga mindre Dynasteshercules från S. Amerika och Theogenes neptunus.

Näst intill denna lokal finnes den botaniska samlingen i ett rum af 13 x 21 fot golfyta.

D). Botaniska samlingen.

Denna utgöres hufvudsakligen utaf ett vackert herbarium af Skandinaviska växter, som, genom testamente af en allt för tidigt af döden bortryckt yngling, studeranden O. LANDGREN, tillfallit museum; och hvilken samling på sednare tider kompletterats genom en gåfva af fru SOPHIA ÅKERMARK, bestående af Algce scand. exsiccatce, utgifna af Prof. ARESCHOUG. Utaf det öfriga, som här finnes för-varadt, torde särskilt böra omnämnas en samling af Skandinaviska lafvar, som for några år sedan anträffades på en vind här i Göteborg. Denna samling, som här hade blifvit inköpt på auktion efter den i det föregående omnämda lifmedicus P. C. WESTRING, har otvifvelaktigt tillhört hans far, archiater WESTRING, således författaren till det bekanta verket öfver Svenska farglafvarna.

Till dessa samlingar sluta sig de lefvande växter, som finnas å gårdstomten, eller, såsom den kallas, Musei örtagård Hela denna tomt, som är 152 fot lång och 120 fot bred (=18240 □-fot), skulle kunna rymma ett långt större antal växter än hvad nu är fallet, om ej en stor del upptogs, af vägar för den körning, som här tillsvidare ofta eger rum. Den lilla planteringen har icke desto mindre att uppvisa en mängd species af skandinaviska florans alster, ordnade på ett prydligt sätt. På norra sidan finnas olika trädslag, men inuti de större, halfmånformiga qvarteren äro åtskilliga buskartade växter planterade. I kanterna af dessa qvarter finnas rabatter, utaf hvilka den ena innehåller di-kotyledoner, det andra monokotyledoner. Uti ensärskild liten anläggning med torfmossnatur växer åtskilligt som fordrar en sådan, till exempel Mubus chamemorusy Oxycoccus palustriSy Andromeda poli-folia, Erica tetralix, Myrica gale m fl. På ett annat ställe finner man Typha latifolia, Acorus calamus, Iris pseudacorus m. m. Ett qvarter innehåller fle a slag utaf ormbunkar; ett annat, åtskilliga Salices från Dovre, såsom lanata, reticulata, herbacea m. fl. jemte några andra fjellväxter, alla hemförda af Lektor LINDEBERG. Elymus are-narius och Oar ex a renaria trifvas förträffligt på en fläck med sand, Bryonia och vild humla kläda ett par ställen utaf husets väggar. Lägga vi slutligen härtill, att man uti den lilla anläggningen bland annat träffar Artcmisia maritima Linncea borealis% Ajuga reptanSy Datura struwonium, Tkalictrum aU pinum & aquilegifolium, Anemone silvestris, Ado-nis vernalis, Actea spicata, åtskilliga Saxifragee och flera arter utaf slägtet Sedum; Rhodiola rosea och tiempcrvivum tectorum. Evphorbia esula, Bo-lygonum bistorta & viviparum, Asarum eurcpceum, Éetula nana och intermedia, samt utaf monokoty-ledoner några Orchidece, Tulipa silvestris, Fritilla-ria mcleayriSy alla våra arter af slägtet Convalla-ria, Colchicum autumnale, Luzula maxima, Arum maculatum jemte åtskilliga grässlag, så finna vi att denna lilla örtagård lemnar tillfälle för dem, som besöka museum, att här skåda åtskilliga äfven sällsyntare former utaf vår floras alster såsom lef-vande. Men detta skall väl ock i sin mån bidraga till, att man mer än livad i allmänhet är fallet, gör sig mån om att pryda sin trädgård med åtskilliga utaf våra inhemska växtarter, bland hvilka många finnas, som i skönhet kunna mäta sig med en del utaf de så kallade nyheter, hvarmed flori-sten i utlandet förser oss, och hvilka, kanske blott derför att de äro utländska, äfven hos oss blifva växter på modet.Ofvanatående uppsatts är oförändrad återgif-ven efter Intendenten Malms beskrifning på museets i Göteborg naturhistoriska afdelning (förutnämdt). Härvarande museum öppnades den 20 Dec. 1861. Af dåvarande landshöfdingen i Göteborg, Herr O. J. Fåhreus, hölls ett värdigt invigningstal, och vi afsluta beskrifningen öfver detta naturhistoriska museum med följande anförande ur samma tal:

»Den djerfvaste förhoppning, som vid grundläggningen kunnat hysas, har blifvit öfverträffad. Att härvid erinra, hurusom musei föreningsmedlemmar och enskilde maecenater täflat att omhulda stiftelsen, är blott en gäid af rättvisa; men förbises må ej heller den del i framgången, som är att tillskrifva musei intendent, Herr Malm, under hvars upplysta och nitiska vård samlingarne allt sedan 1848 års början varit ställda, och som främst har

förtjensten deraf, att enligt det afsedda hufvudän-damålet, vår egen lokalfauna blifvit så sorgfälligt undersökt och i musei samlingar så fullständigt representerad.»

Göteborgs museum innehåller, utom naturhistoriska museum, nedanstående samlingar:

1. TafVelgalleriet och Skulptursamlingen, hvaraf märkes:

“Bethlehemitiska barnamordet“, af Cornelius van Haarlem.

“Likfärd i Sagnefjordaf Gude.

“Hjort, angripen af vargar“, af Kjörboe.

"Landskap“, af Edv. Berg.

“Carl XI“, af Ehrenstral.

“Isaaks offer“, af Elida Rabe.

“Monaldeschis mord“, af Höckert.

“Tidemans porträtt“ af Amalia Lindegren.

“Gossar“ af Sophie Ribbing.

“O. J. Fåhreii porträtt“ af Troili.

“Trenne historiska ta flor“ af G. Brusevitz, samt åtskilliga af andra mästare såsom: Jernberg,Plagcman, Wahlbom, Duneker, Södermark, Fahl-crantz, Grönlund och Hörberg. Skulpturarbeten: Qvarnbcrgs grupp “Iduna bortförd af Ijasse“, co-pior af Fogeibergs Apollo, Sergels Gustaf III, Molins Neapolitanare en Backant, m. m.

2. Skolmuseum, har Redaktören Herr S. A. Hedlund att tacka för sin tillkomst, och är det första sådana som kommit till stånd inom riket. Flera skolor få ur denna samling låna åskådnings-materiel, och uti sjelfva lokalen hålles ofta föreläsningar af skollärare.

3. Mynt och medaljsamlingen hvars tillkomst man hufvudsakligast har Grosshandlaren och Ridd. m. m. Herr James J. Dickson att tacka för, enär närade mecenat ställt erforderliga belopp till intendentens för denna afdelning disposition, hvarige-nom denne blifvit satt i tillfälle inköpa sällsynta mynt och medaljer. Samlingens numerär uppgår nu till circa 6,000 n:ris, och deribland äro 2:ne särdeles rara exemplar, nämligen en medalj Öfver Carl IX såsom Hertig af Södermanland och ett mynt af Danska Konungen Erik Edmund.

4. Arkeologiska och etnografiska samlingen bestående af:

A) Stensaker.

Skarpa stenar, att uppskära djur och fiskar.

Filspetsar i sylform.

Filspetsar i bladform m. fl, former.

Lans spetsar, harpuner m. m.

Knifvar, större och mindre.

Hålmejslar.

s. k. sågar.

Stenyxor, stenhamrar.

Hackor m. fl. mindre vanliga former.

Metkrokar.

Sländsnurror, stenring ar m. m.

Slipstenar.

Ämnestenar, slungstenar, stenkulor nu m.B) Bronssaker.

Svärd

Sköld.

Kelt.

Halsringar, ämbarhandtag. hycklar.

Fibulor (brocher).

Hvarjehanda andra former af brons.

C) Saker af ben, bernsten, glas, jern, m. m. Urnor och deras innehåll.

Jernsaker från äldre jernåldern.

Runstenar, runstafvar, Hällristningar.

Vapen, civiliserade och hal i civiliserade nationers.

D) Historiska föremål, kyrkosaker, husgcråd. Klädespersedlar, reliker m. m.

F) Fartygsmodeller och nautiska föremål.

G) De förra Handi verks skrå en s tillhörigheter.

H) Egyptiska, Grekiska och Romerska fornsaker.

I) Ritningar, Gravyrer och Fotografier öfver

Arkeologiska och Etnografiska föremål.

K) Permebref och handskrifter m. m.

Bland de ofvannämnda historiska föremåleu må särskildt bemärkas:

Ett blad ur en koralbok från 1400-talet. Abbedissans i Gudhem kloster, syster Inge-g erds bref om ett jorclaskifte med Vestgöta-lag-mannen herr Thure Jönsson af Tre Rosor på Säm, till hvilken hon på klostrets vägnar afstår 3 gårdar på Kinnekulle, 2 i Strötorp och en i Tegel-lunda, samt allt hvad klostret äger i Thorss^nd och Sporö, samt 4 andra gårdar, liggande i Ase härad, Flo socken, deribland Detterstorp. Date-radt Gudhem den 29:de November 1513.

Höfvitsmannen på Bohus, Sten Malteson Se-hesteds stämningsbref till Anders på Kjersön i Stenkyrke socken (Tjöru) att infinna sig på nästa lagting i Kongelf, för att der stånda Olof, LarsHelgessons son på Torseröd till svars för dennes fader tillfogad skada. Gifvet Bohus den 8 Okt. 1697.

Konung Gustaf II Adolfs bref, att kyrkoherdens i Elfdalen, herr Hans Bergens enka fortfarande skall tiligodonjuta de 15 tunnor spanmål årligen, hvilka kunungen förunnat hennes aflidne man för den trohet och det nit han visat att stilla dalkarlarnes uppror. Gifvit Bornhytte gård den 2 Febr. 1628 Af konungen underskrifvet.

Konung Carl X Gustafs skrifvelse till rikets dr 1655 församlade presterskap, der han begär deras råd, angående tvenne till konungens afgö-rande från Göta hofrätt hänskjutna mål, så ock rörande straffet förgiftermål i första och andra inaequala skyddskaps- och svågerlags-graderna. Daterad Stockholm den 9 April 1655. Af konungen underskrifven.

»Fröjde-Qvädf». Då efter Dhen Stormäch-tighste konung Carl XI, Sveriges, Göthes och Wen-des Regerande Store monarchs Christeliga och mycket Gudeliga Påbud och befalning uti hela Swea Rijket och des underliggande Provincier en hugne-lig åminnelse-fäst öfver den i Concilio Upsaliensi för jämna Etthundrade Ahr sedan genom Guds nåd lyckeligen trqffade Religions- och Gudstiänts-förening begicks Ahr efter Christi födelse 1693.»

Åminnelseskrift öfver den med Guds hjelp af den Stormäktigste Swea Konung Carl den Tolfte Erhållnc oförlikneliga seger emot Tsaren af Musko ocli dess stora krigshär. Inom ett med Vallar, Stormpålar och Grafvar starkt J>eföstade läger vid staden Narva den 20 Novemb. Ahr 1700.

Konung Carl XILs pass för General-Adj. Hårdh att resa till Dufve skans. Dateradt Haga vid Eda skans den 30 Juli 1718. Af konungen undertecknadt.Drottning Ulrika Eleonoras skrifvelse till Öf ver sten Johan Lillje, med tacksägelse for det att han så käckt försvarat Nya Elfsborg mot Tor-denskjold. Daterad Carlberg den 30 Juli 1719. Af drottningen undertecknadt med: »helt nådiga öfverhet Ulrica Eleonora». Sigillet i svart lack, i anseende till hofsorgen efter Carl XII.

Arfprinsens af Hessen (sedermera konung Fredrik I) skrif velse till Öf ver st en Johan Lillje, med tacksägelse för Elfsborgs tappra försvar mot Tordenskjold. Daterad Schöndalen den 31 Juli 1719. Af arfprinsen undertecknad med tillägg af några ord på tyska. Svart lack till sigillet i anseende till hofsorgen efter Carl XII.

Öfversten Johan Lilljes friherrebrev som han fick för sitt välförhållande, då Nya Elfsborg belägrades af Tordenskjold (den 21 Juli.) Dateradt Carlberg den 30 Juli 17J 9. Undertecknadt Ulrika Eleonora. Dokumentet består af sex pergamentsblad och är ett mästerverk i kalligrafi, isynnerhet drottningens namn och titlar i begynnelsen. På 10:de sidan ses Lilljes friherrevapen i bjerta färger afraåladt. Stora sigillet borta.

Konung Fredrik l:s på latin uppsatta och af honom undertecknade fullmagt och rekommendation för Sir Oollin Campbell som Sv. Ostindiska companiets agent. Daterad Stockholms slott den 15 Nov. 1731. På pergament prydligt skrifvet, men illa tilltygadt.

Egenhändig skrifvelse från konung Fredrik II eller den store i Preussen till friherre C. U. Silfverschjöld. Dateradt Postdam den 31 Oktober 1782. Deruti ligger en silhouett af konungen till häst.

Konung Crustat IILs egenhändiga, på franska affattade bref till frih. C. U. Silfverschjöld, för att betyga honom sitt välbehag öfver något af fri-herren fullbordadt arbete. Dateradt Helsingfors den 15 Juli 1788.

Silfverschjöldiana. Fullmagter och permissionsbevis for öfverkommendanten på rikets vestra kust, general-majoren R. S. O. frih. C. U. Silf-verschjöld. Inalles 18 st. från och med 1767, till och med 1809. Undertecknade af Adolf Fredrik, Gustaf III, hertigen-riksföreståndaren, sedermera Carl XIII, Gustaf IV Adolf och den under dennes frånvaro tillförordnade regering.

Egenhändigt bref från prinsen af Augusten-hurg (sedermera Kronprins Carl August). Skrifvet på fransyska, rörer spärrning af kommunikationen mellan Helsingborg och Helsingör. Dateradt Ge-neral-qvarteret den 25 Juli 1809. Undertecknadt Chrétien prince d’Holsten.

Kinesiskt pass för skeppet »Drottningen», ut-gifvet i Canton.

Turkisk firman.

Hebrai«kt intyg, utgifvet af Peruschims (fari-seernes) församling i Jerusalem förening till understöd för sjuka.

Tvenne stycken Birmansk eller Cingalesisk skrift pä palmblad. De äro inristade i bladet med stift. Bladen genomborrade på två ställen, tyckas varit flera, hopfästade med ett snöre, sålunda formerande ett slags bok.

Ett litet tryckt häfte innehållande brudversar från kusten Koromandel i Bengalen.

Biskopens i Veroli, Eranccsca Maria Oypriani intyg, rörande äktheten af en del reliker, dateradt Verulis 12 Dec. 1837.

Tvenne siifverskedar af äldre form.

Ett litet silfverkors från ett spanskt kloster.

Byska amuletter. Den ena i form af ett »altareskap», med dörrar att öppna och tillsluta, har öfverst ett Christushufvud, i midteltaflan tre helgon och invändigt på dörrarna bröstbilder af de12 Apostlarna, med en m&ngd namn på ryskgrekiska.

Ett vinglas med konung Carl Xll:s namnchiffer.

Ett glas med konung Fredriks namn.

En madonna med barnet. Italienskt s. k. »majolika-arbete».

Ett fayence-fat med adeligt vapen och årtalet 1641.

Ett åttkantingt presenterfat af messing, orne-radt i pressadt arbete. På brädden tvenne qvinno-bilder i 17:de seklets drägt; i midten en mansfigur och namnet »Kort Köler Ano 1676».

En äldre dryckeskanna af tenn. Innantill har den knappar för att med kontroll af dessa dricka till täflings. På locket läses: »Jochim Mirdre 1629». Formen är vacker, i 1600-talets stil.

Bengt Erland Fogelbergs verktyg. De voro rätteligen 12 till antalet, och hitskänktes 1867 af hans arfvingar, men efter anbudet till eldsvåda 1866 hafva ej flera än dessa 6 kunnat igenfinnas.

Sigill af äkta bergkristall af utmärkt vackert arbete från nyare tider.

Linnés nordstjerna, med åtföljande notarii-publici intyg rörande dess äkthet.

Magnus Stenbocks svarfstol.

Ivenne af Magnus Stenbock fint svarfvade pjeser.

En byst i gips af Fredrika Bremer.

Fredrika Bremers skrifbord, begagnadt af den utmärkta författarinnan under hennes sista lef-nadsår.

En kanot af en urholkad ekstock.

Ofver musei arkeologiska och ehtnografiska samlingar har artisten herr G. Brusewitz utgifvit en^förtjenstfull och särdeles upplysande katalog som finnes att tillgå på stället. Likaledes lärer intendenten Malm vara betänkt på att utgifva en ny katalog öfver Musei Naturhistoriska samlingar.Apotekaren Herr H. J. Ekeberg, en varm vän af naturvetenskaperna, och skicklig entomolog, är sedan några år sysselsatt med ordnandet af Musei coleoptersamling, och lärer hafva den vackra af-sigten att med Museii ofvannämnda samlingar in-förlifva sina egna dyrbara inom samma område.

Residenshuset. Detta lärer vara uppbyggdt af den store fältmarskalken, grefve Lennart Tor-stenson, som efter sin hemkomst från trettioåriga kriget, utnämndes till generalguvernör öfver Wester-göthland, Wermland, Dals- och Halland. Efter denne hjeltes död inköptes det af konung Carl X Gustaf, hvilken bodde här när han vistades i Göteborg, och här öfverraskades han af döden. Den stenbänk, hvarpå, enligt sägen, konungen satt då han ailed, visas ännu, i Residenshuset. Då år 1700, guvernören öfver Göteborgs och Bohuslän, befalldes att taga sitt säte i Göteborg, blef detta hus, på ansökan af amiralen, baron Sjöblad, som då innehade denna plats, anslaget till boställe åt länets höfding. Ett par gånger mellan denna tid och 1755, ålades staden att bestrida de å detta hus behöfliga reparationer, men sistnämnde år befriades den med allo från denna skyldighet på grund dels deraf att den enligt sina privilegier, endast var förbunden att underhålla sina egna hus, och dels emedan alla andra landshöfdingeresiden-ser i riket redan då underhöllos på statens bekostnad. Ar 1855 påbyggdes residenset en våning, hvari kong-liga familjen bor när den hedrar staden med besök, hvarjemte äfven huset undergick en grundlig reparation. Det ser mycket ståtligt nt, har en gammal, utmärkt vacker portal af huggen sandsten, och öfver ingången synes Torstensonska vapnet jemte De la Gardiska, (Torstenson var gift med en De la Gardie). Intill Residenset stöter Landskausliets byggnad, uppförd på 1730-talet. Grenom Carl XI:s reglering 1695 bekonuno landshöfdingarne i Elfsborgs län ett slagsuppsigt öfver stadens styrelse, sedan de likväl, kort efter dess anläggning, inflyttat till densamma från Gamla Elfsborgs slott. Efter föreningen af Elfsborgs och Bohus län, sedan det sistnämnda kommit under Svenska kronan, flyttades deras residens till Bohus slott, och Ascheberg lärer varit den sista landshöfding öfver båda länen. Men 1680 afsöndrades Göteborgs stad och en liten trakt deromkring samt förenades med Bohus län, ehuru den icke, såsom förut är nämdt, blef landshöfdingarnes säte förrän 1700, från hvilken tid länet burit namn af Göteborgs och Bohus län. Vid de privilegier, hvarmed Carl XII

år 1716 försåg staden, utnämndes landshöfdingen till generalguvernör öfver Westergötland, Dal, Wermland, Göteborg och Bohus län. Men redan vid riksdagen 1719 upphäfdes detta, och den fordna, både tjensten och benämningen i fråga om landshöfdingen, återställdes, och har från denna tid blifvit oförändrad.

Rådhuset.

Rådhuset. Göteborgs första radhus var afträ, och det låg vid östra hamnen, det vill säga midt emot den plats der nuvarande rådhuset är beläget. Sedan det gamla vid eldsvådan 1669 af-brunnit, uppfördes ett nytt, det som nu finnes, efter ritning af den store Nicodeinus Tessin, af gul holländsk sten. Byggnadsarbetet bedrefs med sådan skyndsamhet att magistraten i November 1670, eller samma år grunden lades, kunde derstädes öppna sina sammankomster. Det är två våningar högt och har i andra våningen en hvälfd gång med genombrutna öppningar åt gården. Der var fordom samlingsplatsen för börsens medlemmar, innan nya börsen byggdes. Stora rådhussalen, som rymmer 500 personer, begagnades fordom vid baler eller fester, som borgerskapet vid högtidliga tillfällen gåfVo. Ytterligare en våning påbyggdes 1814 och rådhuset har blifvit i senare tider förstoradt genom flygelbyggnader in på gården, så att det nu nästan bildar en fyrkant och är en af stadens vackraste byggnader. Numera upptages bottenvåningen af rum för poliskammaren och rådhusets kansli samt kontor för stadskassören m. fl., andra våningen af sessionsrum för magistraten och rådhusrättens afdelningar, samt den tredje af sessionsrum for borgerskapets äldste, äfvensom kontor för stadskamreraren, stadsingeniören ni. fl. stadens tjenstemän. Att börja med bestod det »Höga Ge-neral-Stadsrådet», som det i privilegierna kallas, af 25 personer med en »borggrefve» och 3 borgmästare i spetsen. Konungen tillsatte båda de-larne. Till det förra uppfördes på förslag 3 af adeln och 3 af borgerskapet, och till de senare bland 5 eller 7 af stadsrådet foreslagne. Till domare så väl i civila som kriminalmål valdes af rådet och allmänheten gemensamt 7 personer, som benämndes Schöffen. Detta förändrades 1624 så, att 12 rådmän tillsattes, hvaraf 4 borde vara svenskar, 3 tyskar, 3 nederländare och 2 skottar, saint öfverdera 3 så kallade presidenter, en svensk, en nederländsk och en tysk. En ny instruktion stadfästa-des 1640, hvarvid, utom förra indelningen, till magistraten skulle höra en syndikus och 2 sekreterare, en stadsbokhållare, »stadsbåd», hamnfogde, »öfver-skult» och 4 stadstjenare. Med öfver- och under-skult förstods troligen exekutorer eller de, som skulle sätta magistratens domar i verket. 1683 upphörde borggrefvebeställningen och genom Carl XI:s reglering ar 1695, förändrades fullkomligt formen för stadsstyrelsen, så att den numera kom att bestå af en justitie- samt en handels- och politie-borgmästare jemte 10 rådmän, hvilket i föga för-ändradt skick bibehållit sig till våra dagar, då den, förutom ofvannämnde borgmästare, består af 11 rådmän och en magistratssekreterare.

Börsen. Med entresalen är denna byggnad 3 våningar hög och uppförd i italiensk stil, af solida materialier, så ut-som invändigt. Stenfot och trappor äro af finhuggen granit, de yttre ornamen-terna dels af jern, dels af huggen kalk- och sand-soten. Taket är täckt med pannor af gjutet jern. A fasaden, hvilken vetter utåt Gustaf Adolfs torg, äro anbringade 12 kolonner af gjutet jern. De 6, som tillhöra nedra våningen, äro i dorisk och de öfrige 6, som tillhöra öfre våningen, i jo-nisk stil. På den förra af dessa pelarrader är anbringad en balkong och på den senare äro uppställda statyer, föreställande handel, sjöfart, industri, idoghet, lycka och ymnighet. Genom 5 arkadformiga öppningar, försedda med dörrar af ek och genombrutna ornainenter af gjutet jern, leder ingången från torget till den höga och rymliga handels-hörssalen, som är öppen alla dagar fràn kl. 1 för- till kl. 3 eftermiddagen. Salen har trenne rader pelare af kolmårdsinarmor, och dess väggar äro, i öfverensstämmelse med ingångarne, ordnade i arkadformer med pilastrar af blankpolerad rödoch grön stuck. Taket är på antikt sätt indeladt i kassetter af gips, samt försedt med ornamenter, målningar och förgyllningar. Midtemot ingången är af spräcklig stuck en nisch, hvaruti, den 1 December 1855, uppställdes och aftäcktes en af bildhuggaren Molin förfärdigad kolossal marmorstaty af konung Oscar 1. På ömse sidor om denna nisch äro kakelugnar af gjutet jern. På hvardera sidan om salen har man ett stort rum, det ena mäklare-kontor, det andra tjenande till börssamraankom-ster under den kallare årstiden. Golfvet är af cement med inlagda marmorflisor i oregelbundna former. Denna våning innehåller dessutom 7 rum, upplåtna till konditori, biljard o. s. v. Mellan-våningen innehåller 16 rum, af hvilka 4 tjena till toilettrum. De öfriga 12 begagnas dels till lokal för restauratören och vaktmästaren, dels till samlingsrum för betjeningen vid baler, konserter etc. Hufvudiugången till denna, samt öfre våningen är från Östra Hamngatan

genom en stor arkadformig port af ek, liksom åt torget med genombrutna ornamenter af gjutjern. Yäggarne i vestibulen äro af gips och målade såsom så kallad stucco-lustro. Härifrån leder en bred trappgång, anbringad i en serskild inåt gården gående byggnad, upp till öfre våningen. Festivitetsalev upptager byggnadens hela bredd, och 40 fot af dess längd. Vid dessa båda ändar är anbringad en rad af korinthiska pelare och dessa, liksom väggar och pilastrar i denna sal, äro af hvit stuck. Endast kolonnernas piedestaler äro i röd och gul farg, äfvensoin dörrkarmarne i mångfärgad stuck. Taket är indeladt i kassetter, liksom det i börssalen, och å väggarne äro anbringade lätta ornamenter af gips, ömsom helt och hållet, ömsom blott delvis förgyllda. A ena väggen är en musikläktare, som hvilar på vid väggen anbringade pilastrar och konsoler, samt är försedd med en prydlig balustrad. Golfvet, förfardigadt iMünchen, är af en mängd olika träslag, sammansatta i mosaikform samt i olika färger och faso-neringar. De 4 pyramidformiga kakelugnarne af hvit porcellin bära statyer af Clio> Melpomene, Euterpe och Sanningen, och öfver dörrarne ser man basreliefer af de* 4 årstiderna efter Thorvald-sen. Mellan kolonnerna, vid hvardera ändan af salen, äro arkader, uti hvilka speglar af 16 fots höjd, men utan märkbara ramar, äro infattade. Sju stora,särdeles vackra, i Paris förfärdigade brons-Ijuskroner pryda salen; der ser man äfven en staty i marmor af Oden, förfärdigad af Fogelberg och förärad af denne konstnär under hans sista besök år 1854 i denna sin födelsestad. Från denna praktfulla sal kommer man till 3 mindre rum, så väl af anordningen, som målningarne samt väggbeklädnaden kallade det pompejanska, det blå och röda rummet, samt ytterligare till ett större rum, äm-nadt till koncert- eller matsal. Dettas väggar äro för det mesta till större delen målade, men gipsornamenter omvexla dock med figurer och prydnader i färger på ömsom blå, hvit, gul eller förgylld botten. Till denna sal stöta 5 andra rum, hvilka begagnas af restauratören och komplettera denna praktvåning. De, som uppfört och dekorerat denna byggnad såväl ut- som invändigt äro: arkitekten P. J. Ekman, som uppgjort ritningen, stuckatören Detoma, ornamentsbildhuggaren A. Fahlcrantz samt dekorationsmålaren Hagedorn. Grundstenen till börsen lades af konung Oscar I, den 1 Juni 1844. I grundstenen insattes en blydosa, innehållande en medalj med denna inskription å ena sidan: »Kongl. Majestät, under hvars regeringstid mynt ej ännu blifvit slagne, har i nåder förordnat att mynt, med dess högtsalig Herr Fader, Konung Carl XIY Johans bild, här nedläggas.» — Å medaljens andra sida lästes: »Af H. M. Konung Oscar I, under dess regerings förstaår, lades grundstenen till denna byggnad den 1 Juni 1844.» Börsbyggnaden invigdes den 1 December 1840*).

Högvakten är ett större, staden tillhörigt hus, bredvid Börsen.

Stadshuset, också beläget vid Gustaf Adolfs torg men bakom högvakten, tillhör äfven staden, och har fordom begagnats till häkte.

Kronhuset. Detta var från början ämnadt till spannmålsmagasin, och är nu ett af Göteborgs historiska minnen, ty det var der som 1660 års riksdag hölls, och der blef, i följd af Carl X:s plötsliga död, Carl XI vid fyra års ålder hyllad till konung. Både i historiskt hänseende och såsom ett bland de äldsta hus i Göteborg, torde Kronhuset förtjena en närmare beskrifning. Det är visserligen icke mer än en tvåvåningsbyggnad af rödt tegel, men det har derjemte 4 höga, spet> siga gaflar af icke mindre än 5 våningars höjd, har 11 fönsteröppningar å långsidan och är täckt med jernplåt. Nedra delen af huset tjenar till garnisonskyrka (förut nämdt) och det öfriga till tyghus. Då nya tyghusetablissementet på Lilla Otterhällan nu är färdigt, återgår Kronhuset troligen till sin ursprungliga bestämmelse af magasin. Det omgifves af flera andra byggnader, som tillhöra kronan, och äro använda dels till verkstäder, dels till förrådshus.

Kommendantshuset är beläget bredvid rådhuset. Det var förut tillhörigt Aschebergska familjen, men inlöstes af staden år 1731 och tillbyggdes 1813. Det innehåller boställsrum för chefen för Götha artilleriregemente, expeditionsrura m. m.

Nya Tull- och Packhuset. Det gamla tullhuset inlöstes af staden år 1727, och innehöll de till tullen och nederlagen hörande kontoren samt stadens

*) Se Rudbecks ”Svenska städer” om Börsen.tolagskammare. Emedan det likväl blef otillräckligt för sitt ändamål blef ett nytt, på en gång tull— och packhus, uppfördt på platsen norr om mynningen af Stora Bommen. Denna storartade byggnad blef färdig 1866.

Artillerikasernen. Den 6 November 1793 grundlädes vid den så kallade Hästbacken en kasern för det här i staden förlagda Götha artilleriregemente, men 1804 afbrann denna kostbara byggnad. Den återställdes dock snart genom det skadestånd, som af brandkontoret utficks, emedan den lyckligtvis var så högt brandförsäkrad. Aren 1805 och 1806 kunde garnisonen åter inflytta. Kasernbyggnaderna utgöras nu af tvenne lnellanbyggna-der och 3 paviljonger, 3 våningar höga förutom marketenteri-byggnader, tvätthus m. m., och innehåller rum för 10 officerare, 42 underofficerare samt omkring 700 man af »gemenskapen», och är ett af de största husen i den egentliga staden. Icke alltid under sjelfva fredstiden har Göteborgs gar-nison haft så lugna dagar som under sistförflutna halfva sekel. Vi erinra blott om »Björnberg ska krigeh> som hotade att blifva ganska blodigt. Med detta krig förhöll sig sålunda: Kommerserådet Niklas Björnberg — död 1829 — var chef för ett af de på hans tid största handelshusen och skepps-rederierna i Göteborg. Han blef isynnerhet omtalad genom det nyssnämnda Björnbergska kriget. Det hade nemligen lyckats B., att på arrende ensam få öfvertaga kronobrännerierna, hvilket, måhända i förening med hans stolta och högdragna väsende, uppretade både hans inedbröder och folket. Ett formligt uppror ägde rum i November 1800, hvarvid Björnbergs hus blef förstördt, brän-vinsmagasinet plundrad t, det i staden liggande Stedingska regementet blef alldeles afväpnadt och flera oordningar begingos. En militärstyrka af ett * kavalleri- och ett infanteri-regemente förladesslutligen i staden, hvilken till straff, en längre tid måste underhålla dessa upprätthållare af allmänna ordningen.

Göteborgs gymnastik- och exercisbyggnad äfven kallad »*Lindströmska gymnastikhuset*». Denna byggnad är belägen å exercisfältet i närheten af gamla alléens början. Herr grosshandlaren *Julius Lindström* har på egen bekostnad låtit uppföra, och har till staden skänkt detta för densamma behöfliga hus. Ritningen till den prydliga och ändamålsenliga byggnaden är gjord af arkitekten Heilborn. Byggnadens vackra syftemål är i främsta rummet det, att tjena till gymnastik- och exercislokal för folkskolornas ungdom, och för frivilliga skarpskyttecorpsen; för det andra begagnas den vid större sammanträden, vid expositioner o. s. v.

Sahlgrenska nya sjukhuset.

Sahlgrenska sjukhuset bär namn efter den ädle grundläggaren, Emanuel Svedenborgs och Jonas Alströmers intime vän, framlidne Direktörenoch kommendören Nils Sahlgrev, som genom testa-mentarisk disposition, af den 8 December 1772, skänkte åtskilliga strögods, som han i Halland ägde, till någon nyttig inrättning i Göteborg, utan att bestämma om det borde blifva ett enkhus, ett arbetshus eller ett sjukhus, eller fonden delas mellan flera barmhertighetsstiftelser. Det enda som föreskrefs var, att testamentet skulle verkställas senast 2 år efter hans död. Direktör Sahlgren öfverlemnade åt sina båda mågar, August och Glas Alströmer, att afgöra hvartill fonden borde användas, och tillika att för sig sjelfva disponera godsen emot vil kor att de, till den stiftelse som kom att beslutas, lemnade 60,000 daler s. m. samt en säker årlig inkomst af 4,000 daler s. m. — Genom en sednare disposition (af den 21 April 1774) blef Direktör Martin Holterman auktoriserad att i stället för August Alströmer, som under tiden aflidit, bidraga till testamentets verkställande i samråd med Clas Alströmer. Af misstroende till sina egna insigter i ett företag som borde sprida sin nytta till kommande slägten, läto dessa herrar, efter Direktör Sahlgrens död, utsätta till ett allmänt täf-lingsämne: »att uppgifva en sådan inrättning, som, grundad på stadens behof och belägenhet, vore nyttigast och varaktigast, samt, med 150,000 daler s. m. kunde everdeligen hållas vid makt»; ty man fordrade af författaren, att hans förslag skulle på säkra och bestämda uträkningar vara grundadt. Om den föreslagna inrättningen väl kunde verkställas men icke underhållas af ofvannälhnde fond, borde i förslaget uppgifvas huru samma fond kunde göras tillräcklig, utan att förräntas längre än 10 är innan planen utfördes. Prisfrågan uppgafs i Oktober 1776, och en belöning af 1000 daler s. m. utsattes för det bästa.; svaret samt för det som fanns vara näst det bästa, 500 daler s. m. Af de inkomna täflingsskrifterna ansågs en, som var för-fattad af Politi-Borgmästaren i Göteborg, herr Dan. Pettersson, förtjent af högsta priset. I denna skrift upptogos och granskades planer för alla de inrättningar, som ansågos vara nyttigast för Göteborgs stad, hvaribland författaren likväl ansåg ett sjukhus vara både det angelägnaste och kunna med minsta kostnaden och inom kortaste tiden verkställas. Bestämda uträkningar, grundade på den tidens varupris, voro tillika bifogade; och så väl Kongl. Vetenskaps-Akademien, hvilken härom rådfrågades, som flera enskilda personer med kunskaper och erfarenhet, förklarade sig för detta förslag. Sahlgrenska testamentets exekutorer beslötö då på de

här uppgifna skälen, att inrätta ett sjukhus; och då Kansli-Rådet Alströmer, på grund af den rätt testamentet lemnade honom, för sin räkning behöll godsen, utfaste han sig att till byggnaden och andra inrättningens förnödenheter betala de bestämda 50,000 daler s. m. samt i de förut nämda godsen lemna ifiteckniUg för den åriigå summa af

4,000 daler s. in. som till sjukhusets underhåll borde utgå. Fonden ansågs likväl icke vara nog tillräcklig att genast verkställa företaget, hvarföre det måste hvila till dess några års samlade räntor ökade tillgångarne. Sjukhuset förlädes i ett för ändamålet inköpt hus vid hörnet af Östra Hamn-och Sillgatan, det var färdigt till sjukas emotta-gande i Mars månad 1782, och hade i början 10 frisängar, hvaraf två voro för barnaföderskor; 14 sängar skulle dessutom stå tillreds för dem som vårdades för betalning, och dessa erlade för skötsel, medikamenter och föda endast 4 sk. om dagen. Att göra stiftelsen så mycket mera gagnande för allmänheten, och i synnerhet för de obemedlade, stadgades, att alla de som träffades af hastiga olyckshändelser, antingen hemma eller ute, kunde genast föraö till sjukhuset. På samma sätt blefvo barnaföderskor “ emottagne, utan att ens behöfvavanligt prestbetyg. Andra fattiga, som ej behöfde ligga inrättningen till last, ntan der de bodde ägde sin nödvändiga vård, kunde fritt rådfråga sjukhusets läkare och äfven erhålla fria medikainenter. Sjukhusets förste föreståndare och läkare var ami-ralitetets-medicus (sedan Kommendören af Kongl. Wasa-Orden och Riddaren af Konung Carl Xllirs Orden) doktor Per Dubb, en i flera afseenden utmärkt, och för Göteborgs samhälle verksam man. Detta sjukhus omfattades från början med det varmaste intresse, och icke mindre än 18 donationer har denna inrättning tid efter annan erhållit, hvaraf tvenne större i sednare tider, nämligen en af herr W. Gibson å 10,000 R:dr (1856) och en af herr Axel Borgenström å 8,112 R:dr (1864). Bland personer som visat detta sjukhus stort intresse var Kronprinsen Carl August, som under sin korta vistelse i Göteborg 1809, besökte detsamma — enligt medicine doktorn och riddaren herr C. F. Ewerts förtjenstfulla arbete »Föredrag» vid Göteborgs Läkare-Sällskaps högtidsdag 1867. Då Sahlgrenska sjukhuset slutligen befanns otillräckligt, måste staden gå i författning om fyllandet af detta behof, hvarföre till en ny sjukhusbyggnads uppförande anslogs 300,000 R:dr R:mt. Grunden lädes 1848 och, sedan af arkitekten, löjtnant Geger-felt uppgjord ritning blifvit gillad, uppdrogs äfven utförandet åt denne skicklige arkitekt. Efter en tidrymd af 7 år var byggnaden slutligen så fulländad, att alla på Sahlgrenska sjukhuset befintliga patienter kunde flyttas, men kostnaden hade dock med 75,000 R:dr R:mt öfverstigit det före-nämnda, af staden i början bestämda anslaget. Byggnaden, belägen vid Vallgrafven på södra sidan af staden, bildar en half oval af 3 våningars höjd. Andra och tredje våningarne hafva hvar-dera 8 sjuksalar, utom 4 enskilda sjukrum samt 2 badrum, äfvensom direktionens sessionsrum, biblio-thek, en större sal till förrättande af gudstjenst, samt lokaler för tvenne läkare, sjuksköterskor m. m. Bottenvåningen slutligen innehåller boställsrum för kommissarien, hushållerskan och den öf-riga betjeningen, obduktionsrura, värmeapparat samt ångpanna, som med ånga förser kök, tvätt- och kokinrättning, samt ångbad. Alla sjukrummen äro försedda med värmledningsrör, men derjemte med kakelugnar.

Frimuraresällskapets hus är beläget på södra Hamngatan. Det innehåller bland annat en särdeles vacker pelarsal hvari finnes ett större porträtt i olja af konung Carl XIII, måladt — som det säges — af Per Krafft d. y. I en närgränsande sal finnes en byst af H. K. H. hertigen af Östergötland prins Oscar, och i en annan, oljepor-trätter i bröstbilder föreställande Per Dubb, Claes Vira in och Olof Wijk, trenne dignitärer i logen. 1 öfra våningen finnes ett i praktfull ram infattadt porträtt af konung Gustaf III. Konungen synes i knästycke, hållande sällskapet Par Bricolls diplom

1 handen.

Nya Tyghuset eller artillerietablissemeniet på Otterhällaw. Denna storartade byggnad, anlagd på Lilla Otterhälleberget, blef färdig 1860. Detta tyghus består af 3 stora byggnader, hvilka, jemte

2 vakttorn och fristående murar, omsluta en stor borggård. Här kommer att förvaras all den material, som är spridd så väl i Kronhuset, som i diverse träbodar och hvilken redan till en del är ditflyttad. Tyghuset med tillhörande murar, hvilar på huggna granitsocklar, och alltsammans är rau-radt med gul klinkert utan rappning, samt täckt med engelsk skiffer och huggen kalksten. Arbetet, som till större delen utfördes af fångar, leddes af

fortifikationsbefålhafvaren i Göteborg, öfverstelöjt-nant A. af Petersens.Nya Theatern.

Nya Theatern. Till denna lades granden om våren 1856 i den förut nämda kungsparken, sedan, i och för detta ändamål, ett aktiebolag bildat sig. Ritningen dertill är uppgjord af hofarkitekten B. C. Malmberg, och salongen, försedd med 3 rader, rymmer omkring 1,030 personer och är dekorerad i hvitt, rödt och guld. Theatern invigdes af Edvard Stjernström den 16 September 1859.

Gamla Theaterhuset är beläget vid östra ändan af stora Hamnkanalen. Det har en lång och smal salong med 3 logerader. Denna theater begagnas nu vanligen endast till uppförande af dramatiska stycken.

Elementarläroverket och dess nya byggnad. Detta läroverk grundlades 1630 under namn af »Allmän skola till ungdomens undervisning i bokliga konster», med rektor, konrektor ocb docenter,hvilka 1640 förstärktes med tvenne rektorer, hvarefter läroverket 1646 förvandlades till ett slags gymnasium. År 1652 inrättades ett särskildt gymnasium med 7 lektorer och en adjunkt, hvartill anslogs kronotionde till ett belopp af 870 tunnor spanmål, äfvensom en trivialskola med rektor, konrektor och en apologist med ett anslag af 220 tunnor spanmål, men härtill lades 1739 för båda läroverken en lönefyllnad af 70 tunnor. De nyssnämnda skolorna och gymnasium blefvo, såsom bekant är, genom Kongl. Förordningen af den 9 Juli 1849, samtnanslagne, under namn af Högre Elementarläroverk. Intet läroverk i Sverige torde vara rikare än detta. Bland de 6 större donationer det tid efter annan erhållit, är dock den Hvitfeldtska den förnämsta, bestående af icke mindre än något öfver 141 förmedlade mantal, testamenterade år 1663 af framlidna enkefru Margareta Hvitfeldt.

Elementar-läroverkets nya byggnad.

Göteborgs oupphörligt fortgående utveckling och tillväxten af dess befolkning, gjorde behofvetaf ett större l&roverksfaus mer och mer kännbart, och man ingick till Rikets Ständer med begäran om anslag för uppförande af det ifrågavarande huset. I enlighet med den åsigt, som vid de sed-naste riksmötena gjort sig gällande, att betrakta uppförandet af läroverksbyggnader såsom en riks-angelägenhet, och att för sådant ändamål anslå tillräckliga medel utur statskassan, beviljade Ständerna redan vid 1856 års riksdag ett anslag af

150,000 R:dr R:mt för uppförandet af ett läro-verkahus i Göteborg.

' Det vackra nya läroverksbuset, som ligger mellan södra vallgrafven och nya alléen, bl ef färdigt 1859. Det är uppfördt i tvenne våningar, oberäknadt souterrainen. Samtlige salarne och läroverksrum-men äro omkring tjugo, af hvilka flera äro mycket rymliga, ljusa och beqväma. I synnerhet ådrager sig den s. k. Sollennitetssalen en välförtjent uppmärksamhet. Belägen i husets s. k. avantcorps, erhåller densamma belysning genom sju fönsterlufter af väldiga dimensioner, är försedd med ett utefter dess ena sida löpande galleri, och torde rymma omkring 1,000 personer. Uti husets södra flygel är läroverkets bibliothek förlagdt. Det sträcker sig genom båda våningarne och inrymmer Läroverkets omkring 15,000 volymer starka boksamling. I norra flygeln finner man en större sal, bestämd för ritlektionernas meddelande. Uti souter-rainvåningen finnas rum för läroverkets vaktmästare, eldstad för värmapparaten och betydliga källare-hvalf.

På östra sidan synes ett annat hus af mindre dimensioner. Det är gymnastikhuset. Detta inrymmer, utom bostad för gymnastik läraren och åtskilliga smärre sidorum, en gymnastiksal, som i af-seende på utsträckning och inredning ej torde hafva någon medtäflare i vårt land.

Båda dessa till läroverket hörande hus ärouppförda efter ett här på stället förut oförsökt system: nämligen på en artificielt bildad sandgrund.

Båda byggnaderna upplysas under den mörka årstiden med gas, och uppvärmas medelst hett vatten, som i alla riktningar ledes genom under golfven nedlagda jernrör. Stadsbyggmästaren H. Strömberg har uppgjort ritningen, och Lektor F. Blomstrand ledt byggnadsföretaget vid detta solida och vackra arbete.

Navigationsskolan.

Navigationsskolan. Sedan den år 1842 på Göteborgs bekostnad uppförda navigationsbyggnad visat sig för

ändamålet otillräcklig, ingick ordföranden i skolans direktion, brukspatronen James Dickson, år 1860 till stadens myndigheter med anbud att på egen bekostnad låta uppföra en ny dylik byggnad med tillhörande observatorium, underförutsättning dels af fri upplåtelse af för ändamålet tjenlig tomt, dels att den gamla byggnaden, så snart den nya blifvit färdig, finge försäljas samt af provenyet 2/s måtte utgöra en fond, hvaraf afkast-ningen skulle användas för bibringande åt skolans elever af fri undervisning i räkenskapsföring, främmande språk, m. fl. för en fartygsbefalhafvare gag-neliga kunskaper, hvilka icke särskilt af staten bekostas — detta mot vil k or att staden skulle sedermera underhålla byggnaden. Det frikostiga anbudet blef naturligtvis antaget, och det är således denne man, hr J. Dickson, som Göteborg har att tacka för en af sina mest framstående arkitektoniska prynader, på samma gång en institution, hvars betydelse för en ansenlig sjö- och handelsstad lätt fattas.

Byggnadsritningen är uppgjord af major Edel-svärd, under ledning af numera aflidne kaptenlöjt-uanten C. A. Petterson, efter en af honom, på hr Dicksons bekostnad, företagen resa till England, Tyskland och Frankrike för dylika byggnaders studerande. Genom det höga läget på Qvarnber-get dominerar byggnaden såväl staden som den närmaste skärgården. De stora luftiga lärosalarna utgöra mönster för ett läroverk i afseende på ändamålsenlighet. I den vackra vestibulen har blifvit uppsatt en ny gåfva af herr Dickson, nämligen en kolossal bild, modellerad i Höganäs-Iera af skulptören Ringh, och framställande hafvets konung i det ögonblick han med sitt »qxios ego» bringar de stormupprörda vågorna till undergifvenhet och lydnad.

Skolan öppnades för undervisning den 1 Oktober 1862, och har vunnit ett anseende som ställer detta läroverk i ett högt rum bland navigationsskolorna i vårt land.Arbetarebostäderna. På förslag af en om Göteborgs kommunala förhållanden högt förtjent man, herr E. G. Lindström, upplät stadens styrelse för ofvannämnda bostäder icke allenast passande tomtplatser i Vestra Haga, utan stadens innevånare beslöto tillika 1847, att ikläda sig ansvarigheten för en subskriberad summa af 75,000 R:dr R:mt med 4 procents ränta. Tio större och mindre envåningshus uppfördes nu ofördröjligt med en kostnad af 50,650 R:dr R:mt. De första lägenheterna uthyrdes den 1 Oktober 1848 för den jemförelse-vis högst billiga hyran af från 4 till 10 R:dr i månaden. Men dä dessa bostäder inom kort tycktes otillräckliga, uppfördes under loppet af sist-nämde år, sedan en ytterligare tomt i Nya Haga blifvit upplåten, tvenne större tvåvåningshus af trä. Sammanlagda kostnaden uppgick nu till 88,000 R:dr, hvarföre ett, ehuru obetydligt lån af 4,000 R:dr måste upptagas. Enskilda välviljan har med förkärlek omfattat denna lika nyttiga som välgörande tanke, hvarpå bästa beviset torde vara att styrelsen för nämnde bostäder från en enda person, äflidne grosshandlaren Bobert Dickson mottagit den storartade gåfvan af 100,000 R:dr tör uppförande af nya bostäder, och h vil ken fri-kostige gifvare likaledes till Carl Johans församling för samma ändamål anslagit en summa af

50,000 R:dr. Dessa enkla byggnader, uppförda i den goda afsigten att bereda den obemedlade arbetsklassen hem och trefnad, äro i visst afseende mera storartade än Göteborgs rikaste palatser, och de sanna menniskovänner som bidragit dertill, hafva derigenom rest sig ett tacksamhetens tempel i månget hjerta.

Crosverket är anlagdt i ena ändan af staden, midt emot Pustervik. Kostnaden för gaslysning sä väl i staden som förstäderna uppgiek 1855 till omkring 18,400 R:dr R:mt.Jernbanstationshuset.

Jernbanans stationshus. Om våren 1855 började anläggningen af denna jernbana, och den invigdes i närvaro af nuvarande konungen och hans bröder, den $^{4}/_{10}$ 1858. Bangården är belägen vid Drottningtorget på gränsen till Stampen. Stationshuset liknar ett pikant palats med sina sidobyggnader och torn i göthisk stil, och ett ångvagnshjul såsom sinnebild å hvarje spira. Taket är af engelsk skiffer. Banan delar sig här och går norr om staden öfver S:t Eriks torg, förbi stora bommen och skeppsbron ända ned till Pustervik, på det handelns alla produkter omedelbart härifrån skola kunna i- och urlastas.

Elektriska Telegrafen. Sedan 1851 har en direkt förbindelse af sådan art varit ordnad mellan Göteborg och Stockholm samt ytterligare från förstnämnde stad till Moss i Norrige, men 1857fullbordades äfven telegraflinien mellan Göteborg och Jönköping. Denna linea går öfver Ulricehamn, Borås och Alingsås. Telegrafbyrån är nu förlagd i huset N:o 12 vid Norra Hamngatan (f. d. Ostindiska kompaniets hus). På stora Otterhällans spets befinnes den optiska telegraf som står i förbindelse med telegraferna utåt skärgården för att annonsera

ankommande fartyg.

Nya Cellfängelset.

Cellfängelset, en trevåningsbyggnad i närheten af S:t Eriks torg, började uppföras 1854. Det är försedt med små torn i medeltidsstil och företer en serdeles prydlig anblick. Hufvudbyggnaden innehåller 109 celler, hvaraf 5 mörka samt 5 större fångrum, förutom nödiga boställsrum, och uppfördes efter ritning från Kongl. Fångvårds-Styrelsens byggnadskontor, af major A. W. Edelsvärd. Tvenne isolerade flyglar äro ämnade, den ena att rymma 2 sessionssalar, en för länets häradsrätt och en förstadens rådhusrätts andra afdelning, jemte förmak, den andra är bestämd till ekonomi-flygel samt att innehålla sjukrum för fångar. Det hela inneslutes af en mur, och en del af gården indelas i 10 promenadgårdar för cellfångarne.

F. d. Ostindiska kompaniets hus. (Norra Hamngatan N:o 12). Om Ostindiska kompaniet är redan talat (se sidan 34) och dess stora byggnad är omnämnd ett par gånger i detta arbete. Detta på sin tid rika och mäktiga kompani, lät för egen räkning uppbygga det ofvannämuda huset till magasin och kontor m. m. Enligt en inskription å en pelare i en af dess källare,skall det vara byggdt 1762. Det är ett stort fyra våningar högt hus — med källarvåningen — och är, hvad byggnadsmateriel beträffar, ett af de solidaste i staden. Hälften af detta hus tillhör kronan och den andra hälften staden. (Det är förut nämdt att Göteborgs museum är inrymt i detta hus, äfvensom Elektriska telegrafen).

F, d. Sahlgrenska, numera Billqvistska huset (der Svedenborg bodde). Detta hus, N:o 14 vid Norra Hamngatan, har erhållit en stor lyktbarhet deraf att verldens otvifvelaktigt störste theosoph*) Emanuel Svedenborg bodde der när han vistades i Göteborg, och under ett af dessa besök hade han der-städes en af de syner eller uppenbarelser som gjorde honom mest ryktbar som fjerrskådare och theo-soph. Den nyssnämda byggnaden är ett vackert trevåningshus, oberäknadt källarvåningen, med kringbyggd borggård. Det inre är orneradt i sjuttonhundratalets stil, med inboiserade speglar upphöjda ornamenter m. fl. prydnader. Också är denna våning serdeles vacker, och några af rummen lära vara oförändrade — endast restaurerade — sedan

*) En som anses hafva Gudomliga uppenbarelser.Svedenborgs tid. Nuvarande ägaren, grosshandlaren Billqvist, har, med vördnad för det ganila, i det fordna skicket återställt flera af rummen, h vil ka af någon förutvarande ägare blifvit moderniserade. Huset ägdes och beboddes länge af den som patriot och äfven mecenat högt aktade direktören m. m. Nils Sahlgren; född i Göteborg 1701 har han gjort sitt namn odödligt i sin födelsestad genom donationen till sedermera Sahlgrenska sjukhuset. Emanuel S veden bqrg var en ibland Sahlgrens intimaste vänner. Återkommen till Göteborg från en resa till England, befann sig Svedenborg en dag hos sin gamle vän Sahlgren, hvilken då bjudit flera personer att tillsammans med den ärade gästen och vännen, intaga aftonmåltid i Sahlgrenska hemmet. Man satte sig till bordet, gästerna voro muntra, serdeles Svedenborg, och sinnesstämningen blef allt mera liflig. Plötsligt bl ef Svedenborg alldeles tyst, och hans drömmande blickar rigtades mot ett af fönstren med ett uttryck af djup bedröfvelse. Slutligen steg han upp frän bordet och fram till fönstret, de öfriga gästerna stego då äfven upp och trängde sig omkring Svedenborg, och bådo att få veta orsaken till hans bedröfvelse. Han sade då: »En eldsvåda har utbrutit i Stockholm på södermalm i Mariatrakten». Derefter omtalade han noga den rigtning branden hade tagit, uppgaf i hvilket hus elden utbrutit, och sade huru länge den skulle fortfara. Äfven sade han att hans eget hus som han ägde pä södermalm, skulle, liksom af ett underverk, blifva räd-dadt, ehuru det var beläget midt emellan de brinnande husen. I det »höfviska», patriarkaliska och glädtiga Sahlgrenska huset ville det otvungna skämtet och den hjertliga munterheten icke återkomma den aftonen; alla voro intagna af en viss högtidlig känsla, och siaren sjelf, hvars umgängessätt vanligen var muntert och glädtigt, var underden återstående delen af aftonen fåordig och tankfull. Genast utspridde sig öfver hela Göteborg ryktet om denna Svedenborgs uppenbarelse, och några dagar derefter ankom bref till staden, som bekräftade eldsvådan, och ända till minsta detaljer öfverensstämde med hvad Svedenborg sagt om densamma.

Denna tilldragelse är visserligen allmänt känd, men få nu lefvande personer torde hafva hört den omtalas af ett ögonvittne. Förf. till detta ar-

bete har hört händelsen berättas af personer, hvilkas mormoder, såsom vän till Sahlgrenska huset, äfven var

inbjuden till Sahlgrens den aftonen dä Svedenborg der hade den ofvannämnda uppenbarelsen. Detta närvarande vittne var en fru Bagge. En af hennes döttrar gifte sig med koin-inereerådet James Dickson d ä. Nuvarande gross-handlarne James J:son och Oscar Dickson i Göteborg, äro dottersöner till den nyssnämnda fru Bagge. De hörde ofta sin mormor med friskt sinne och ett ovanligt godt minne omtala händelser från slutet af förra och början af innevarande århundrade, och deribland äfven »Svedenborgs eldsyn». Den sal i Sahlgrenska huset, der detta tilldrog sig, visas ännu för denna märkvärdighet.

Gamla Vauxhalen. Denna byggnad är ett af stadens äldsta hus, den är belägen vid smala vägen, och består af ett större tvåvånings trähus med tillhörande trädgård. Detta hus begagnades fordom af Göteborgs förnämligare borgerskap till vauxhal d. v. s. till allmänt förlustelseställe, och har särskildt den märkvärdigheten att »snillekonungen», Gustaf III skall hafva tillbringat en afton derstädes under sitt oförgätliga vistande i Göteborg 1773. Den nämda aftonen hade borgerska-pet i Yauxhalen tillställt till konungens ära en så lysande bal de kunnat åstadkomma.*Ill. F. MÖLLER* Götha källare jemte parti af Södra Hamngatan.

Götha källare. Detta är den första »källare» i Göteborg som etablerades till hotel, och fullt motsvarar det äfven anspråken på ett sådant. Götha källare är belägen å en öppen plan vid östra ändan af Södra Hamngatan i närheten af det s. k. gamla sockerbruket eller de ståtliga Magnus'ska husen och trädgårdsföreningens park.

Bloms hôtel, beläget vid samma plan som Götha källare, är ett gammalt, komfortabelt och vackert hôtel, som ofta herbergerar utländningar.

Gatenhjelmska huset. etta är ett temligen stort hus med Gatenhjelmska vapnet öfver ingången,och beläget vid venstra sidan i Masthugget när man anländer dit från Haga. Huset har sin märkvärdighet deraf att den som kapare namnkunnige Lars Gatenhjelm bebott och troligen byggt detsamma. Husets största märkvärdighet består likväl deri, att konung Carl XII bodde der under sitt vistande i Göteborg 1716. Märkvärdigast af allt häri är Kkväl den omständigheten att Carl den Tolfte med sHt öppna, redliga sinne, i så hög grad gynnade :dén äfventyrlige och tvetydige unge Gatenhjelm, Mt han icke allenast öfverhopade honom med så-cbfeft ynnestbevis som tilldelades landets högt for-ttånte män, utan äfven visade honom den person-pgtf äran att bo i hans hus, afslående den gästfritt'som Göteborgs högt aktade medborgare erbjödo

älskade konungen. Denna Carls bevågenhet 1V£ Gatenhjelm kan knappast förklaras af annat JfÉ* att konungen på visst sätt fängslades af Ga-äcwhjelms djerfva vikingalynne och lefnadssätt, och sig stå i förbindelse for de penningeförsträck-nfngar som Gatenhjelm då och då gjorde konungen. Den nyssnämda djerfve kaparen spelade en ganska vigtig roll i Göteborg, hvarför en biografisk uppsats (hämtad ur ny följd af biografiskt lexikon) meddelas här nedan:

En prest, Börje i Halland, hade en son Anders Börjesson, som var skeppare och skeppsbyggare, och hade ett stort repslageri på sin gård Gatan i Onsala socken i Halland, der han dog 1710, efterleranande tvenne söner, af hvilka den yngre Lars, genom sina bedrifter åt sig och brödren förvärfvade adlig värdighet.

De föddes på den nämnde fädernegården, omkring en mil utom Kungsbacka; Kristian den 6 Okt. 1682, Lars den 30 Nov. 1689 och begge egnade sig från barndomen åt sjölifvet. Kristian blef vid 22 års ålder underlöjtnant vid amiralitetet och 1718 kommendör, 'erhöll 1720 afsked och dogtvå år derefter. Lars deremot gick hemma och kallades »Lasse i Gatan» lärde sig hvarken läsa eller skrifva, men kunde sköta segel, var modig, samvetslös och djerf, och när kung Carl XII utfärdade tillståndsbref för kapare, för att sålunda utöfva repressalier mot Engelsmän och Danskar (den tidens internationella sjörätt förbjöd ännu icke sådant), då kommo dessa egenskaper »Lasse i Gatan» väl till pass. Han skaffade sig kapare-bref och förde ett äkta gam mal nordiskt vikingalif. skonande hvarken vän eller fiende om man får draga en sådan slutsats af en måhända öfverdrif-ven uppgift att svenska handeln led mera genom honom ensam än genom alla fiendtliga kapare tillhopa. Men han tillfogade också fienderna stort afbräck och samlade sig, på allehanda sätt, inom kort tid så betydliga rikedomar, att han egde inånga (det uppgifves ända till 50) fartyg. Af sin förmögenhet gjorde han emellertid ibland patriotiskt bruk och Iemnadeo konung Carl mer än en gång stora forskotter. Ar 1715 ämnade han med h varjehanda förråder undsätta

det belägrade Stralsund. Jagad och upphunnen af danskarne i sundet, brände han både skepp och last, på det intetdera skulle falla i fiendens hand. Denna bragd behagade konungen så, att han fann den, jemte andra af dylik art, böra belönas med adelsskap. Detta skedde den 29 Dec 1715, således få dagar efter konungens återkomst till Sverige. Den ifver, hvarmed konung Carl skyndade att utmärka den allmäut förhatade unge äfventyraren, väckte mycken förtrytelse. Till öfverskrift på Gatenhjelms adels-bref föreslogs af någon spefågel Zach. 5: 1—3:

»Si--------ett flygande bref-----------— det är den

förbannelse, som utgår öfver hela landet; ty alla tjufvar och menedare varda efter detta bref fromme dömde». Man b ef isynnerhet mycket uppbragt,

när Gatenhjelm till befälhafvare på ett bland sinafartyg antog irländaren John Norcross, en bland Europas mest vanryktade sjöröfvare, hvilken redan två gånger varit i England häktad, men lyckats undkomma. Svenska regeringen trädde dock sedermera, efter Carl Xll:s död, i Gatenhjelms fotspår hvad Norcross användande beträffar: han var nämligen en af dein, som tillkallades för att be-drifva underhandlingar med sjöröfvarne på Madagaskar.

Vid något tillfälle lärer Gatenhjelm blifvit sårad, ty omkring 1717 begagnade han krycka och kunde ej längre personligen deltaga i kaperierna. Det oaktadt visste han att förskaffa sig kunskap om de handelsskepp som nalkades, och lät genom sina underhöfdingar bortsnappa det ena efter det andra.

Carl XII fortfor dock eget nog att skydda denne man, skänkte honom ett skeppsvarf i Göteborg, lånade honom kronans örlogsfartyg och upphöjde honom 1717 till namn och värdighet af «Kommendör vid flottan». Hati gynnades ock af några lierrav i Carls omgifning, och bragte verkligen, genom sina lyckade foretag en mängd varor och penningar in i landet.

Men äfven han fruktade å ena sidan Carls anspråk på lån och gärder samt å den andra en olycklig utgång på de oafbrutna krigen. Han ville derför sätta sina rikedomar i säkerhet genom att förflytta dem till främmande land. Konungen hade dock numera förbjudit all utförsel af guld och silf-ver samt jeinväl påbjudit, att allt sådant skulle till staten aflemnas. Gatenhjelm lät då i hemlighet inskeppa en mängd klingande mynt, för att afsändas till Holland, men blef genom en kapare-kamrat förrådd, hvarpå fartyget med dess innehåll togs i beslag. Häröfver blef, säger man, G. så uppskrämd, att han sjuknade och dog i sitt 29:de år, den 25 April 1718.Han blef 1711 gift med skepparedottren Ingela Hammar, som var född på gården Hammarkulla i Onsala 1692. Hon blef omgift med sedermera öf-versten Isak Browald, men ligger begrafven jemte sin första man i det s. k. Gatenhjelmska grafkoret i Onsala kyrka. Detta har sin egen lilla historia: Under någon af sina kaparefärder hade Lars er-öfrat tvenne konstrikt arbetade marmorsarkofager, som i Rom blifvit beställda för Danska konungaättens räkning. De storståtliga mannorkistorna, inneslutande hvar sin ekkista, äro försedda med det värsta nonsens till inskrifter. Dessa lyda ordagrant: »Kongl. M:ts till Sverige välförordnade Commen-deur till sjös Den välborne Herren Lars — — Mort om moriturus morte, Derincit mortem morte moristuro condigna. Med afundsögon må min grift ej ansedd blifva, af dig som ej kan nå den lycka som jag nått, min flit på jorden blef välsignad med allt godt, men tänk hvad glädje Gud min själ har velat gifva. Till verldsligt nöje har min möda vida hunnit, men hos min Gud jag nu fullkomlig glädje har, säg då om Gatenhjelm ej nogsamt lycklig var, som på så lycklig tid så salig ända funnit. Dat vitam mortis vitall mater in Christo, vivit vitam exui mortis vita. — —---------O ignarus Ma-

lorum Snorum, quitus non mors ut optinum inven-tum naturae laudatur.» På locket litrger ett kru-sifix i upphöjt arbete. På hans hustrus kista läses, i likadant svenskt och latinskt mischmasch,

bland annat: »---------— Connubium qui sauxit,

mysterium sibi addixit. Tu skall öfvergifva fader och moder. Thenna hemlighet är stor, Eph. 5: 20. Min maka trogen var sin kung och fäderslande, men fåfängt lyckan ej afhålla kunnat mig från trygga griften den har gjort för mig och sig, fast jag har drifvit här hans verk i sjö och strande. En kärligt ägta hand du död ej aldeles rifver, emellan vänner, dem du skiljer sorgse åt, Ty de idöden dock sig samla ntan gråt, fast da i verlden här ditt spel så hastigt drifver. Corpora qui con-didit, Cadavera sibi condidit. Ther tu står, får

icke lif. 1 Cor. XV: 36.-------------Natara non ha-

bitandi locum, sed conimorandi Diversorium nobis hic debit.» — — — På gården Gatan finnes ännu ett porträtt öfver Ingela Gatenhjelm, enligt hvilket hon haft en särdeles bister uppsyn.

Att i allmogens omdöme Lars G. fått en helt annan odödlighet, än den han sjelf låtit marmorn kungöra, bevisas äfven af följande ännu gängse sägen, som till och med förmäler, att G:s ben ej ligga qvar i kistan, huru det då må vara med hustruns. Han skall nämligen efter sin död ej hafva kunnat finna ro tillfölje af allt det onda, han bragt öfver sina medmenniskor; hvadan hans ben blifvit utförda på en ö, Herten eller Hertena benämnd, som ligger mellan Mala och Nidingarne, ett i sanning betecknande läge. Här, så heter det, i sällskap med sjelfspillingar och gastar huserade han dock, sjelf en af de största sjögastar jorden sett, så grymt att ingen tordes nalkas, och hans kista kunde aldrig ligga stilla, förr än hon blef fastad med en jernstång. Han blef då illa ansatt af gastarne, hvårföre han en gång i sin nöd lär skickat bud på sin trogna hustru, bedjande att hon ville sända honom en bundt käppar till be-höfligt 8jelfför8var. En fiskare, som erhöll i uppdrag att föra ut käpparne till honom, fick, då han kastat dem på ön, bevittna huru den beträngde adelsmannen smällt på de arma gastarnas ryggar, och huru han lät helsa sin fordna hälft med de orden: »äfven här har jag segrat». Gamla fiskare påstå ännu, att då de i svårt väder taga sin tillflykt till Hertena, och fastgjort sin farkost, har knuten genast lösts upp igen, hvarföre ingen på långa tider tordes lägga till vid denna farliga Ö.

Den för silfverutförseln begynta rättegångenskall, enligt sägen, hafva blifvit ned mutad, och Gatenhjelm till och med före sin död genom konungens nåd fått det i beslag tagna myntet tillbaka. Men när konungen snart derefter sjelf dog, och introduktion på riddarhuset begärdes för Gaten-hjelms son, Anders, ville adeln i början icke vidkännas den nye »ståndsbrodern». Afven borger-skapet förklarade sitt missnöje öfver en slik upp-höjelse och drottning Ulrika Eleonora sjelf tvekade. Slutligen medgafs det dock 1719, då Ulrika Eleonora förestälde adeln att hennes broders minne skulle skymfas, om ståndet vägrade godkänna det adelsbref han utfärdat. — Med sonen, Sekreterare i Stockholm 1769, utgick denna ätt på svärdsidan.

Förutom de ofvannämnda märkliga byggnaderna märkes äfven:

Biskopshuset. Detta är beläget vid Vestra Hamngatan i närheten af gamla elementarläroverkets hus. 1 nedra våningen å biskopshuset håller konsistorium sina sammankomster.

Domprostehuset ligger i hörnet af Kors- och Vallgatorna. Det är ett helt vanligt tvåvåningshus, oansenligt till det yttre, men för den som söker och finner en frisk lefvande kärna, betyder skalet föga.

Postkontoret^ Rikets Ständers lånekontor, m. fl. dylika byggnader som möjligen kunna intressera Göteborgaren eller den resande, finnas upptagna i Göteborgs kalender, äfvensom uppgifter på auktoriteter, allmänna inrättningar m. m.Göteborgs omgifningar.

A. Grunddragen af stadens närmaste omgifningar*).

Hela trakteu häromkring är ett bergland af antagligen ingenstädes öfver 400 fot höga och mer eller mindre sammanhängande kullar af gneiss, hvilken här och der har en mer eller mindre gra-nitartad beskaffenhet. Der och hvar förekomma uti denna formation oftast rätlinigt fortlöpande, bredare eller smalare qvartsgångar, mer eller mindre ren fältspat, företrädesvis röd, t. ex. på vestra sidan stora Otterhällan, ett berg inom sjelfva stadens område. Grön eller grönaktigt hvit fältspat af utmärkt beskaffenhet, har helt nyss blifvit funnen af boktryckaren S. A. HEDLUND på hans egendom Bjurslätt å Hisingen; och båda dessa ställen äro i geologiskt hänseende väl värda att taga i betraktande. Fältspaten på det sistnämda stället torde derjemte ock ega någon betydelse i praktiskt hänseende, förutsatt att berget der innehåller en större mängd.

Framförallt på de vestra sluttningarna af bergen, samt isynnerhet i den som är belägen öster om staden, eller de så kallade Rundängsbergen, förekomma talrika större och mindre s. k. jättegrytor, dessa sällsamma naturföreteelser, som ännu alltjemt vänta på en nöjaktig förklaring. Bland större sådana, som i sednare tider blifvit blottade, omnämna vi särskildt en, som är belägen i grann-

*) Benäget meddeladt at Intendenten Malm.skåpet af egendomen Gubbero; och en ändå betydligare samt till hela sitt djup upprensad, livil-ken är belägen i trädgården vid södra Underås, straxt söder om Orgryte. Den sistnämda är man således i tillfälle att skåda till hela sin form, hvilket ock i sanning erbjuder ett stort intresse.

Den stora Yestgöta-dalen, såsom vi skulle vilja benämna den, genom hvilken Göta elf framflyter, har, alltifrån Gammelstaden och till börjau af förstaden Majorna, en jemförelsevis vidsträckt utbredning, uppkommen hufvudsakligen derigenom att flera andra mer eller mindre betydliga dalgångar sluta sig till den torstnäinda i rigtning mot den trakt å hvilken staden är belägen. De förnämsta bland dessa äro: Säfvedalen, Mölndalen och Qvilledalen.

Landskapet, som i de längre inåt belägna trakterna i allmänhet är temligen enformigt med sina likformiga bergkullar, företer ifrån det inom stadens område belägna Qvarnberget, en stor omvex-ling och skönhet, i trots af bergets öfverhufvud taget totala brist på skog. Men dess grå massor framträda derigenom så mycket tydligare till sina konturer. Skuggor och dagrar bli bjertare; och hela denna grå färgton, som när och* fjerran utbreder sig, bidrager i ej ringa mån att framkalla effektrika scenerier, framförallt under en solig sommardag, då de vidsträckta vassarna, de nästan i nivå med dem liggande, till utseendet fullkomligt plana ängarna och åkrarna, stå i sin friska grönska, och himlens högblå färg afspeglar sig i elfvens blanka yta.

Norr ut ifrån nämda berg utbreder sig den vidsträckta Qvilledalen, som genomskäres af en i malakozoologiskt hänseende anmärkningsvärd bäck af samma namn, hvilken för ej så lång tid sedan lemnade en öppen passag för mindre båtar, tvärs öfver den härstädes en och en half mil breda Hi-singen. Längst bort i den af berg begränsade fonden, men blott på högra sidan, prydes taflan af Hökälleskogen, en blandning utaf barr- och löf-träd, dessa sednare företrädesvis ek och al. 1 den gamla trädgården derstädes kan man få se ett par utaf de största träd, som förekomma i hela trakten, nemligen en ek af 13 fot 5 tum i omkrets, 3 fot öfver marken och en kastanj af resp. 12 fot ll/2 tum vid samma höjd.

På andra sidan af dalgången, men något längre bort eller vid Skänlaby, finnes på omkring 100 fot öfver hafvets yta, en utaf de uti vestra S verge talrikt förekommande skalbackarna. Den är belägen på nedra sluttningen af ett utaf de vester om dalgången liggande bergen, och af ej obetydligt omfång. På grund af sin natur företer denna bank ett långt större intresse än snart sagdt allt öfrigt, i den vägen, som författaren varit i tillfälle att skåda. Genom den sandtägt, som der eger rum, erbjuder denna bank flera vertikala genomskärningar, af hvilka en till betydlig utsträckning företer en mängd, eller omkring femton hvarftals öfver hvarandra i dagen liggande halffottjocka lager af en finare sand och grusade ' molluskskal. Midt uti hvart och ett sådant lager förekommer ett stort antal exemplar af Mya truncata, af hvilken mussla man endast ytterst sällan skall finna en enda, som fått sina skalhalfvor skilda från hvarandra. Framparten af musslan är nedåt- men något framåt-rigtad. Hon förekommer således härstädes såsom man säger in ditu. Alla ha ryggen vänd mot vester eller den fordna strandbrädden. Här hafva de, likasom det nu sker i hafvet utanför vår nuvarande kust, sjelfva format sin graf. I öfre kanten af lagret förekommer dessutom spridda exemplar af Tellina solidula och 8 abulor a, Astarte semitulcata och compressa. Dessa likväl mer sällan in situ. De träffas ock nästan uteslutande i de aldra öfversta lagren.Emellan bvart och ett sådant lager finnes ett annat, men af annorlunda utseende och innehåll. Ett sådant som har en tjocklek af 1—2 tum består nästan uteslutande af mer eller mindre sönderbrutna molluskskal, bland hvilka mytiluse edulis, samt fragmenter af Balani och Serpalacca, spridda halfvor af Mya truncata och Saxicuon rugosa; denna sednare på somliga ställen talrik och ofta in situ, men företrädesvis i öfre kanten af lagret ligga här och der, men mer sällsynt förekommande, exemplar af Buccinum grönlandicum, Fusks despectus, Trophon clathratus, Natica clausa och Litorina litorea, eller sådana arter, som lefva på hafsbottnen.

Vid en granskning af dessa lager, samt och synnerligen, öfvertygas man snart derom, att de äro samtida med hvarandra, att dessa till utseendet två och två, utgjort ett sammanhängande helt, att de ursprungligen legat i samma plan och att det sistbeskrifna utgjort hafsbottnens öfversta del; ty innehållet är öfverallt detsamma. Det är samma tidsform af hvart och ett af de här funna mollusk-species, som förekommer i det ena par-lagret eller i det andra. Men, huru förklara fenomenet, att dessa lager kommit att ligga ofvanpå hvarandra? Vi hafva begrundat

detta intressanta fenomen och stadnat vid följande, som för oss synes vara det mest sannolika förklaringssättet, till hvilket framförallt man måste komma, då man lagt märke till att de till sin största utsträckning der, hvarest de äro genomskurna, horizontela lagren företrädesvis på ena sidan af banken hafva ett vågigt läge, hvilket likväl är mest utbildadt i den mer likformiga oskiktade sandmassa, som utgör den till sitt djup för förf. okända bas på hvilken allt det skiktade hvilar. Detta så att säga basalparti är till sin natur, till sitt innehåll likartadt med det lager uti hvilka ofvannämda Mya förekommer in situ; men i ett sådant läge förekommer denna mussla ej i detförra. Undra kanten af hvart och ett ntaf de såsom vi bär vilja kalla dem Mya-lagren har tydligt en gång utgjort ett med basalmassans öfre. De förra hafva blifvit likasom afhyflade från det sed-nare genom en naturtilldragelse, som här verkat med både likformighet i tryck från ena sidan och tillräcklig kraft för att åstadkomma förskjutningen af det fordomtima hafvets bottensats. Att det har varit en ismassa, som åstadkommit denna förskjutning. ligger i öppen dager; men ej anser förf. att, för en förklaring af fenomenet, det är nödigt att taga sin tillflygt till dessa såsom man antagit 1000-tals fot tjocka glacierer, hvilka en gång skola hafva höljt en stor del af vår halfö. Kraftyttringar af is, tillräckliga för åstadkommande af förskjutningar af den beskaffenhet som det fenomen hvarvid vi här uppehålla oss, företer, äro ej främmande för hvarken vår tid eller ovanliga utmed våra nuvarande kuster. Att förskjutningar af samma natur som den här antagna ännu alltjemt ega rum invid våra kuster, derom kunna vi blifva öfvertygade, blott med erindring af följande fenomen, som för några år sedan tilldrog sig å sydkusten: En åbo

på platsen berättade för förf. under hans vistelse der, år 1865, följande, som, änskönt det på långt när ej är något enstaka stående fenomen, just här förtjenar att antecknas. Se här det summariska utaf innehållet af mannens berättelse: »Länge inseende behofvet af att ega en hamn på utsidan af ön, grep befolkningen der sig slutligen an och an~ lade för några år sedan med stora kostnader och ansträngningar en väldig i hafvet utskjutande så kallad brygga af sten. 1 medvetande af hvad is och våg förmå att uträtta, kan jag uppriktigt säga, att anläggningen var både solid och med afseende på vår förmåga storartad; och färdig blef den till vår gemensamma glädje. Men hvad häude? Ej långt derpå anlände mot slutet af vintern en utafdessa ofantliga drifisinassor, som ander vintern upptorna sig vid Skagerns grunda stränder, men fram emot våren förlora sitt landfäste. Den strandade på flera famnars djup i viken utanför vår ö och vår nya hamn. Der låg den några dagar: men kom så en storm med högt vattenstånd. Isen sattes i rörelse mest af den rådande strömmen. Ett hörn af den, kil likt från bottnen inskjutaude, nådde vår brygga, hvilken utan synbart motstånd i stilla mak utsköts från bottnen och försvann på det längre åt sidan djupare vattnet« Alltsammans gick så jemt och så lätt som då man med en hyf-vel täljer en spån från ett bräde.»

Författaren, som på grund af det ifrågavarande fenomenets stora intresse, kanske alltför länge i ett arbete sådant som detta dervid uppehållit sig, viil slutligen här tillägga att förskjutningar i smått, liknande dem Skärlabybanken företer i stort, kan man få se om man under likformigt tryck frän sidan med t. ex. ett på kant stående bräde fratm-skjuter en vattendränkt snömassa, eller blott en tunnare eller tjockare del af densamma.

I nordvest reser sig det åt elfsidan branta och isolerade Ramberget, hvars namn troligen härleder sig deraf att korpar*) årligen der bygga och bo. Bergufven har äfven sitt tillhåll och häckar i en af bergets på inånga ställen otillgängliga klyftor, och låter derifrån i aftonstunden sitt hemska tjut tona genom nejden. Vid den mörkare tiden af dygnet gör denna fogel derifrån sina ströftåg äfven inåt staden, hvarest han har god tillgång på den stora husråttan, (mus decumanus), hans, åtminstone på vår ort hufvudsakligaste spis. Fogeln häckar dessutom på flera ställen häromkring och fbrtjenar här att inregistreras bland de nyttiga af den bevingade

*) Fogeln kallas på Norska Ravn och i Skåne Ram, hvilket seanare ord förekommer i fargbeteckningen: Ramsvart.skaran. På det så kallade lilla Rambergets sluttningar åt öster ser man en vacker skogsdunge af ek och öfverst tall. Emellan detta och stora Ramberget uppspirar en i de sed na re åren utförd vacker plantering af olika slag barr- och löfträd. På en numera odlad afsats ä lilla Ramberget fann man för ett tiotal år sedan i jorden ett betydligt antal af här och der på en större tärräng kringspridda flintspetsar, visserligen af en mindre väl tillslagen form, men likväl sådana, som af fornfolket varit användbara till att dermed sko sina pilar. Stället ligger nu omkring 100 fot öfver elfvens yta; men en gång låg toppen af detta berg likasom de utaf de öfriga här fritt liggande, till exempel det från h vil ken denna skiss är tagen, Otterhäliebergen äf-vensom de på hvilka skansarna

Göta Lejon och Kronan äro belägna, såsom en ö i den vidsträckta fjärd, hvars med spridda snäck- och musselskal, uppblandade bottensats omsider blef ett fält för odíame, en plats för den slutliga anläggningen af rikets andra stad. Till större mängd än hvad fallet är i den nuvarande skärgården beboddes dessa Öar af sjöfogel; men kanske det är vågadt att antaga det nämda flintspetsar vittna om en tid då fornfolket här kringrodde med klumpiga ekstockar och anställde jagt på platser, hvarest nu det ena land tället, den ena stadsdelen framträder pryd-ligareo än den andra.

Åt vester eller något åt S. V. böjer sig elfven mot sitt utlopp, så att synkretsen äfven der begränsas af berg; men der borta på hinsidan denna skog af master, dessa ändlösa brädgårdar, denna rad af fabriker med sina skyhöga skorstenar, och förbi denna halfmil-långa förstad, som bär namnet Majoma, der husen långt uppåt bergen stå likasom uppstaplade på hvarandra, derborta säga vi, går stora farleden till främmande land, till andra verlds-delar, och utåt den der silfverblanka spegeln sändesvårt jern och vår skog, och thy värr, äfven en stor del af landets son r och döttrar t II länder i det tjerran.

I sydvest resa,, sig i förgrunden de bebygda *) Otterhällebergen. Andå längre bort ligger det berg på hvilken den gamla skansen Kronan thronar, men på hvars andra sida den såkallade Slottskogens ängar och fält ännu i dag omkransas af täcka löt— och barrskogar. Allt intill sydost begränsas synkretsen af de häromkring sä vanliga, grå berg-massorne, hvilka endast här och der, t. ex. söderut i trakten af egendomen Gibraltar, äro klädda med skog.

I sydost ha vi mynningen af den milslänga Mölndalen, hvars bördiga slätt genomskäres af ån utaf samma namn. En färd dit uppåt och helst genom det en half mil från staden belägna Lag-klarebäck till Gunnebo och Källa, är väl värd att företaga under en vacker sommardag. Det i sig sjelft odliga gråberget står ej här ensamt. Vidsträckta sjöar, lummiga skogar pryda denna trakt och vid Gunnebo, som en gång egdes af den rika HALLEN, kan man ännu få skåda tydliga spår af den fägring, hvarmed den på sin tid mägtige egaren här otngaf sig.

Frän sydost till öster af horisonten fortlöper det så kallade Rundängsberget i en nästan snörrät

*) Enligt CKDERBOURG funnos å Otterhällan, år 1650, 1,934 friska ekar, samt a mm år 1687, 365 stycken. Numera finne8 ingen enda; men i namnet Eklundsgatan är for efterverlden minnet bevaradt af denna naturliga skog inom stadens område. A andra sidan påminner väl bergets namn om en tid, då Uttern, eller som den ock kallas Ot-tern, här hade sitt tillhåll på de långt ut i sjön utskjutande berghällarna, ja ännu på 1770-talet hände att tvenne sådana djur, midt i stora hamnkanalen, uppkommo genom en vak pä isen och i all maklighet spisade ål, som den tört med sig. Se GRANBERG, Göteborgs historia, 1, sid. 198.sträckning. Skogspartierna vid Alelund och, i sistnämnda väderstrek, Gunnebo, pryda dess ändpunkter; men öfver denna bergskedja höjer sig det bakomliggande landskapet så pass, att man längst bort

1 bakgrunden skådar en utaf våra prydligaste barrskogar i den närmaste omgifningen, eller den vid Stora forss. En fard dit ut bör ej försummas af den, som besöker vår bygd; och Örgrytetrakten med sina för vår ort i sanning egendomliga partier, sina storartade och praktfulla anläggningar är i sanning den täckaste invid staden. Invid Mölndalsån ligger det skogomkransade Liseberg. Och straxt på andra sidan om denna å, till venster om vägen, höjer sig LUNDSTRÖMS villa, Underås, i skötet af en saftig vegetation, som i sednare tider uppstått omkring den på orten makalösa kastanj, och de prydliga askar och lindar i hvilkas skugga blomsterkonungen LINNE lustvandrade den 11 Juli 1746*). En skön idegran af omkring 10 fots höjd och nästan kulformig är väl ock en lemning från den tiden. Den 5:te April detta år eller 1869, uppmättes några af dessa träd. Kastanjen höll då,

2 fot från marken, 11 fot och 7 tum; en utaf lin-darne, nemligen den 3:dje från ingången till trädgården, vid samma höjd, 7 fot, 6 tum; och nämda idegran, en half fot från marken, hvarest den delar sig i tu, 3 fot, 2 tum. Så snart man kommit förbi de vackra omgifningarna vid Orgryte kyrka, påträffar man ett par storartade anläggningar invid det höga bergets fot, eller Wilhelmsberg, tillhörigt Grossh. J. LINDSTRÖM och Öfverås tillhörigt J. J. D1CKSON, med flera dylika midt emot, eller Jacobsdal, Gärda och Bö med sin sköna park. De storartade trädgårdsanläggningarne å Wilhelmsberg, men isynnerhet de å Öfverås, öfverträffa allt livad orten i den vägen har att uppvisa. Hvad den rika

*; LINNÉS Västgöta-Resa, sid. 143.naturen här ej förmått åstadkomma, det har konsten utfyllt. Palastiska byggnader, skogar och trädgårdar äro likasom sammanflätade emellan bergets vägg och det till trädgårdar, delvis under glas, helt nyss omgestaltade, vidsträckta åkerfältet, så att man med skäl kan säga att här fattas endast — vatten.

Andå längre bort, ha vi Kärra lunds, Koltorps Stora- och Lilla-Torps åtminstone här på orten skogrika nejder. Men uti vildmarken, åt Kallebäck till, företer den nästan plana och c^elvis blottade berghällen ett fenomen, som LINNE äfven omtalat; och om det än visat sig, att detta är ett naturens eget verk, uppkommet i följd af en djupare gående afvittring af de delar af gråberget, som äro af en lösare beskaffenhet, är detta fenomen icke desto mindre en så sällsam företeelse, att en färd dit ut ej bör försummas. Vi kunna ej eller uraktlåta att här anföra, hvad den odödlige forskaren I. c. sid 144, om detsamma tecknat. »Runstenar voro här» (vid Kungsgrafven, sydost ifrån Carlebäck,) »inga, men bönderna berättade, att i »öster ifrån denna graf på andra sidan om en stor »mosse, skulle vara ett berg, på hvilket obekanta »bokstäfver voro skrifna; vi reste dit, och funno 3 »skrifva rader, som sträckte sig vid pass 100:de »alnar i längden; bokstätverna stodo inom linier, »ofvan och nedan, hvilka linier sträckte sig längsåt »en flat och sluttande bergsklippa; hvar bokstaf »var 2 å 3 qvarter lång, och merendels 1 och 2 bok-»stäfver öfver hvar Ii nia; de flesta voro allenast »streck, som gingo perpendikulärt eller oblique till »höger eller venster; jag är säker, att denna run-»sten ej varit läsen på 100:de år, ty torfven låg pä »flera ställen öfver skriften till 2 å 3 fingers tjocklek Om denna skrift ej måtte vara vildrunor, vet »jag icke, hvad den skall kallas. Aldrig har jag»sett så vidlyftig runsten, ej heller så stora karak-»terer skrifne i sten».

I sanning förekommer der ett stort antal figurer af runoform.

Den berömde fornforskaren STEPHENS besökte stället för ett tiotal år sedan i sällskap med förf.; men båda blefvo fullt öfvertygade om, att naturen sjelf ristat denna märkvärdiga skrift. Och man fann då äfven i grannskapet åtskilliga andra dylika företeelser, ehuru^äl af mindre utsträckning.

Något längre bort ha vi Del Isjön i en Ödslig och steril bergtrakt. Från denna sjö kommer Göteborg inom kort att få ett länge kändt behof af friskt vatten, hvilket utom tvifvel i ej ringa män skall på mer än ett sätt bidraga till folkets trefnad och stadens försköning.

Från Qvarnberget sedt, ligger GulIberget med sin gamla sköna skans Göta lejon, i öster. Emellan detta och staden utbreder sig en vidsträckt numera bördig slätt, hvartill den för några år sedan genom en lycklig utförd torrläggning förvandlades från ett för orten i sanitärt hänseende skadligt moras. Om detta storartade arbete, som på sin tid här väckte mycket uppseende finna vi i Handels- och Sjöfarts-Tidningen för den I6:de September 1865 en sammanfattad redogörelse, hvilken vi här ansett oss böra införa. Det står der under rubriken »F/w-gorna som renhållning shjon»:

»1 en Finsk tidning läses: Den gren af Göta

elf, som utanför Göteborg mynner ut i nafvet, utbreder sig invid staden öfver de båda stränderna till s. k. vassar, stora med vatten öfversvämmade och med vass beväxta områden. Den ena af dem, den s. k. Gullbergsvassen, blef för 6 år sedan uttorkad och förvandlad till fast mark, till, såsom någon yttrade sig, alla »fiskars och fäns förvåning». Denna vass hade af ålder varit menlig för sundheten i Göteborg. Dess dybotten, bemängd medaflopp ur rännstenar och stallrännilar, kunde ej annat än alstra skadliga dunster. Också var den närbelägna förstaden bekant för sin osundhet. Man hade dock länge hyst betänkligheter vid vasseus utpumpning, emedan man fruktade för stadens förpestande. Men på inrådan af professor v. Schoultz, soin i Holland och annorstädes tagit kännedom om dylika företag, beslöt man dock skrida till verket, dock så, att man i nödfall på åtta timmar kunde sätta allt ånyo under vatten. Vi införa här det i sanitärt afseende intressanta meddelande intendenten vid Naturhistoriska Museum i Göteborg atgifvit angående sina vid uttappningen gjorda iakttagelser:»

»Vid början af sistlidne sommar anmodades jag af ordföranden i Styrelsen för Gullbergsvassens uttorkning, att anställa undersökningar i nämda vass, för att ora möjligt utröna huruvida den redan då påbörjade uttappningen kunde hafva menliga följder, enär förpestande luftarter troligen vore att förvänta från det hållet, när alla fiskar

och vassens öfriga innevånare blifvit beröfvade det för deras lif erforderliga medium, nemligen vattnet, och öfver-gingo till förruttnelse. Detta uppdrag emottog jag så mycket heldre, som ifrågavarande vass under ett tiotal år varit ett l ikt fält for mina zoologiska studier och tid efter annan befunnits vara ett tillhåll för åtskilliga djurarter, hvilka hittills fåfängt blifvit efterforskade på andra orter inom Sandinavien. Resultatet af ofvannämnda undersökningar hvilket härmedelst på begäran meddelas, är i korthet följande:»

»Vid början af uttappningen drogo sig alla rörligare djur, såsom fiskar, åtskilliga krustacier och vatteninsekter, samt larver till sådana insekter, hvilka tillbringa sitt lif i vatten, under deras första utvecklingsperiod, t. ex. Neuroptera, Culices, Syr-phici m. fl., till de djupare ställena, hvaremot de mindre rörliga, såsom Mollusker, Annulater, Plana-sier och Ostracoder m. fl. i hast dogo och, till följe af den rådande torkan och värmen, lika hastigt öfvergingo till förruttnelse. Under de sista dagarna af Maj och i början af Juni var stanken odräglig från dessa milliarder kadaver. Den förmärktes ock i staden och på ännu längre ifrån vassen belägna platser. Hade regn inträffat vid den tiden, fruktar jag att det blifvit nödvändigt upphöra med uttapp-ningen. Men detta uteblef lyckligtvis, på samma gång åtskilliga andra sammanstötande omständigheter gynnade det stora företaget, hvårföre jag ej lät höra af mig, utan fullföljde dagligen mina iakttagelser vid det som föregick i nämda vass. Jag varseblef då att åtskilliga ytterst småflugor, hörande till sl ägt ena Ephydrce Lispa, Ocktera in. fl., begärligt slogo sig ned på de döda kropparna, stora och små, utan undantag; likasom att dessa smä insekters skaror dagligen tillväxte, gynnade i sin utveckling af den alltjemt fortfarande höga temperaturen och torkan, så att de, särdeles Ephydrce, emellan den 18:de Juni och 13:de Juli bokstafligen betäckte den vid denna tid nästan öfverallt blottade vassbotten. Otaliga döda tiskar — Gäddor, Abborrar, Mörtar, ldar m. fl. — lågo likasom kringspridda öfverallt. Myriader lägre döda eller döende djur höljde marken hvart ögat vände sig; men nämnda små flugor voro till den grad manstarka, att de under oafbrutet frossande, intill skal och ben förtärde allt hvad för dem var ätbart, i de flesta fall innan förruttnelse inträd t, således straxt efter offrens död.»

»För att kunna göra sig ett begrepp om den hastighet hvarmed flugorna utförde detta arbete, torde följande förtjena att omnämnas. Den 22:dra Juni kl. 5 f. m. såg jag en liten, vid pass 15 tum läng Gädda sluta sitt lif i en uttorkad pöl. Redan förrän sista lifsgnistan flytt, var fisken öfverhöljd af sådana små flugor, isynnerhet af Ephydrae. Inomfå ögonblick var slemmet, som bildar ettöfverdrag på iiskar i allmänhet, förstördt. Flugorna trängde då in igenom gälöppningarna och svalget. Den » 25:te på morgonen återstod af samma gädda endast

skelettet och fjällen; och dessa lemningar afg^fvo ej den ringaste lukt. Insekter hade fortärt de mjuka delarna innan dessa hunnit öfvergåtill förruttnelse. Liknande iakttagelser gjordes på åtskilliga s. k. lägre djur; men det anförda torde vara tillräckligt, för att bilda sig ett omdöme om den materieom-sättning, som, under loppet af få dagar, egde rum på den betydliga vidden af nära 200 tunland.»

»Att växterna frodades under sådana förhållanden behöfver knappt nämnas. De skola till ett annat år göra det ännu mer och snart lemna rum för ädlare former.»

»Redan de första dagarna af Juli kunde jag ej förmärka någon ovanlig lukt i vassen; och vid slu tet af samma månad förekommo flugorna endast sparsamt. Efter den tiden fanns ock föga fördem att lefva utaf. De hade uppfyllt sin bestämmelse. De hade uppträdt som de under sådana förhållanden lämpligaste renhållningshjon, såsom varande de naturligaste. De hade verkställt ett arbete, som troligen ej stätt i mensklig makt att utföra. Ja, nian kan till och med våga påstå, att dessa flugor räddade månget menniskolif!»

»På grund af hvad nu i korthet blifvit anfördt, kan jag ej annat än lyckönska vårt samhälle, som för ett så ringa pris kommit i besittning af en jord, hvilken skall bereda detsamma stora fördelar, bland hvilka den ej lärer vara minst, att man genom en i högsta grad lyckad uttorkning af ifrågavarande f. d. gigantiska pöl, inom kort skall vara befriad ^ ifrån de för helsan skadliga dunster, som uppstiga från er. sådan.»

Invid foten af Gullberget, på den sidan som vetter åt staden, framspringer en numera delvisförstörd källa, soni med skäl kan räknas bland märkvärdiga naturföreteelser här på platsen. LINNE har 1. c., sid. 157 anfört äfven denna och »smakat dess salta vatten». Den är ett minnesmärke från den tid, då hafvet sköljde denna plats, på hvilken ännu några växtslag finnas, som man numera först anträffar längre ut emot elfvens nuvarande mynning.

I Ost-nordost se vi ingången till den bördiga Säfvedalen med ån af saiuma namu. Genom den går jernbanan inåt landet, förbi det gamla Partil-led, och något längre bort genom den skönaste trakt som finnes i vårt grannskap, nämligen Jonsered och Bokedalen. Bergen der bilda ett trångt pass genom hvilket elfvens klara bölja under dån och brusiung framrullar. Men lummiga bokar och resliga barrträn gifva åt dalen..en sällsynt fägring, och der en fjellsjö, liknande Aspen, som omedelbart ofvanför forsen utbreder sin blanka spegel i en ram af skogbeklädda berg, förlänar ät nejden i sin helhet en skön omvexling.

Vända vi slutligen vår blick något mer mot norr, hvarigenom vi som det heter gått kompassen rundt, så skåda vi Göta elf i den till sist norrut krökta dalgången såsom en försvinnande, blänkande strimma och i bakgrunden återigen idel bergmassor; men der går den ginaste vattenvägen genom berg och dalar, till landets inre; och vid den motsatta ändan af detta blåa band thronar Sveriges hufvudstad i öster.

Från, Ramberget eller ock från den höga punkten vid Öfverås m. fl. ställen häromkring, skådar man åt många håll ändå längre utåt nejden. Vi hafva likväl föredragit en plats inom sjelfva staden, väl ej den högsta, men likväl den, som erbjuder en fri utsigt åt alla håll.B. Göteborgs omgifningar i af seende å befästningsverk, villor, promenader, m. m.

Göteborg har numera ett helt fredligt utseende sedan de gamla fästningsverken som förr omgåfvo staden, raserades, hvilket arbete började 1806.

Det enda som numera finnes qvar af befiäst-ningarne äro de båda Skansarne Lejonet och Kronan, samt ett stycke af sydvestra stadsmuren. Skansen »Lejonet», fordom kallad »Vestgötha Lejon», är belägen norr om staden på samma plats der den fordom så ryktbara1 Gullbergs fästn ng låg. Detta fäste anses vara anlagt af konung Birger Månsson, och 1285 hölls ett möte på Gullbergs hed mellan Norrmännen och hansestädernas fullmäktige. Det var här som den namnkunniga fru Emerentia Pauli utförde den berömda hjeltebragden mot Danskarne, när dessa 1611, under sin konung, Christian IV, belägrade Gullbergs fästning. Fru Emerentias man, Mårten Krokow, var kommendant på fästningen, men som han blef svårt sårad under nämnda belägring, kunde han till slut icke leda försvaret, och fästet, hade troligen fallit, om ej den modiga fru Emerentia ställt sig i spetsen för de belägrade. Hon uppmuntrade besättningen till tappert försvar, och lät koka het lut och hälla öfver fienden, hvil-ken snart fördrefs, och sålunda försvarade fru Emerentia fästningen för den gången. Gustaf II Adolf skänkte Krokow och hans fru tvenne gårdar i Marks härad, och utnämnde Krokow till kommendant på Waxholm, allt såsom tacksamhetsbevis för fästningen Gullbergs försvar. De vallar som återstodo af denna fästning raserades 1687, och Carl XI lät då på samma plats uppföra ett rundt torn med 24 fots tjocka murar, och 3 våningar i höjden. På taket uppsattes ett lejon af jern, och tornet kallades »Lejonet» och benämnes ännu ömsom »Lejo-net», ömsom »Gullbergs Skans». Murarne af denna skans, det runda tornet, qvarstår ännu, fastän det för längesedan upphört att vara försvarsverk.

Den andra qvarvarande skansen uppfördes äf-ven 1687, och kallades »Kronan» deraf att en kopparbeslagen förgylld krona uppsattes på taket. Enligt sägen fingo 12 man rum inuti denna krona. Tornet Kronan är åttkantigt och 4 våningar högt, och begagnas nu till förvaringsrum för en del af kronans förråder Båda dessa torn synas vidt omkring, och förhöja traktens egna utseende. På fästet Kronans norra sida finnes ännu i hvar och en af de båda vallarne, ett porthvalf i behåll, och går man derigenom, mötes man af en brant väg utför hvilken man kommer ner till Haga. Denna olän-diga och serdeles halsbrytande väg har af ålder blifvit kallad »Kung Carls väg» emedan Carl XII, som hade förkärlek för allt äfventyrligt, skall hafva ridit upp till skan§en pä densamma.

Stadsmuren. A den sista lem ningen af Göteborgs stadsmur, hvilken är belägen intill Artilleris etablissementet på Otterhällan, synes, då man från spetsen af den öfversta skarpa hörnkanten räknar 9 stora stenar, nedåt på tredje stenen till höger, följande inskription: »GOT MIT UNS» (Gud med oss). Det gör ett eget intryck på betraktaren att se denna hällristning som under sekler och vexlande öden, påminner om den Store Gustaf Adolfs, Göteborgs grundläggares, valspråk. Den ifrågavarande muren uppfördes under Carl Xl:s tid (Gustaf Adolf befästade staden blott med jordvallar), och det synes som den store konungens tredje efterträdare, den likaledes store »rikshushållaren» velat hedra grundläggarens minne genom att anbringa hans valspråk på inuren. Detta valspråk

— Gud med oss! — med hvilket den store konungen så ofta framilat segrande, det var i sanning en vacker tanke att anbringa det å försvarsverket till hans nya stad.På en af de inre hörnstenarne af samma mur synes följande inskription i en större sten:

+ ANNO 1738 SAMUEL RANKE: MURE-MESTER . D 4. IULI

A norra delen af inuren, ungefärligen 40 å 50 fot från marken, finnas tvenne större stenar med inskriptioner; på den öfversta stenen står:

J. C D,

me,

och på den nedra står: O S B,

1706.

Dessa inskriptioner tyda troligen på murarnes iståndsättande, och på dem som verkställt detsamma. Om den gamla stadsmuren noggrant undersöktes, torde man påträffa än flera »hällristningar» hvaiaf man slutligen skulle kunna erhålla dessa befästningsverks historia, huggen i granit. (De ofvan-nämda inskriptionerna äro upptäckta af kammar* junkaren M. Lagerberg.)

Exercisheden är belägen i närheten af Gamla Alléen, och derå ligger det redan omnämda Lind-strömska gymnastikhuset.

Malmsjös pianofabrik, tongifvande för hela landet ligger vid Gamla Alléen.

Lorentsberg och Wadmans byst. Lorentsberg är ett vackert utvärdshus, beläget ett litet stycke utom Nya Alléen. Byggnaden ligger i en väl vårdad park. Sjelfva värdshuslokalen är ljus och rymlig, äger tvenne vackra gästvåningar, och är uppförd i en ganska smakfull stil. Några af rummen i öfra våningen äro anordnade på ett visst hem-trefligt sätt. Så till exempel prydes borden af planchverk och album, samt goda böcker i skönlitteratur, vetenskap m. m. Yid Lorentsberg utfö-res sommartiden god musik, och nära intill liggeren liten somm artheat er, som plägar vara ganska flitigt besökt, skjutbana m. m. finnes der äfven.

Johan Anders Wadman. Denne glade och qvicke skald, af mången kallad »Göteborgs Bellman» afled i Göteborg den 6 Februari 1837. Sällskapet Göta Par Brikoll har i Lorentsbergs park rest hans bröstbild, utförd af professor Molin. Piedestalen är huggen af Malmöns granit.

Anneberg är en den aldra täckaste lilla villa, byggd efter arkitekten löjtnant v. Gegerfeldts ritning i en ovanlig stil. Det inre är inredt och orne-radt i sextonhundratalets gedigna manér, med höga paneler, målade glasfönster o. s. v. Villan ligger strax utanför Nya Alléen, på sluttningen af en skogbevuxen kulle.

Danska vägen*). En särdeles vacker promenad i närheten af Göteborg är den så kallade Danska vägen. Den sträcker sig i en halfcirkel af en och en half fjerdingsvägs längd öster om staden, och leder genom den skönaste natur,-der höga berg, med och utan skog, ängar med lummiga uråldriga träd, bördiga odlingar och skugglika dalar ständigt oin-vexla (se vidare om Danska vägen på sidan 39). Bland de många täcka villor och andra ställen belägna invid, eller i närheten af Danska vägen märkes:

Underås äfven kalladt »Lundströms villa». Detta ställe har den märkvärdigheten att vår store naturforskare, Linné, under sin bekanta Vestgöta-resa vistades här och tycktes finna stället serdeles behagligt. (Omnämdt i afhandlingen »Grunddragen af stadens omgifning») Under Linnés tid kallades stället »Köpman Nilsens trädgård» och han omtalar detsamma som serdeles präktigt, »med rinnande

*) Danska vägen lärer hafva sin benämning deraf att i fordna tider, då staden var befästad, och Halland, Skåne och Blekinge ännu tillhörde Danmark, gick vägen åt Danska området från stadens östra sida.vatten, vackra häckar och ett litet orangeri». Vidare säger Linné att der fanns det största kastanieträd han sett i hela trakten. Detta vackra ställe äges nu af grosshandlare G. D Lundström.

Jakobsdalj beläget utanför Garnla Alléen vid början af Danska vägen, har ett serdeles vackert corp de logis med tillhörande väl vårdad trädgård. Detta ståtliga ställe äges nu af grosshandlare Leopold Abramson.

Wilhelm8berg är beläget på en bergsluttning, bevuxen med löf- och barrskog. I närheten ligger Orgryte kyrka, och just denna trakt af Danska vägen var det som, genom sin'idylliska belägenhet, en gång fängslade skalden Ernst Moritz Arndts blick och hjerta, när han, landsflyktig ifrån sitt fädernesland, genomströfvade dessa nejder.

Wilhelmsberg som nu äges af grosshandlaren Julius Lindström, är, så till läge som byggnadstil, ett af de täckaste landställen som finnes i Göteborgs närhet. Ritningen till den i en vacker och pikant stil uppförda hufvudbyggnaden, är uppgjord af en man som inom det arkitektoniska området gjort sitt namn odödligt i Göteborg, näral. arkitekten löjtnant Victor v. Gegerfelt. Här finnes ock en serdeles smakfull orangeribyggnad af jern och glas, förfärdigad i Paris af Fransmannen A. F. Manry. Detta ovanliga vexthus, som torde vara det enda i sitt slag i Sverige, är serdeles ändamålsenligt. Wil-helmsbergs vackraste prydnad är likväl en under förra året derstädes uppförd sommarvilla. Detta hus är byggdt i ren nordisk stil, och är, såvidt det är förf. bekant, det enda dylika, som finnes i vårt nordiska land. Med sitt framskjutande tak, sina utsprång och trappor, påminnande om det gamla Ornäs i Dalarne, framställer byggnaden, belägen på en skogkfädd höjd, en serdeles behaglig anblick. Det är löjtnant von Gegerfelt som gifvit ritning äf-ven till denna förtjusande lilla byggnad.Öfverås.

Öfverås är ovedersägligen det ståtligaste af de många vackra landtställen som äro belägna vid Danska vägen. Det ligger vid foten af ett högt skogkransat berg, och å andra sidan finnes en rik odling. Natur och konst hafva här täflat, och båda hafva segrat utan att besegra hvarandra, ty de åsyftade icke hvarandras underkufvande, endast det gemensamma målets uppnående: skönhet och harmoni på denna lilla fläck af jorden.

Stället äges af en man som genom den stora frikostighet och godhet hvarmed han understödjer samhällsnyttiga och milda stiftelser i alla riktningar, erhållit benämningen stadens välgörare. Hans namn är *James J. Dickson.*

Ritningen till Öfverås med sina torn, altaner och pelarrader i solida och lätta former, är uppgjord af en engelsk arkitekt, hr Bonlnois i London. Dess utförande har varit anförtrodt åt den skicklige byggmästaren i Göteborg, hr Krüger.

Omgifningarne utgöras af täcka planteringar, hvilka årligen utvidgas. Bland rika grupper afvackra svenska trädslag, märker man åtskilliga individer ifrån syd-Europa och Amerika. Till de sednare hör den ståtliga Wellingtonia gigantea, här för första (gången planterad i svensk jord.

Vid Ofverås finnes ett Växthus och tvenne s. k. Frukthus jemte drifhus, livilka alla äro så rikt försedda, att de lära innehålla den största och dyrbaraste vextsamling som finnes i vårt land.

Norr om boningshuset ligger detta växthus ined tillhörande flyglar; midtelpartiet upptager vinkast, persiko och fikonhus i trenne afdelningar. Den ena flygeln innehåller en afdelning af palmarter och tropiska växter, den andra ömtåligare varmhusväxter. Den andra större flygeln utgör en slags vinterträdgård. Flyglarne sammanbindas möt solsidan genom ett lågt drifkasthus för förtrering och odling af blorastervexter af olika slag. Söder om boningshuset äro tvenne, 100 fots långa, såkallade frukthus för odling af persikor, aprikoser, plommon, körsbär, samt finare päron och äpplesorter som ej uthärda vårt klimat. Här finnes vock tvenne, 80 fots långa vinkast, hvardera i tvenne afdelningar, det ena för 0tidigt drifna drufvor, det andra tor sen skörd. A den ena af dessa vinkast är på dess skuggsida (norra sidan) inredt boning för trädgårds-elever, arbetskontor och trädgårdsmästare, samt förvaringsrum för frukt. Andra sidan inrymmer en afdelning för odling af champignoner, samt materialbod; äfven finnes tvenne drifkasthus, det ena for drifning at jordgubbar, det andra för beredning af ananasplantor, hvilka uti ett särskildt ananashus bringas till det fruktbärande stadiet. Alla dessa nu uppgifna byggnader, värmas medelst varmt vatten, cirkulerande i jernrör.

En drifbänksgård inrymmer dessutom drifbän-kar med 55 fönster. I parkén äro flera för vårt klimat fremmande träd- och busksorter planterade, och nyplanteringar förekomma alla somrar. Sålundautsattes öfver 8,000 exemplar af träd- och busk-sorter under sistl. år, hufvudsakligen på det bakom byggnaden befintliga höga berget. I köksträdgården finnes dessutom omkring 3,500 jordgubbs-,250 krusbärs-, 80 vinbärs- och 50

hallonbuskplantor, jemte vanliga kökssorter och frösaker.

För Floras och Pomonas beundrare och vänner, torde det icke vara utan intresse att se en specificerad förteckning på de alster dessa växthus och drifbänkar innehålla, bvadan en sådan meddelas här nedan:

Varmhusväxter:

Aralia, diverse sorter..... ... 8 exemplar

Palmer d:o d:o .... 38 »

Ormbunkar, diverse sorter ..... 130 »

Dracaener d:o d:o .... 28 »

Diverse andra sorter.............. 422 »

tillsammans 626 »

Kallhusväxter:

Acacia............................ 20 exemplar

Agare Americana...................... 4 »

Araucaria exelsa..................... 1 »

D:o imbricata................... 2 »

Aucuba japónica . ... 4 »

Azalea Indica....................... 45 »

Camelia............................210 »

Calla Aethiopica................... 25 »

Cedrus Deodora....................... 3 »

Cupressus........................... 7 »

Chrysanthemum....................... 62 »

Cineraria hybrida....................50 »

Deutzia gracilis....................132 »

Lagrar............................ 16 »

Myrten diverse sorter............... 50 »

Primula, dubbel..................... 75 »

Fantasi-Pelargonium. ....63 »Rhododendron....................... 124 exemplar

Knöl växter....................... 75 »

. Slingerväxter......................... 20 »

Diverse andra sorter.................. 604 »

tillsammans 1,602 »

Diverse krukväxter för utplantering 2,475 »

Pelargonier för utplantering .... 3,000 »

Nyaste sorter pelargonier för utplantering .... 175 »

Rhododendron utplanterade i fria

jorden.......................... 282 »

Ettåriga blomsterplantor för fria

jorden..................... 2,887 »

20 drifbänksfön8ter för Meloner 10 d:o för Gurkor

25 d:o för tidiga Grörtsaker.

Fruktodling under glas:

Ananas.............................. 200 exemplar

Smultron (Jordgubbar)............. 800 »

Vin planteradt i fria jorden........ 92 »

D:o d:o i krukor.................. 240 »

Fikonträd planterade i fria jorden . 2 »

D:o d:o i krukor .... 54 »

Pomeransträd....................... 20 »>

Psidiuin Cattleyanum 3, pommife-

rum 1, ... 4 »

Persikoträd planterade i fria jorden. 82 »

D:o d:o i krukor. ... 80 »

Aprikosträd planterade i fria jorden 8 »

„ D:o d:o i krukor . . 14 »

Apleträd planterade i fria jorden . . 52 »

D:o d:o i krukor .... 76 »

Päronträd planterade i fria jorden . 56 »

D:o d:o i krukor .... 80 »

Körsbärsträd planterade i fria jorden 8 »Plommonträn planterade i fria jorden 10 exemplar D:o d:o i krukor . . 76 »

Fruktodling ute i fria jorden, icke under glas:

Åpleträd i diverse former.........192 exemplar

D:o i spalierform............ 60 »

Päronträd i diverse foriner.......134 »

D:o i spalierform................ 35 »

Körsbärsträd i diverse former .... 106 »

D:o i spalierform........... 35 »

Plommonträd i diverse former .... 85 »

D:o i spalierform........... 12 »

Valnötträd....................... 50 »

Frentorp, Bö m. fl. vackra ställen, ligga äfven vid Danska vägen, men vi kunna icke nämna alla, emedan arbetet

dä skulle växa till volymer.

Örgryte kyrka*j är blott en liten anspråkslös landtkyrka, fattig pa guld och sirater, men likväl rik på den milda fägring, hvarmed skaparens hand omgifvit hennes nära tusenåriga tinnar. Det är icke det stora, som här slår ögat med förvåning, ej en gång det sköna, som tjusar med sin rika och vexlande prakt — det är endast en af naturen diktad idyllisk elegi, som fyller hjer-tat med ett slags ljuft vemod, som för oss hän till aningarnes verld och i suset af darrande löf och ljudet af en liten rännils sorl tillhviskar oss Chöraei ord:

Hvar är min graf, hvar är det mörka tjället Der jag skall ensam bo ?

Månn någon gång jag skådat detta stället Och trampat det i ro?

*) Vi återgifva beskrifningen härom efter texten öfver örgryte i planschverket “Götiborg och dess omgifningar“.En nitisk forskare i våra bäfder, dåvarande biskopen i Göteborg, sedermera erkebiskopen Erik Benzelius den yngre, skrifver 1730 till sin broder Censor librorura Gustal Benzelstjerna: »Nu är jag ock viss på at tlien första kyrckja S:t Sigfrid byggde här i W. Gyllen, var l/A mil, och icke thet fyllest här från Göteborg, i en sandbacke, then han kallade sin Cryptain, hvaraf ock. kyrckjan än i dag heter Orerypta, vel pro vulgi corrupta pro-nunciatione, Orgryta. Häiifrån reste han till konungen Olof Skötkonung, som då bodde vid Skara.»

Enligt denna uppgift skulle således Orgryte kyrka blifvit byggd redan år 1000 och alltså vara en af vårt lands aldra äldsta kyrkliga fornminnen. Det är emedlertid endast det egentliga skeppet som skulle ega denna ålder, emedan den nuva {+-+} rande korsformiga kyrkans torn och öfriga utbyggnader blifvit i 18:de och 19:de seklet uppförda. Det enda anmärkningsvärda denna kyrka för öf-rigt erbjuder torde vara de i det hvälfda kyrko-taket anbragta målningarna, hvilka lära förskrifva sig från en temligen aflägsen ålder okh således i konsthistoriskt hänseende kunna väcka intresse. De föreställa dels Gud, under bilden af en åldrig man med en spira i ena handen och en verldsglob i den andra, dels yttersta domen. Man har berättat mig att dessa målningar skola vara utförda af en viss Croski; men för uppgiftens trovärdighet vill jag dock icke ansvara.

Det åldriga, men lilla och oansenliga templet eger således egentligen icke i och för sig sjelf något, som kan tilldraga det en lifligare uppmärksamhet. Det är först föreningen med den henne omgifvande naturen som skänker denna kyrka dess egentliga egendomlighet och som gör henne, der hon oinskuggad af askar, alar och lönnar midt ibland djupa dalgångar höjer sig på sin kulle, kring hvars fot en bäck slingrar sin sakta sorlande våg,så idylliskt intagande, och ger åt hela taflan en högre prägel af helighet och frid.

Hvad Solna är tor Stockholm, är Orgryte tor Göteborg: Trött vid den stora stadens bullrande

äflan, besöker man så gerna detta heliga rum, i hvars stilla ro religionen och naturen liksom gemensamt tillbedja och predika den Eviges namn. Här i den fridfulla dalen, hvars tystnad aldrig af-brytes af annat än foglarnes sång och orgeltoner eller tempelklockans manande ljud, sofver man äf-ven så godt, när man en gång lagt sig till hvila från den jordiska striden. Den lilla landtkyrko-gården är derföre också alldeles öfverfylld af mo-nunienter öfver personer, som här gjort sitt sista husköp på jorden.»

Bland de många i Göteborgs samhälle mer eller mindre framstående personer som här äro be-grafne, märkes: Eduard Ludendorff, stiftare af den första sparbank i Sverige. Här har således han lagt sig till ro efter ett välsignelserikt arbete. Af-ven derborta på den afbrgtna marmorkolonnen återfiiiner man ett namn, som ännu är sammanflätad t med många af de vackra foretag till allmänt gagn och nödställda likars väl, för hvilka Göteborg under sednaste tiden utmärkt sig: det är den Dicksonska familjegrafven. Här hvilaf äfven David Camegie d. ä., som var hufvudman för Carnegiska firman i Göteborg, och den första med detta namn som inflyttade dit ifrån Skottland. Inuti sjelfva kyrkan ligga trenne af Göteborgs biskopar under 17:de och 18:de seklet: Dan. Laur. Wallerius, Johannes Carl-berg och Johannes Poppelman. Bredvid Carlberg ligger dennes • broder, Birger Carlberg, en kraftfull pastor i Ölmehärad i Werinland, men hvilken slutligen hos sin broder Johannes dog af sorg öfver till en del sjelfförvållade olyckor, sedan han förut i fängelse författat den vackra psalm, som, omarbetad af Adlerbeth, återgifves under N:o 238 ivår Psalmbok. Den tidigt bortgångne, rikt be-gåfvade Ernst Daniel Björck har ock fått sitt sista hvilorum här.

Oamle8taden — nämd på sidan 39 — är den landsträcka der Ny-Lödöse låg. Den är nu en odlad vacker landsbygd, der flera täcka sominar-boningar, omgifna af parker och trädgårdar, äro belägna. Här märkes:

Vänhem, hvilket vackra landtställe tortjenar att ses för dess smakfulla anordning och väl ordnade växthus och trädgårdsanläggning. Stället äges nu af grosshandlaren Aug. Abraliamson.

Herrar J. P. Ströms och T. F. Ekmans vackra landerier, och Rosenlunds bomullsfabrik äro äfven här belägna jemte flera andra anmärkningsvärda ställen, dem utrymmet hindrar oss att omtala.

Hisingen, belägen nordvest om staden, är omtalad i »Göteborgs historia». Denna trakt kallas nu »Göteborgs trädgård» för dess stora bördighets skull, och äfven här har i senare tider flera vackra sommarställen blifvit uppbyggda.Konung Carl X Gustafs död i Göteborg, och Riksdagen derstädes 1660.

Det har förut blifvit nämdt att konung Carl Gustaf nästan allmänt anses hafva aflidit på en stenbänk, som står i ett af kanslirummen ä residenset och der visas för denna märkvärdighet. Schytzecrantz, Afzelius, Fryxell m. fl. hafva likväl bevisat, efter att hafva granskat läkareprotokoll och andra äldre handlingar, att konungen, efter flera dagars sjukdom, dog stilla i sin säng. Troligt är att konungen, som ansträngde sig med mycket arbete äfven sista tiden af sin lefnad, vid något tillfälle då han mått illa, nedsjunkit på nämda bänk för att hvila. Bland Skoklosters samlingar finnes en stor länstol, prydd med kunglig krona, hvilken äfven uppgifves hafva det minnet att Carl Gustaf deri aflidit. Men denna stol brukade konungen ofta hvila i, när han emellanåt under sjukdomen gick uppe, stödd af sin gemål, sin syster eller Nils Brahe, hvilka alla voro närvarande under hans si?ta sjukdom. Nils Brahe erhöll sedermera nämda länstol som minne, och hemförde den till Skokloster.

Carl X hade beslutit att hålla 1660 års vigtiga riksdag i Göteborg. Med sin gemål, drottning Hedvig Eleonora, och deras då 4-årige son, sedan Carl XI, samt sin högt älskade syster, furstinnan Maria Euphrosyne, gift med grefve Magnus Gabriel de la Gardie, anlände konungen till Göteborg sjelfva julaftonen 1659. Han tog då in och bodde i sitt eget hus, nuvarande residenshuset. Strax efterjulen började konungen att arbeta med riksdagen, hvars sammankomster höllos i Kronhuset. Länge

dröjde det likväl icke förrän hans sjuklighet tilltog i en olycksbådande grad. Fortgången af denna sjukdom, 1660 års riksdag samt de stora bekymmer som vid denna tid hopade sig öfver monarken, och slutligen håns död, framställes i målande drag af And. Fryxell, efter hvilken nedanstående derom anföres:

Det är redan nämdt att konung Carl Gustaf ankom julaftonen 1659 till Göteborg. Hans eröf-ringsplaner riktades vid denna tiden mer och mer mot Danmark och Norrige, och vid fredsunder-handlingarne begärde han att af sistnämnde land bekomma Aggerhus amt m. ra. För att gifva vigt åt sådana fordringar, borde nämnde landskap förut eröfras. 1 denna afsigt sammandrog konungen utefter gränsen en här af 9000 man under Harald Stake, Gustaf Horn och Lars Kagg. Den sistnämnde med 5000 nian angrep Fredrikshall i medlet af Januari 1660. En sådan styrka hade under polska kriget ofta eröfrat temligen stora och starka städer. Man hoppades derföre lätt kunna betvinga en liten, nästan öppen köping. Men här funno svenskarna ett motstånd af helt annan art: De små fästningsverken hade under förflutna året blifvit någorlunda iståndsatta och försvarades nu med verkligt hjeltemod af stadens såväl innevånare som besättning. Köpmannen Peder Olsson Normand föregick nu som förut med exempel af inod och uppoffring, och borgerskapet gaf gerna åt sina försvarare både husrum och underhåll. Från den 13 Januari till den 22 Februari, eller nära sex veckors tid, varade den så kallade belägringen. Svenskarna hade gjort flera anfall och derjemte ofta och häftigt beskjutit staden, äfven med glödande kulor, men allt utan framgång. Kagg försökte dels genom hot, dels genom lockelser att öf-vértala innevånarne till dagtingan, men fick alltid stolta och afslående svar. Till den tör svenskarna olyckliga utgången torde också i någon mån hafva bidragit årstidens stränghet, och ofta infallande oväder. Slutligen hade dock måhända krigsvanan och öfvermagten segrat; men den 23 Februari blef belägringen atbruten genom underrättelse om konungens inträffade död.

Riksdagen i Göteborg var utlyst till den 15 November 1659; men konungen kom först den 24 Dec. och riksdagsarbetet började ej förr än den 4 Jan. 1660.

Sedan Ständernas utskott sista gången, nämligen straxt efter Roskilderfreden, var församladt, hade utsigterna betydligen förändrat sig. En stor del at de fästen och länder, som Sverge då innehade, dels med vapenmagt, dels i följe af freden, hade sedan dess blifvit förlorade; fiendernas antal deremot nära fördubbladt; rikets innevånare än mera utblottade, uttröttade och missnöjda, dess gränsorter förhärjade; dess tillgångar nära tömda; och, hvad stoltheten minst väntat, dess trupper innestängda, slagna eller tillfångatagna; — och mot så mänga olyckor och fiender, ej ett enda stöd, ingen enda bundsförvandt. Det finnes, sade konungen sjelf, ingen, som vill spänna sin häst tillsammans med oss.

Vid denna tiden slogs öfver Carl Gustaf en skådepenning, som föreställde ett upprätt stående svärd, mot hvilket sex andra voro rigtade lika som till anfall. Det skulle vara en bild af konungens okufvade mod midtibland f sina sex fiender, Ryssland, Polen, Brandenburg, Österrike, Danmark och Holland. Bilden var i så mätto sann, att konungen ännu icke öfvergifvit sina eröfringsplaner utan endast mera uteslutande rigtat dem mot Danmark, deremot åtminstone tills vidare åsidosättande Ryssland, Polen och Brandenburg. Annu hoppa-des han kanna med svärdet i hand göra stora landvinningar; man finner detta såväl af hans föreslagna fredsvilkör, som af hans fordringar hos Ständerna. För hvart och ett af åren 1660 och 1661 begärde han utskrifning af en soldat för hvar tionde frälse- och hvar femte skattebonde, af bor-gerskapet dubbelt båtsmanshåll; af presterskapet en dragon- eller en artillerihäst för hvarannan eller hvar tredje kyrkoherde; af adeln utskrifning inom de förut fria rå- och rörshemmanen; och af alla stånden betydliga krigsgärder.

De trötta Ständerna blefvo vid dessa fordringar och oupphörliga krigsutsigter tämligen nedslagna, och man började göra anmärkningar. Riksrådet Karl Mörner bad konungen afstå från anspråken på Aggerhus län, för att så mycket lättare kunna vinna den fred, hvaraf riket var i så stort behof. Carl Gustaf blef häftigt förtörnad och utbrast: gör ni fred bättre än jag, om ni kan! De som äro stora i orden, sitta hemma och grisa och göra ingenting till fäderneslandets tjenst. Jag har för länge sedan befallt rådet ordna rikets inkomster och utgifter. Hvårföre har det icke skett? Efter dessa och dylika kraftord tystnade hvarje öppen motsägelse inom rådet. Men bland ständerna, isynnerhet de ofrälse, började man i mjugg knota öfver reduktionens uteblifvande, öfver det långa uppskofvet mellan ordentliga riksdagar, också öfver de ökade bördorna. Man berättade det för Carl Gustaf. Hälsa, sade han, och bed de hög-mögende ständerna tiga, ty jag ensam är konung. orcti den som har rättighet att dömma häröfver Afven detta kraftord verkade tystnad. Ständerna uttalade sin Önskan efter fred, eller åtminstone att konungen måtte stadna i landet Men Carl Gustafs anseende var så stort och kärleken till fäderneslandet så varm, att de flesta fordringarna redan blifvit af ständerna beviljade, när under-handlingarna afbrötos genom konungens sjukdom och död.

Carl Gustafs hälsa hade aldrig varit särdeles att lita på. Halsen, kort och tjock, hotade med slag; likaså kroppens tidiga och mer och mer ökade fetma. Matordningen var ej den bästa, och konungen ät både så mycket och så fort, att smältningen deraf försvårades. Redan i flera år hade han också lidit af hvarjehanda ohelsa. Blodet blef skörbjuggartadt och andedrägten besvärad af tyngd och hosta, hvarjemte ibland om nätterna infann sig en så svår väderkolik, att konungen inäste stiga upp och långa stunderna vandra fram och åter öfver kammargolfvet. För «att afleda de osunda vätskorna hade han redan i flera år nyttjat fontanell på armen, men som sjukligheten och den ovanliga fetman stäudigt tilltogo, hade läkarne redan länge förutsett, att lifstiden icke skulle blifva långvarig. ,

Aret 1659 medförde många och kännbara motgångar; de misslyckade anfallen mot Köpenhamn och Fredrikshall; förlusten af Fy en, af Kurland, af Thorn och af flere andra vestpreussiska fästen; de motbjudande, nästan hånande haagerkonserterna; den mot honom sjelf mer och mer framträdande oviljan i allmänna europeiska tänkesättet; slutligen det under riksdagen, ehuru återhållna, dock tyst kringsmygande missnöjet öfver de oupphörliga krigen och deraf växande bördorna. Carl Gustaf var en stark ande, hvilken niägtade åtminstone till en tid bära och dölja ganska svåra sorger och bekymmer. Han hade dessutom ett lynne, som icke gerna förtviflade, ett lynne, som i motgångarnas mörkaste natt uppfattade och tästade sig vid hvarje, äfven den ringaste stråle af hopp, och ur den, samt ur känslan af sin egen personliga förmåga framtrollade bilden af en ny och härligare lyckans dag. Men ofvannämnde .motgångar voro alltför mångaoch alltför stora, att de icke skulle injaga allvarsamma farhågor,

äfven hos en Carl Gustaf; farhågor, som störande lugnet och sömnen inverkade ofördelaktigt på hans redan förut vacklande helsa.

Den 11 Januari bevistade konungen Krister Bondes begrafning. Samma afton kände han en lindrig anstöt af snufva och bröstverk. Om några dagar tillkommo feberrysningar, allmän mattighet, tryckning under bröstet, tung andedrägt, hufvud-värk, törst och en svår slemhosta. Konungen, ovan vid allvarsammare sjukdomar, ville ej hålla sig från arbete och vid säng och läkemedel, hvadan hans envishet mycket försvårade botandet. Genom åtskilliga läkemedel blef likväl sjukdomen dämpad så, att konungen den 4, 5 och 6 Februari mer och mer återställdes. Han började omigen arbeta med riksdagsärendena, och det var endast med möda man kunde afhålla honom från att gå på en annan då infallande begrafning. Den 7 företog han på fullt allvar riksdagsärenderna till öfverläggning, och det sjelfva det kinkigaste, nämligen ständernas besvärs-punkter. Arbetet varade till sent på qvällen. Natten blef svår och medförde ett nytt, ett vådligare utbrott af sjukdomen. Den visade sig denna gången än mera elakartad, troligen genom inblandning af en i staden allmänt gängse rötfeber. Andtäppan och tryckningen öfver bröstet tilltogo så, att konungen ej mer förmådde öfver det sednare tåla den lätta bördan af ett täcke. Han klagade häftigt öfver långsamma läkare och sent färdiga medika-menter, och begärde tillika att blifva åderlåten. Det skedde. Af blodets alldeles upplösta beskaffenhet insågo läkarne genast den öfverhängande lifsfaran. Den 8 och 9 Februari tillbragte konungen för det mesta sittande i en länstol under oroliga kastningar fram och åter, utan hvila och utan lindring. Den 10 ökades de onda tecknen, torenade med en tät och besvärlig hicka. Säg mig, om jagskall dö! sade konungen. Säg det uppriktigt! ty jag har aldrig varit rädd för döden och är det ej heller nu. Läkarens svar måtte icke hafva varit lugnande, ty redan samma dag tillkallades själasörjaren, doktor Emporagrius. Efter dennes besök talte konungen vid sin syster, Maria Eufrosyna, om åtskilligt rörande rikets förvaltning under en möjligtvis inträffande minderårighet. Emellanåt ilade tankarna tillbaka till härarne och fältlägren. Han suckade djupt och utbrast: Fyen, min syster, Fyens förlust blifver min död!

Klockan mellan 5 och 6 följande morgon kom Emporagrius efter befallning tillbaka till konungen. Denne hade ännu så mycken styrka qvar, att han, ledd af drottningen och Nils Brahe, förmådde gå in i den förstnämndas rum och der, sittande på en stol, afhöra skriftermålet och sjelf göra sin syndabekännelse samt knäböjande mottaga nattvarden. Yid bekännelsen talade konungen nära en half-timraa oafbrutet och redigt; erkände sina många och stora synder, särdeles i ungdomsåren; klagade ock att han ej, som han velat, bort, och saken be-höft, kunnat vårda rikets inre förvaltning. Till dess försvar och bästa hade han dock aldrig sparat sig sjelf; aldrig skytt vakor eller arbete, faror eller bekymmer, hetta eller frost, hunger eller törst. Dock icke dessa förtjenster utan af Guds barra-hertighet och Christi försoning allena kunde han hoppas nåd och salighet.

Sjukdomen och dödstecknen ökades under dagens lopp och Carl Gustaf vidtog flere förberedande åtgärder i händelse af sitt förmodade fråntälle, isynnerhet uppmanade han drottningen och råds-herrarna att genom snar fred skaffa riket säkerhet och lugn. Den 12 Februari eller söndagen, blef han svagare, genom ökad andtäppa, hicka och en alldeles odräglig feberhetta. Konungens testamente uppsattes och han tog med ömhet afsked af ge-mål, son och närmaste vänner. Låt se, min kära Stenbock, sade han till fältmarskalken Gustaf Otto, låt se, att du blifver lika trogen emot min son, som du varit mot mig, och öfvergif honom aldrig, så länge du lefver! Amiral Bjelkenstjerna, Witte Wittesons besegrare i Oresunds-slaget, kom äfven in. Konungen räckte honom handen och sade: Farväl, min hederlige Bjelkenstjerna! Tack för hvar dag vi varit tillsammans! Den gamle sjöhjel-ten förmådde ej svara, utan vände sig bort och torkade tårarna från sina väderbitna kinder.

På eftermiddagen började konungen svettas, så att han och flere andra hoppades på förbättring; men läkarne icke så. Mot natten ökades plågorna och konungen, ehuru varande i sängen, kunde ej mer ligga utan hölls i armarna af riksmarskalken Gabriel Oxenstjerna och af grefve Nils Brahe. Klockan tolf tillkännagaf läkaren att döden nalkades. Konungen tog afsked af alla de kringstående och begärde sitt testamente att un-derskrifva, men mäktade ej teckna dit iner än de tre första bokstäfverna (Car) af sitt namn. Em-poragius, som nyss förut gått hem, blef ånyo efterskickad och kom genast. Vid dennes tröstande tilltal, utbrast konungen och sade: Gud vare mig nådelig! Dessa voro de sista orden. Litet der efter afled han i Oxenstjernas och Brahes armar, stilla, lugnt, nästan omärkligt. Klockan var mellan 1 och 2 på natten mellan den 12 och 13 Februari.

Afzelius yttrar om Carl Gustafs död: Det

säges af några häfdatecknare att konungen dog i Oxenstjernas och Brahes armar; men Emporagius instämmer icke deruti. Kan väl hända att de i i början af dödskampen något lyft honom upp på sina armar, »men stilla hvilande i sin bädd uppgaf han sin anda».

Redan före och än mera efter konungens död, utslogo på hans kropp en mängd svartblå fläckar,och håret började falla af. Genast uppstod och spridda sig ett ännu fortlefvande rykte, nämligen att konungen blifvit förgiftad. Denna sägen är i sig sjelf högst osannolik och öfverensstämmer icke med sjukdomens gång och yttringar. Det troliga är, att konungens första lidande var en katharal-åkomma, med h vil ken sedermera förenade sig den i staden gängse smittosamma rötfebern.

Liket efter denne knappast 38-årige hjelte-konung, den Förste af de »tre store Carlarne» fördes till Stockholm och blef i ständernas närvaro begrafvet den 4 Nov. 1660, med mera prakt och högtidlighet än som varit fallet vid någon svensk konungs begrafning. Kistan nedsattes först i Gustavianska grafkoret i Riddarholmskyrkan, men flyttades sedan till det Carolinska, der den ännu står.

Franska konungafamiljen i Göteborg.

Bland Göteborgs historiska minnen torde man äfven kunna räkna de besök som den efter revolutionen 1790 emigrerade Bourbonska familjen af-lade derstädes. De medlemmar af denna familj, som gästade Göteborg, voro: konung Ludvig XVl:s båda bröder, nämligen Ludvig Stanislavs, grefve af Provence; Carl Philip, grefve af Artois (hvilka sedan båda blefvo konungar af Frankrike), den förras gemål, Maria Josephina Lovisa, prinsessa af Sardinien samt hertigen af AngoulSme med sin gemål, det olyckliga franska konungaparets, LudvigXVI:s och Marie Anjoinettes enda dotter Maria Theresia Charlotta. De' besökte Göteborg några gånger, men icke samtidigt. I Oktober 1804 anlände grefven af Artois till Göteborg. Han bodde vid detta tillfälle i kommendantshuset hos general-falttygmästaren m. m. Nils Ehrenström, som då var kommendant i Göteborg. Genom sitt älskvärda sätt och sin frikostighet blef denne prins ansedd för vetenskapernas och de sköna konsternas beskyddare. Sedermera begaf han sig till det ensliga landtgodset Hartwell i England, der de flesta af Bourbonska familjens medlemmar uppehöllo sig under den långa tiden från revolutionens utbrott till Napoleon I:s fall. Ar 1807 i Oktober ankom grefven af Provence med gemål, samt hertigen och hertiginnan af Angouléine till staden. Grefven af Provence reste då under namn af grefven af Lille. Han bodde under detta besök i grosshandlare Halls hus vid Börsen (som nu äges af grosshandlare Kjellberg) och hans gemål bodde i kommerserådet Pettersons hus vid frimurarelogen (äges nu af grosshandlare Josefson). Sommaren 1808 förnyades dessa furstliga besök, då Ludvigs gemål samt hertigen och hertiginnan af Angouléme bodde i kommendantshuset.

Under den långa landsflygten irrade denna familj omkring i flera europeiska länder och städer, och anlände till Göteborg från Kalmar, reste sedan till det ofvannämnda godset — Hartwell — som Ludvig af Provence inköpt till fristad ät sig och sin familj. Efter Napoleons fall 18J4, återkallades grefven af Provence till Frankrike och besteg fransmännens thron under namn af Ludvig XVIII.

Åtskilligt ordades i Göteborg om, och under Bourbonska familjens vistande derstädes. Förf.till detta arbete har ofta hört fru Mariane Ehren-ström, född Pollet^ en celebritet från »Gustavianska dagarne» omtala den tid då hon och hennes man, den ofvannämde generalfalttygmästaren öfversten Ehrenström i Göteborg fingo, i deras hem mottaga den franska konungafamiljen. Hon höll höga lof-tal öfver konung Ludvigs godmodiga sätt och kunskapsrika samtal, Carl X:s särdeles älskvärda väsende, och hertigens af Angouléme ridderlighet. Mest prisade hon likväl hertiginnan af Angouléme, hvars klara förstånd, själfullhet och känslighet, fängslade alla som kommo i hennes närhet. Denna furstinna fattade stor til gifvenhet för den spirituella värdinnan — hertiginnan bodde som nämdt är, hos kommendantens — och hade med henne många förtroliga samtal. Fru Ehrenström bemödade sig äfven att göra vistandet i sitt hus angenämt för de furstliga gästerna, hvilka derför voro sannt erkänsamma. Många voro de bevis på uppriktig välvilja och fin artighet, hvarmed de höga emigranterna tackade fru Ehrenström för hennes outtröttliga uppmärksamhet; inen intet egde för henne högre värde än tvänne gåfvor, som

hon erhöll utaf hertiginnan af Angouléme, denna olyckliga furstinna, ständigt nedtryckt af Tempeltornets mörka minnen och som egde ingenting annat att gifva. Men aldrig skulle hon hafva bortskänkt dessa dyrbarheter åt någon, hvilken hon ej velat visa det största aktningsprof. Gåfvorna bestodo nämligen i en hårlock, den hertiginnan klippte af sitt hufvud, och i eu liten broderad tygglapp, afklippt från en manschett tillhörande den natt-tröja, som hennes moder Marie Antoinette af Frankrike tog af sig samma morgon hon iklädde sig sin sista drägt: den för guillotinen; och tröjan var så sliten och länge nyttjad, att den obetydligaste qvinna knappast skulle ha velat begagna den — likväl hade hon blifvitburen af den stolta Marie Antoinette, Österrikes ädla dotter, Frankrikes fordna drottning.

I Göteborgs-tidningar för 1808 omtalas, att på Göteborgs auktionskammare skulle trenne vagnar försäljas för »hertigens af Angouléme räkning». Häraf synes, hvad som äfven var käadt, att de höga emigranterna understundom måste sälja åtskilliga värderika tillhörigheter för att förskaffa sig nödvändighetsartiklar. När sedermera, eller 1814, den landsflygtige Ludvig XVIII besteg sina faders thron, samlades Bourbonska familjens medlemmar äfven i Paris. När Ludvig landsteg på franska jorden, omfamnade han den honom åtföljande hertiginnan af Angouléme — hans brorsdotter — och sade till henne: »jag återfår mina förfäders krona, vore hon af rosor skulle jag sätta henne på ditt hufvud, men som hon är af törnen, så tillhör det mig att dermed betäcka mitt eget hufvud.»

Efter Ludvig XVIII blef yngre brödren, gref-ven af Artois, fransmännens konung under namn af Carl X.

Göteborgs undervisningsverk.

Utom de förut nämda tvenne läroverken, nämligen högre Elementarläroverket och Navigationsskolan, finnes i Göteborg nedanstående undervisningsverk:

Handelsinstitutet.

Denna läroanstalt, som 1826 inrättades af stadens Handelssocietet, numera Handelsförening, stårunder en af densamma vald direktions nppsigt. Undervisningen, som 1847 ånyo reglerades, då nya stadgar för inrättningen godkändes, omfattar de för det praktiska affärslifvet och en köpmans medborgerliga bildning erforderliga kunskaper, och är fördelad på tvenne afdelningar, elementarklassen, uti hvilken läroämnena äro indelade i bestämda kurser, hvari hvarje elev måste undergå examen, innan han anses berättigad att uppflyttas till kon-torsklassen, eller den afdelning, hvarest hufvudsak-ligen praktiska öfningar bedrifvas. — Genom Kongl. bref af den 16 Jan. 1828, räknar läraren i de egentliga vetenskapliga ämnena, presterliga tjensteårs-meriter.

Läroämnena äro: religions-, allmän- och han-dels-historia, allmän- och handels-geografi, geometri, algebra, arithmetik jemte hufvudräkning, bok-hålleri, allmän handelsvetenskap, national-ekonomi, svenska, tyska, fransyska och engelska språken samt skönskrifning.

Folkskolelärare-seminarium.

Denna inrättning som stiftades år 1842, äger ett årligt statsanslag af 1,000 R:dr R:mt, förutom stipendimedel för obemedlade elever.

Realgymnasium.

Detta privata läroverk grundlädes år 1844 af löjtnanten, magister A. Törnstén, kyrkoherden, magister J. A. Grevelius och folkskoleinspektören C. J. Meijerberg och har alltsedan fortgått.

Läroverkets ändamål är dels att för ynglingar som egna sig åt det praktiska lifvets yrken, bereda tillfälle till vinnande af allmän humanistisk bildning, dels att meddela undervisning för studentexamen, och detta läroverk har nu rättighet att dimittera ynglingar till universitetet. Lärometoden,ursprungligen densamma som Nya Elementarsko** lans i Stockholm, har sedermera undergått sådana förändringar, att den numera kan anses såsom en förmedling mellan det gamla och nya skolsystemet, och är nu ett privat läroverk.

Meijerbergska läroanstalten.

Meijerbergska läroanstalten grundades år 1848 af dess dåvarande föreståndare, den nitiske och upplyste, för det allmännas bästa outtröttlige n. v. folkskoleinspektorn i Stockholm, herr mag. C. J. Meijerberg, och har alltsedan oafbrutet fortgått. Skolan är delad på tre afdelningar, och lärometoden är i närmaste öfverensstämmelse med Stockholms Nya Elementarskola.

Slöjdföreningens skola.

Slöjdföreningens skola stiftades år 1848 af härvarande Slöjdförening, hvars ordförande då var prof. m. m. Palmstedt.

Skolan upprätthålles genom årsafgifter af slöjdföreningens medlemmar, frivilliga bidrag af enskilda personer inom samhället, samt den fond af omkring

14,000 R:dr R:mt, som från stiftelsens början hunnit uppkomma, och hvaruti ingått donationer af aflidne herr grosshandlaren L. E. Magnus, samt stadsmäklaren E. G Thomé, äfvensom den gåfva af 1,000 R:dr R:mt, som sedan erhållits af herr D. Garnegie.

Skolan har en samling af gipsmodeller och plancher för undervisning i ritning, äfvensom ett bibliothek af omkring 1,000 volymer, som flitigt begagnas af skolans elever.

Undervisningen är helt och hållet kostnadsfri, t. o. m. materialierna vid ritning erhållas gratis.

Läroämnena äro: linearritning och geometri, konstruktion, frihandsteckning i förening med rit-ning efter modeller af gips och trä, fysik och kemi i afseende på deras tillämpning för yrken och näringar, skrifning, räkning, svenska språket, historia, geografi.

% Privata Elementarskolan.

Skolan stiftades 1849 af mag. J. A. Berg, E. M. Ullman och S. A. Leffler. Dess syftemål är såväl att meddela en allmän medborgerlig bildning, som ock att särskildt förbereda de lärjungar, som önska inträde i stadens offentliga läroanstalter.

Göteborgs Handtverksskola

stiftades år 1814 och öppnades den 15 Jan. 1815. Till en början lemnades undervisning åt endast 25 handtverksgesäller och lärjungar, men verkningskretsen vidgades snart. Under några år gafs i skolan äfven inträde åt arbetare vid härvarande fabriker, men då skollokalens utrymme ej fortfarande tillät denna utvidgning, och en särskild undervisningsanstalt för dessa sednare blifvit inrättad, inskränktes år 1848, undervisningens meddelande åt de lärjungar, för hvilka skolan ursprungligen blifvit stiftad. Skolan är indelad i tre klasser. 1 den första meddelas undervisning i kristendom, skrifning och räkning; i den andra uti ofvannämda läroämnen samt historia, geografi och rättstafning, och i ritk lassen uti linear- och fri hand steckning.

Skolans fond är hufvudsakligen grundlagd genom donation af framlidne grosshandlaren Jonas Kjellberg. De årliga inkomsterna utgöras af räntor, andel i marknadsståndspenningar samt uttaxerade medel af stadens handtverksmästare.

Domkyrkoförsamlingens Folkskola.

Skolau är fördelad i trenne afdelningar, den l:sta för barn, som icke kunna läsa innantill, den2:dra för sådana som förvärfvat någorlunda hjelp-lig innanläsningskunskap, och hvilka då undervisas i utanläsning af katechesen och bibliska historien, jemte skrifning och räkning, samt den 3:dje afdei-ningen, deri undervisning meddelas i historia, naturlära, geometri, linear- och frihandteckning, sång och gymnastik.

I 2:dra och 3 dje afdelningarne öfva sig flickorna äfven i handslöjder.

Prins Oscars skola.

Skolan, ursprungligen bestämd för soldatbarn af Göta artilleriregemente, stiftades 1810 efter öf-verenskommelse mellan officerarne och civilstaten vid nämnde regemente, hvilka för ändamålet gjorde tillskott af sina löner.

Stiftelsen anmältes 1812 för H. M. Konungen, som lät skolan erhålla d. v. arfprinsens, sedan konung Oscar I:s namn.

Skolan underhölls först af tillskott från Göta artilleriregemente, men har sedermera erhållit icke obetydliga gåfvor, af hvilka den största var beloppet af den år 1813 sålda fästningslinien ifrån Stora Bommen till Pustervik, hvilken försäljningssumma uppgick till 21,000 R:dr ll:mt.

Fabriksföreningens skola,

Skolan inrättades år 1853 för de å fabrikerna inom stadens område arbetande barn, och är öppen hvarje söcknedags e. m., under vintern kl. 6—8 och sommaren 7—9, samt om söndagarna 5—7 e. m.

Kjellbergska flickskolan.

Skolan är stiftad genom testamentarisk disposition af aflidne grosshandlaren Jonas Kjellberg, som på sin 75:te födelsedag, den 22 Okt. 1826, förordnade att en summa utaf 50,000 R:dr R:mt skulle efter hans död, af hans qvarlåtenskap ut-tagas, till stiftande af en skola eller »fruntiramers-seminarium» i Göteborg, »till förmån för detta i så måtto vanlottade kön», att der undervisas »i allt hvad flickan, för att beredas till en kunnig, sedig och väl utbildad samhällsmenniska, god maka och from husmoder, har nödigt att lära veta.»

Skolan öppnades år 1835 för 15 elever, hvil-kas antal sedermera betydligt ökats. Vistelsen i skolan är beräknad för flickor mellan 9 och 16 års ålder. Läroämnena äro: religion, fransyska, tyska och engelska språken samt svenska, historia och geografi, skönskrifning och räkning, musik och ritning samt handarbeten.

Chalmerska slöjdskolan

är uppkallad efter framlidne kanslirådet och kommendören W. Chalmers, som anslog hälften af sin blifvande qvarlåtenskap till inrättande af en teknologisk läroanstalt i Göteborg. Denna fond utgjorde omkring 110,000 R:dr R:mt, hvarföre inköptes dels läroverkets äldre fastighet, dels anslogs af räntan 4,500 R:dr R:mt, såsom bidrag till lärares aflönande, inköp af materialier m. m. Den 5 November öppnades slöjdskolan, då läroverkets hela personal bestod af föreståndaren, professor Palmstedt, som hade all möda ospard för dess bildande och fortgående förkofran, en lärare i ma-thematik och ritning, samt en verkmästare. Elevernas antal var då 10. För närvarande bestrides undervisningen af 10 lärare: 1 professor, tillika skolans föreståndare, 3 lektorer och 6 biträdande lärare. Läroämnena äro: mathematik, lägre och högre, beskrifvande geometri, mekanik, maskinlära, mekanisk teknologi, allmän och tillämpad fysik, oorganisk och organisk kemi, kemisk teknologi med tillhörande laborationsöfningar, mineralogi och geognosi, allmän byggnadskonst, väg- och vattenbyggnadskonst,linearritning, frihandsteckning, modellering och verkstadsarbete. Skolan äger en nybyggd lokal, fulländad 1869, bestående af en hufvudbyggnad i tvenne våningar samt likaledes tvenne flygelbyggnader, hvaraf den ena är mekanisk verkstad och den andra afsedd for undervisning i kemi med laboratorier m. m. Skolan har i årligt statsanslag 32,450 R:dr samt i egna räntemedel 600 R:dr. Under sednare åren har elevantalet i medeltal utgjort 110, hvaraf omkring 20 vanligen från Norge. En förberedande skola till Chalmerska slöjdskolan finnes äfven vid Norra Hamngatan 28.

Willinska fattigfriskolan.

Denna inrättning stiftades 1767 af framlidne fattighuspredikanten, magister J. Willin. Af en ringa början uppkom, såsom ofta händer, en stor och välgörande inrättning. Tio vänner med nämde Willin i spetsen, sammanskjöto 70 R:dr hvardera. Redan under den korta tidrymden af 13 års tillvaro kunde den mottaga Öfver 300 barn, af hvilka 200 erhöllo middagar, och de värnlösa fullkomlig försörjning. Genom testamente af framlidne handlanden Lesse och hans syster, mamsell Lesse, äf-vensom genom andra donationer, riktades inrättningen så betydligt att, ehuru den gamla lokalen 1830 nedbrann, en ny kunnat utan skuldsättning uppbyggas. Detta hus invigdes 1835, men 1853 försiggick en betydlig tillbyggnad, hvartill ofvan-nämnde löjtnant Edelsvärd, liksom i fråga om Chalmerska slöjdskolans utvidgning, uppgjord ritning. Barnen emottages vid 7 års ålder, och få begagna skolan, gossarne till 12 och flickorna till 15 års ålder. Ar 1836 inrättades dessutom en slöjdafdelning för 12 gossar, hvilkas antal sedermera ökats. Utom enskilda gåfvor bidrager staden Göteborg härtill årligen med en summa af 4,500R:dr R:mt, hvarföre eleverna i denna afdel-ning icke allenast

undervisas i smides- och grof-snickareyrkena, samt i geometri, linearteckning, naturlära, gymnastik och sång, utan äfven erhålla toda, kläder och husrum. Vilkoren för intagning är att hafva fyllt 12 år och känna elementerne i kristendomskunskap, svensk historia, geografi samt räkning och skrifning. Efter en kurs af 3 till 4 år utgå de, på inrättningens bekostnad försedde med full bekiäduad, till handtverkerierne, mekaniska verkstäder m. m. I skollokalen är äfven boningsrum för de 4 föreståndarne med 6 lärare.

Småbarnsskolan.

Denna skola grundades 1839, men erhöll ej sitt nuvarande hus förrän 1847. Skolan meddelar kostnadsfri under visning åt öfver 200 barn årligen. Den underhålles dels af donationer och ett årligt anslag af staden, stort 2,250 R:dr Runt, dels af den årsafgift, 4 R:dr 50 öre R:mt, ledamöterna af sällskapet som stiftat densamma, erlägga.

Tysta skolan

är en af de vackraste inrättningar af de många sådana som finnas i Göteborg. Den stiftades för några år sedan af en obemedlad person, som började med att hafva 1 å 2 elever på egen bekostnad. Med outtröttlig omvårdnad och varm menniskokärlek, bragte han snart sin skola derhän att han kunde intaga 8 å 10 barn. Han har nu erhållit ett litet statsanslag, och barnen göra förvånande framsteg. Fast eleverna äro döfsturama, kunna de i rättskrifning m. m. täfla med många talande barn.

Fruntimmersföreningens flickskola.

Skolan, grundad på årsafgifter å 6 R:dr R:mt, samt förärad med åtskilliga donationer, deriblanden å 6,000 R:dr R:mt af grosshandl. A. G. Levgren, i dess afl. moders, enkefru M. Chr. Levgrens namn, började sin verksamhet i April månad 1819. Här undervisas företrädesvis döttrar af torftiga föräldrar inom embetsmanna- och borgareklasserna i Göteborg.

Stadens allmänna folkskoleväsende står under en styrelse af 22 personer. De egentliga folkskolorna samt småskolorna utgöra tillsammans omkring 40, förlagda inom såväl sjelfva stadens som förstädernas olika qvarter.

De fattiges vänners skola har 2 lärare och 1 lärarinna samt lemnar fri undervisning åt 24 flickor, valde bland de så kallade pauvres honteux.

Evangeliska Brödrasocietetens flickskola är bland de äldsta undervisningsanstalter af detta slag, såsom öppnad 1781. Denna skola är fördelad i 4 klasser, har 6 lärarinnor och en sånglärare.

Göthilda-föreningens skola för gossebarn uppkom 1812 genoui en donation af fru Göthilda Magnus, och har till ändamål att lemna undervisning i vetenskap, slöjd och konst åt gossar, hörande till mosaiska församlingen i Göteborg, företrädesvis dock dem, hvilkas föräldrar äro obemedlade. En lokal för denna skola invigdes den 1 April 1855. Påföljande året hade den 6 lärare, men icke mer än 12 lärjungar. Detta torde vid första ögonkastet befinnas temligen underligt, men för att till någon del förklara detta förhållande måste nämnas, att inom samma lokal en religionsskola för flickor, tillhörande ofvannämnda församling, år 1838 med en fond af öfver 14,000 R:dr blifvit stiftad, genom donation af M. Jacobson till minne af hans aflidna maka, och att denna skola, åtminstone till någon del, har samma lärare. Under Göthilda-stiftelsens förvaltning står äfven en annan donation af 6,000 R:dr, bildande brudgåfvefond för döttrar af obemedlade föräldrar inom församlingen. Dessutom märks:Militärskolan för bildande af infanteri- och kaval-I er iofficerare.

Carl Johans församlings Elementarläroverk. (Lokal: Djurgårdsgatan N:o 89.)

Göteborgs treklassiga Elementarläroverk. (Lokal: Gamla Navigationsskolan.)

Lyceum. (Lokal: Köpmansgatan N:o 20.)

Göteborgs Mvsei Ritskola (i Slöjdföreningens skollokal.)

Nya elementarläroverket för flickor. (Lokal: Köp-mansgatan N:o 24.)

Privata elementarläroverket för flickor. (Lokal: Norra Hamngatan N:o 28.)

Bamleksalen. (Loka): Köpmansgatan N:o 28.)

Carl Johans församlings handtverksskola.

Sjömannasällskapets skola. (Lokalen är i Ma-jorna.)

e Praktisk hushållsskola för flickor. (Lokal: f. d. Ångköket vid Fisktorget.)

Garnisonsförsamlingens folkskola (samma lokal som Prins Oscars skola.)

Sällskaper och Föreningar för omedelbart kristliga ändamål, samt för vetenskap, skön konst och allmän bildning, m. m.

Göteborgs Bibelsällskap.

Göteborgs Bibelsällskap stiftades 1813 med ändamål: watt inom Göteborgs stift, i syunerhetbland den fattigare klassen, sprida Bibeln, utan främmande tillsatser, i den öfversättning, som nu är eller framdeles blifver vederbörligen auktoriserad.»

Ledamot af sällskapet är hvar och en, som antingen årligen till dess kassa erlägger 3 R:dr R:mtoeIler på en gång 50 R:dr R:mt.

Ar 1815 fick sällskapet sig i nåder beviljadt att i Stiftets alla kyrkor årligen upptaga en kollekt.

Genom sällskapets försorg hafva under de 43 första åren af dess verksamhet, inalles 39,238 st. Biblar och 99,081 st. N. Testamenten blifvit utspridda.

Göteborgs Biträdes-Bibelsällskap

har till syftemål att utdela i särskilda församlingar af Göteborgs stift, Biblar och Nya Testamenten.

Göteborgs Stifts Missionssällskap.

Sällskapets fond är bildad af kollektmedel och andra frivilliga gäfvor. Arsafgiften till Sällskapet är 3 R:dr R:mt

Gustaf Adolfs-Stiftelsen.

Denna förenings grundande härleder sig från den dag, då Konung Gustaf Adolfs bildstod aftäck-tes uppå det derefter kallade Gustaf Adolfs Torg, den 18 Nov. 1854. Föreningens ändamål är detsamma, som utgör föremålet för alla de Tyska Gustaf Adolfs-Stiftelserna, nämligen att understödja Protestantiska kristendomsbröder uti uppehållande af deras gudstjenst, särdeles pä de orter, der de, af brist pä yttre tillgångar, öfverlåta sig till katliol-ska kyrkan. Af de medel, som här inflyta, öfver-lemnas en tredjedel till den tyska centralstyrelsen, att efter behag använda, en tredjedel till samma• o 0

styrelse, med bestämdt uppgifvet ändamal. Återstoden disponeras af den svenska styrelsen till något ändamål, som ingår i föreningens syfte.

Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället.

Enligt sällskapets stadgar, som äro af K. Ma:jt sanktionerade den 19 Aug. 1778, utgör det sällskapets ändamål dels att arbeta i Vetenskaper, som närmast befordra det stora samfundets bästa, näml. Ekonomi, Naturhistoria, m. m. samt att uppodla Vitterhet, hvarunder begripes historien, skaldekonsten, vältaligheten och kritiken, dels att med större och mindre belöningar uppväcka täflan bland idoga landsmän, att fullkomna vetenskaper, konster och näringsfång.

I enlighet med detta ändamål, uppgifver samhället årligen till utarbetande eller besvarande ett eller tvenne ämnen eller frågor, för hvilkas goda behandling tvenne pris äro utsatta, det ena om 12 och det andra om 5 å 6 dukater. På Sällskapets högtidsdag, den 24 Januari, uppläses prisbelönta skifter och uppgifvas täflingsämnen för det ingående året, om hvilket allt en berättelse, enligt stadgarne, bör i allmänna tidningar införas. Detta samhälles stadfästelse 1778 följer här nedan:

»Hans Kongl. Majestät har, uppå Wetenskaps-och Witterhets-Samhällets i Götheborg underdåniga ansökning,

om Nådig Stadfästelse å dess Grundlagar, i Nåder behagat gifva följande Resolution, af d. 19 Augusti 1778.

Wi GUSTAF med Guds nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Konung, &c &c. &c. Arfvinge till Nor-rige, samt Hertig till Schlessvig, Hollstein &c. &c. &c. Göre veter ligt, att sedan Vi i Nåder inhemtat, hu-ruledes, redan för någon tid sedan, flere lärde Män uti Staden Götheborg sig derstädes förenat med några älskare af Wetenskaper och fría Konster, för att, genom inbördes arbeten, befordra deras upp-komst och tillväxt; hafve Yi i dag behagat taga närmare kunskap om de särskildte göromål, hvarmed detta Samfund sig sysslosätter, och därvid med särdeles välbehag funnit, icke allenast att Samhället utvalt sådane ämnen, som hafva afseende på allmän nytta, utan äfven, att flere af dess Ledamöter, genom lärda arbeten redan torvärfvat sig ett anseende, som gifver all anledning att förmoda, det Samhället, stadgadt och understödt med Vårt Nådiga beskydd, skall bidraga till Weteuskapers och Fria Konsters fortkomst inom Vårt Rike: till följe däraf hafve Vi äfven så mycket hellre för framtiden velat fastställa denna inrättning, som Vi därigenom tillika lemne ett prof af Vårt besynnerliga hägn och ett nytt vedermäle af Vår Nådiga benägenhet för en Stad, hvilken alltid gjort sig däraf värdig, genom trohet och tillgifvenhet för Oss och Vår Regering. Vi hafva således härmed och i kraft af detta Vårt öpna bref gillat och stadfästat denna inrättning, under namn af Göthcborgska Wetenskaps-och Witterhets-Samhället, med de Reglor, hvarom Samhället öfverenskommit.»

Konstföreningen

räknar omkring 300 ledamöter, alla, blott med ett par undantag, inom Göteborgs stad. Hvarje ledamot betalar 10 R:dr B:ko i årsafgift. Med det häraf inflytande kapital inköpas värderika taflor, helst af inhemska artister, hvilka sedermera utlottas mellan föreningens medlemmar. Dessutom hålles flera tafvel-expositioner under året.

Göteborgs Läkaresällskap.

Sedan längre tider tillbaka hafva stadens läkare gemensamt hållit medicinska tidskrifter, och haft sammankomster under olika former. Enligt sällskapets organisation väljas en ordförande och ensekreterare, och sammankomster hallas en gång i veckan. Ledamöter äro läkare och apothekare, boende inom staden och dess område, äfveosom de från andra orter kunna, mot half årsafgift, vara ledamöter af sällskapet.

Sjömannasällskapet.

Sällskapet stiftades 1831; dess högtidsdag är den 7 Mars. Sällskapets fond, tillkommen dels genom ledamöternas årliga bidrag, dels genom frivilliga gåfvor och donationer, består för närvarande af omkring 30,000 R:dr. Sällskapet underhåller, uti dess, af Sjömanshus-direktionen upplåtne lokal, en TackeUkola, hvarest ynglingar dels mot betalning och dels gratis, erhålla såväl praktisk som theoretisk undervisning uti en del ämnen tillhörande sjömansyrket. Sällskapets inkomster bestå af de årliga bidragen från leda möter ne, och räntor å ut-lånte medel.

T rödgårdsföreningen.

Oin föreningens vackra anläggnig — Träd-gårdsföreningen8 fält — kan läsas på sidan 51. Föreningens tillgångar vid slutet af år 1855 äro i räkenskaperna upptagna till 52,000 R:dr R:mt, hvarmed betäckas skulder, uppgående till 12,800 och aktieegarnes insatta kapital 39,200 R:dr. Inkomsterna hade under nyssnämnda är utgjort, i jemnade summor: försålda vexter, blommor och blomsterlökar 12,750 R:dr, inträdesafgifter vid por-tarne 1,600 R:dr, af biträdesledamöter 1,500 R:dr, af fröförsäljningen 4,500 R:dr, samt bidrag af stads-kassan 1,500 R:dr allt R:mt.

Jagtsällskapet.

Jagtsällskapet bildades den 15 April 1848 och dess allmänna ordinarie målskjutning anställes 4gånger om året. Konung Oscar I var sällskapets första hedersledamot och beskyddare. Banan i Lorentzbergs Park hålles Öppen för öfningar 2 gånger i veckan under förenämnde fyra månader.

Arbetareföreningen.

Med undantag af en och annan dylik förening i England, är Göteborgs arbetareförening den största dylika som

finnes i Europa, och den största i Norden.

Föreningen stiftades efter långvariga underhan-lingar mellan åtskilliga arbetare, af dessa sjelfva, som i redaktör S. A. Hedlund fingo en medverkare vid uppsättandet af stadgar. Föreningen konstituerades derpå den 19 augusti 1866, hvarjemte samtidigt en allmän sjukkassa bildades.

Föreningen räknar något öfver 4,000 medlemmar, hvilka bidraga till den gemensamma fonden med hvardera 25 öre i månaden. Härigenom har man kunnat anskaffa ett vackert bibliotek om närmare 3,000 volymer, hvilket flitigt anlitas. En lässal, der en mängd tidningar och tidskrifter tillhandahållas, har äfvenledes öppnats. En större handelsrörelse med 3:ne butiker, hvilken rör sig med ett kapital af c:a 25,000 Rdr, till största delen föreningens medel. En herrligt belägen trädgård har förhyrts, der arbetarefamiljerua kunna om sommaren samlas, för att gemensamt, som en familj, tillbringa sina dagar. En manlig och en qvinlig sångkör har bildats, hvilken gjort förvånande framsteg, under ledning är ett större kapell. Eu folkbank kommer sannolikt att i höst öppnas, och har man endast fördröjts genom en mängd andra påstötande omständigheter och göromål. En större tomt har af stadens myndigheter erhållits, der föreningen ämnar uppföra ett gemensamt samlings-och föreningshus. Förslaget dertill är redan uppgjort och är tilltaget i storartad och solid skala.Man finner häraf af hvilken omfattning saken är, och huru den innebär i sig en verklig social oin-hvälfning, men till ett bättre, i det att den skall höja arbetarens ekonomiska och intellektuela ställning, dermed äfven utjemna skrankorna mellan honom och medborgarna ur andra klasser, samt göra honom förnöjsam. Han skall äfven bidraga till industriens höjande, kanske det hvaraf vårt land mest är i behof, och sålunda gifva föredömet till en återgång åt ett mera sundt socielt lefnadssätt. Det är denna förenings syftemål att i sin mån söka bidraga härtill. Om vintern har föreningen sammankomster hvar och hvarannan söndag, der det föreläses, sjunges, musiceras, dansas, och så vänjes arbetarne vid ett städadt samlif. Man har härigenom betydligt utrotat alla dessa lastens »pic-nics», som under form af dansnöjen, öppnade sina portar om lördags- och söndagsqvällarne för arbetaredottern och äfven arbetaren, och har äfven gifvit honom smak för bättre förströelser än krogen. Genom sommarlokalens anordnande kunna medlemmarne äfven om sommaren ofta sammanträffa. Alltsedan föreningens stiftelse — 1866 — har den förtjenstfulle litteratören Axel Krook varit föreningens ordförande, och genom det varma nit, den upplysta omtanka och den otröttade möda han dervid ådagalagt, har han bidragit betydligt till den vackra sakens framåtskridande.

Styrelsen för jöreläsningars hållande i Göteborg, är anordnad af Göteborgs Kongl. V. V. S.

Frivilliga Skarpskyttekåren har uppstått genom ett antal unga mäns nitälskan för saken som understöddes af frikostiga bidrag af män inom samhället, och under energisk medverkan af hrr C. J. Meyerberg, L. G. Bratt, Hedlund m. fl.

Amatörskapellet.

Nordiska Föreningen.

Konst flitslotteriet.Sjökaptensför eningen.

KöpmansfÖreningen.

Sjöassuransföreningen.

Hemför ar e-Båtföreningen.

(Dessa 9 sistnämda föreningar äro stiftade i sednare tider och såväl dessas som de förutnämda sällskapernas ordförande — hvilka kunna lemna för saken intresserade personer upplysningar — äro upptagna i Göteborgs kalender för 1868.)

Fattigvård och milda stiftelser samt föreningar för välgörande ändamål.

Det är ett allmänt kändt förhållande att Göteborgs samhälle städse utmärkt sig för välgörenhet, sann menniskokärlek och stor frikostighet, då det varit fråga om att hjelpa de nödlidande, stödja den fallande, och

bidraga till stadens framåtskridande såväl i kommunala som i andra afseenden. Också är Göteborg vida berömdt — och det med rätta — för sina inånga vackra stiftelser och barmhertighets-inrättningar, och af nedanstående synes att de flesta af dessa äro grundlagda genom enskildas donationer och outtröttliga verksamhet, eller af stadens medel. Dessa fattigvårdsanstalter och föreningar for välgörande ändamål äro:

Göteborgs stads Fattighus.

Grundlädes år 1726, från hvilket år man har ett kungligt bref, som innehåller följande: »¿efter det Borgerskapet i Göteborg begärdt att mot särskilda afgifter på varor få inständsätta och underhålla ett allmänt stadens fattighus, hvarigenom icke alle-nast Göteborgs stad na alldeles skall vara befriad från tiggares omlägrande, utan ock med tiden tjena till medel att förmå löst folk till arbete och skicklighet, och Magistraten och Borgerskapet haft den afsigten med fattighuset att, tillika med de fattiges, sjukes och eländes försörjande, jemväl hinna till inrättniug af en skola, der fattiga ungdomen finge undervisning och beredas till skicklige sjömän eller handtverkare,» Kongl. Maj:t gaf bifall dertill samt berättigade Magistraten och Borgerskapet såväl att sjelfva välja prester och preceptorer för Fattighuset, som att äga ensam dispositionsrätt öfver nämnde inrättning, ätvensom att de begärda afgifterna blefvo stadgade »for dem och deras efterkommande i everldliga tider till den kraft och verkan, som en oemotsäglig lag äger».

Med anledning häraf blefvo i förstaden Stampen några till klädesfabrik uppförda byggnader inköpte och till det afsedda ändamålet lämpade, mot en köpesumma, som samlades genom frivilliga gåfvor och förskotter. Här intogos till en början fattiga af hvad frejd eller i hvilka omständigheter i öfrigt de måtte vara, men snart visade det sig, att inrättningen var otillräcklig att upptaga alla sådana fattiga, och när sedermera allmänna Fattigförsörjningen, år 1818, kommit till stånd, utfärdades ett reglemente som innefattade visa nödiga inskränkningar.

Sjömanshuset,

står under en direktion af ordförande och 4 ledamöter, äger ett hus vid Stigbergslid, och utdelar pensioner åt sjöfolk, omkring 2000 personer ha härifrån hjelp. De af Lästemedel och Sjömanshus-afgifter inflytande inkomster äro naturligtvis beroende af årets större eller mindre sjöfart, och hafva under senare åren varit i ständigt stigande.

Bland utgifterna äro gratialerna i ständig till-vext, då direktionen följer den vackra grundsatsen att företrädesvis använda de högre inkomsterna till pensionernas höjande. Af de betydliga donationer, som vid särskilda tillfällen blifvit Sjömanshuset förärade, må nämnas den af afl. Kommerserådet O. Wijk testamenterade summan af 40,000 Rdr Rmt.

Frimurare-Barnhuset.

Detta stiftades den 24 Januari 1757. Sedan dess hafva, till närvarande, derstädes blifvit antagne och vårdade omkring 1,378 värnlöse barn.

Fruntimmersföreningen för den Inre Missionen.

Föreningen, som vid sin stiftelse 1847, äfven åsyftade kristliga besök i de fattigas hus, synes hafva koncentrerat sin verksamhet omkring ett Räddningshem för vanvårdade flickor samt en Söndagsskola. Detta räddningshem, som förut hölls i en hyrd lokal, öppnades den 7 Maj 1850. Det har nu sitt eget hus i Haga, inköpt genoin enskilta, frikostiga skänker. Inkomsterna bestå af obestämda kontanta bidrag, af personer inom och utom Göteborg, hvilka bidrag för nyssnämnda år uppgå till omkring 1,500 Rdr Rgs, hvarförutan föreningen erhållit betydliga skänker i kläder och andra natura-prestationer.

Söndagsskolan,

hufvudsakligen för flickor, hålles i Brödrasocietetens hus hvarje söndags e. m., då undervisning lemnas i kristendom jernte öfning i psalmsång.

Nya Arbetshuset

i förstaden Stampen, är en tvåvåningars hög byggnad af gul klinkert, täckt med den utmärkt vackra engelska skiffern från Wales. Det håller i längd384 fot och fasaden är 350. Då, i anseende till det årligen förökade antalet fattighjon, den så kallade Holtermanska baracken längesedan befunnits otillräcklig, beslöts 1852, uppbyggandet af ett nytt fattighus, hvartill den i fråga om Göteborgs kyrkliga och andra byggnader så förtjente löjtnant A. W. Edelsvärd upprättade ritning. Dess uppförande, ehuru under uppsigt af en djrektiou, öfvertogs på entreprenad af kapten O. Aqvist och byggnaden skulle vara utförd till d. 1 September 1855, ett vilkor, som- ock i det närmaste uppfylldes. Om våren 1856 ditflyttades flertalet af försörjnings-hjonen. Arbetshuset, med inberäkning af kök, bageri, tvätt- och brygghus samt magasiner och visthus, innehåller 128 rum, af hvilka 87 äro afsedda till inrymmande af fattighjon och beräknade att rymma 1,000 till 1,100 personer. I denna byggnad äro 4 rum likaledes upplåtne åt pantlåneinrättningen.

Barnhuset.

Om våren 1854, sedan den gamla byggnaden blifvit såld och undanröjd, började uppförandet af ett nytt barnhus, äfvenledes i förstaden Stampen. Det består af en tvåvånings stenhusbyggnad, 118 fot i längd och 48 i bredd, uppfördt i rundbågsstil efter ritning af den oftanämude förtjenstfulle löjtnant A. W. Edelsvärd. Byggnaden innehåller boställsrum, nndervisningssalar och logementer för ett större antal barn.

Pensions-anstalt för ålderstigne och sjuklige tjenstehjon.

Anstalten grundades vid nya Börsens invigning den 1 Dec. 1849, genom en då sammanskjuten fond af 47,600 Rdr Rgs, hvaraf Hr D. Carnegie ensam lemnat 25,000 Rdr. Den 24 April 1850 antogos stadgar och valdes första direktion för stiftelsen,hvars fond sedermera ökats med en ytterligare gåfva af Hr Carnegie utaf 5,000 Rdr, samt af den betydliga donationen utaf f. d. loge-vaktmästaren Fryckman och dess hustru af hela deras fömögen-het, uppskattad till 40,000 Rdr, af hvilka 25,000 Rdr genast aflemnades, hvarå räntan likväl betalas under gifvarens lifstid, hvartill slutligen kominer en testainentarisk disposition af afl. Stadsmäklaren Thomée utaf 6,000 Rdr.

Pensionärernes antal vid 1855 års slut var 70, hvaraf en pensionär, i enlighet med gifvares vilkor, åtnjöt pension af 300 Rdr, 1 af 150, 1 af 100, 10 af 75 och 57 af 50 Rdr årligen. Premier à 10 Rdr utdelas till 30 tjenstehjon, och äro vilkoren for dessa belöningars erhållande, att hafva i minst 10 år tjenat på ett och samma ställe, med utmärkt sedlighet, arbetsflit, ordning, trohet och stadga. Pensionerna tilldelas tjenstehjon, som genom ålderdom eller obotliga krämpor blifvit beröfvade förmågan att fortfara i sitt tjenarekall, och som genom välförhållande gjort sig deraf förtjente.

Styrelsen för anskaffande af bostäder it mindre bemedlade medlemmar af arbetsklassen.

Styrelsens ledamöter utses å Allmän Rådstuga för fem år, att turvis en för hvarje år afgå, utom kassaförvaltaren, som väljes för ett år.

Sällskapet för uppmuntran af öm och sedlig modersvård.

Sällskapets verksamhet består dels uti utdelningen af pensioner till familjer som deraf äro i beliof; dels uti beredande af arbetsförtjenst åt fattiga mödrar, för att lemna dem tillfälle att sysselsätta sig i sina hem. Dessa arbeten utdelas och emottagas i sällskapets arbetslokal, hvilken förestås af ett derför aflönadt fruntimmer, som förvarar deunder årets lopp tillverkade effekterna. Dessa försäljas sedermera, dels under hand, dels på en gång vid början af året. Sällskapet stiftades år 1849.

Sällskapet De Fattiges Vänner

stiftades år 1818, med ändamål att bispringa s. k. pauvres honteux. Sällskapets sjukfond, gifven af framlidne handlanden Lindström, stor 3,000 Rdr Rgs, Iemnar åt sängliggande sjuka räntan 171 Rdr, som utbetalas den 15 April.

Räddnings-lnstitutet för vilseförda och moraliskt vanvårdade barn.

Länge hade menniskovännen med bekymmer åsett, hurusom unga brottslingar, efter utståndet straff, utgingo ur fängelserna för att i saknad af någon välvillig hand, som kunde rädda dem ifrån lastens bana, snart åter hemfalla under den hämnande rättvisan, då fråga ändtligen uppstod om inrättandet af räddningsanstalter för fallna ynglingar. Glädjande och till efterföljd manande voro de underrättelser som iugingo från Das Raue Haus i Hamburg, och från Råby i Skåoe. Sällskapet »Orphéi vänner» tillkommer äran af att härstädes hafva gjort början. Den 27 Februari 1844 inlemnade nämnde sällskap behållningen af 2:ne för ändamålet gifna soiréer med 1,140 Rdr Rmt. En subskription började, och 1846 den 17 Juli, var man så långt kommen, att beslut kunde fattas om Rädd-ningshusets organisation.

Lichtenbergska välgörenhetsföreningen

användes hufvudsakligast till understöd åt behöf-vande handtverkare inom Mosaiska församlingen.

Carnegieska stiftelsen för döfstumma.

(Lokalen på Nya Varfvet.) Den man, hvarsnamn helsas bland de främsta af staden Göteborgs välgörare, har i denna atumma barmhertighetsinrätt-ning gifva ett nytt talande bevis på den stora frikostighet och menniskokäriek hvarmed han städse bispringer nödens barn, och i hög grad bidrager till stadens förskönande och förbättrande så i byggnads-väg som i kommunala afseenden.

Mosaiska församlingens fruntimmersförening

använder räntan af föreningens fond till understöd åt enkor och undervisning åt fattiga flickor.

Amalia Hertz’s stiftelse

är grundad genom testamentarisk disposition af i medio af December 1867 aflidne handlanden Ph. &• Hertz, och uppkallad efter hans före honom aflidna hustru, Amalia, född Abrahamsson. Det testamenterade kapitalet utgjorde Femtio tusen Riksdaler Riksmynt och var af testator gifvet till Mosaiska församlingen i Göteborg »såsom grundfond för inköpande eller uppbyggande af ett boningshus, der-uti behöfvande medlemmar af nämnda församling, företrädesvis medellösa enkor, skola erhålla fria bostäder». I testamentet heter det dock: »Då mosaiska trosbekännare här i landet erhållit fullt medborgerliga och politiska rättigheter i likhet med landets öfriga innevånare, bör den här stadgade inskränkning i afseende å kostnadsfri upplåtelse af lägenheter uti ifrågavarande boningshus till medlemmar af Mosaiska församlingen härstädes upphöra, samt förthy sådan upplåtelse ega rum till medlemmar af kommunen, utan afseende på deras trosbekännelse.»

öfverlemnande åt församlingens föreståndare att, i samråd med föreståndarne vid »Israelitiska Sjukvårds- och Begrafningssällskapet» i Göteborg vidtaga de åtgärder och reglementariska bestäm-melser, hvilka i följd af donationen blefve erforderliga, hade testator, i ett bihang till testamentet, uttalat den åsigt, att det ifrågavarande boningshuset borde innehålla 6 å 7 lägenheter, livar-dera bestående af 2 å 3 rum med kök och nödiga uthus för hushåll, samt dessutom nåjra få enkla rum till inhysande af enskilda personer, och vidare bestämt, att för den händelse ej tillräckligt antal behöfvande finnes inom församlingen för att upptaga alla lägenheterna, de ledigvarande skola få uthyras till personer som föra ett stilla och sedesamt lefnadssätt, utan afseende å deras trosbekännelse, mot en serdeles billig hyra; skolande det sålunda inflytande hyresbeloppet, för den händelse detsamma icke är behöfligt till utgifter för husets underhåll, användas till andra välgörande ändamål.

I enlighet med det dem lemnade uppdrag, ha ofvanbemälte föreståndare gått i författning om testamentets verkställande, och har grundläggningen till boningshuset helt nyligen (för omkring en månad sedan) börjats. Huset kommer att ligga i närheten af Hagakyrkan å tomterna n:is 5 och 6 i stadens blifvande 13:de qvarter, å den s. k. Hasselbladska ängen, hvilka tomter inköpts för en summa af något öfver 6,400 Riksdaler. Ritningen är uppgjord af arkitekten F. J. Heilborn, som antagits till arkitekt vid byggnaden, hvilken uppföres af byggmästaren P. J. Rapp, för en summa af 46,000 Riksdaler. Enligt kontraktet skall byggnaden, som blir 3 våningar hög, vara färdig i Augusti år 1870, så att inflyttningen deri kan ske den 1 Oktober samma år.

Tillsynsföreningen må nämnas i slutet af den afdelning som handlar om välgörande stiftelser, ty nämnde förening

är den stora pulsåder, hvar-igenom lifskraft, ljus och värme tillströmma en

9stor del af Göteborgs befolkning. Tillsynsförenin-gen, hvars syftemål är att genom personlig tillsyn i de fattigas hem, vinna kännedom om deras belägenhet och söka hjelpa dem, började sin verksamhet 1863, och var den första tillsynsförening i Sverige som började en dylik vacker verksamhet i större skala.

Sjukvårdsanstalter.

Utom det förut nämnda Sahlgrenska eller Allmänna sjukhuset, finnas i Göteborg nedanstående sjukvårdsanstalter:

Stadens Sjukhus (Norra Hamngatan N:o 2) hvarest äfven vårdas syphilitiska patienter, intager sjuka från stadsförsamlingarne, från Göteborgs och Bohus län samt resande sjuka.

Göteborgs hospital är den äldsta barmhertig-hetsinrättning på denna ort, då det härleder sig från kon. Gustaf I, som år 1526, då ännu Ny-Lödlöse stod i flor, flyttade ett hospital, som förut funnits i Gamla Lödöse, till det här belägna Grå-brödraklostret, hvars förra innevånare fingo befallning att förfoga sig till annan ort. Delande med Ny-Lödöse ödet att förstöras, uppstod Hospitalet åter vid Göteborgs anläggning och erhöll då åtskilliga förmåner. Hospitalet, som står under Se-rafimer-Ordensgillets öfveruppsigt, eger fast egendom i bus, hemman, qvarnar och lägenheter. Dess årliga inkomster bestå i hemmansräntor, krono-tionde, arrendemedel, ett statsanslag (500 R:dr), inträdesafgifter, arfsmedel, m. m.

Hospitalet omfattar icke blott Göteborgs län, utan en stor del af mellersta och södra Sverge.

Gamisonssjukhnset (Kungsgatan N:o 10). Detta sjukhus eger 75 sängar och erhåller ett statsanslag af omkring 2,500 R:dr till medikamenter och sjukvårdspersedlar.

Fattigförsörjnings-inrättningens sjukhus underhål-les af de medel som af fattigförsörjningen inflyta,det eger 96 sängar, och är beläget inom inrättningens lokal.

Ögonsjukhuset. Ar 1859 den 6 Juni öppnades här i staden en sjukvårdsinrättning for ögonsjuka, grundad och allt sedan underhållen genom frivilliga, frikostiga bidrag. Den utgjordes till en början af 4 sängar, men ökades efter 6 månader ytterligare, sedan inrättningen från Haga inflyttat till huset N:o 24 Kungsgatan.

Från ögonsjukhusets första öppnande den 6 April 1859, till den 31 Dec. 1866, har förhållandet varit följande: Intagne 345; botade och förbättrade 269; oförbättrade 58; ovisst resultat 15.

Det bör icke förgätas att med tacksamhet omnämna, att den ene af stadens apotekare, Herr O. L. Björk, som allt ifrån stiftelsens början, åt densamma lemnat alla läkemedel fritt. — Sålunda har denna vackra inrättning blifvit grundad och underhållen enligt engelskt mönster genom friviliga, bidrag — bland hvilka för hvarje år ett namn prunkar med icke mindre än ett tusen R:dr — och under dess föga mer än sjuåriga tillvaro uträttat mycket godt till mensklighetens väl. Anledningen till denna vackra och för samhället hedrande inrättning är att söka både i det deltagande som egnats åt personer, beröfvade det ädlaste af sina yttre sinnen, från deras sida, hvilka sgtt och erfarit det smärtsamma i denna förlust hos sina närmaste, och i den lyckliga omständighet att inom Göteborgs lärarekår funnits en medlem, som åt denna gren af läkarekonsten egnat sin hela lef-nads bästa krafter.

Göteborgs Barnsjukhus (vid nya allén). En bland de vackraste inrättningar som på sednaste åren uppstått inom Göteborg, denna såsom de flesta, grundad på enskilt storartad frikostighet, är Göteborgs Barnsjukhus.

Det var Herr David Carnegie, hvars namnär föstadt vid denna såsom vid mången annan välgörenhetsinrättning, som, sedan ett hans förslag: att på Sahlgrenska sjukhuset få en afdelning för sjuka barn, hvars kostnad han ville godtgöra — blifvit afböjdt, skänkte genom gåfvobref af den 5 Juni 1857 ett kapitalbelopp af 50,000 R:dr, hvaraf årliga räntan skulle användas till underhåll af ett blifvande barnsjukhus, hvarjemte medgafs att de räntebesparingar som, då det tillernade sjukhuset blef öppnadt, kunde hafva uppstått, skulle få användas till anskaffande af nödiga inventarier och servis-persedlar för det nya sjukhuset

Samma år, 1857, skänktes af en person, som önskade förblifva okänd, till uppförande af ett särskilt barnsjukhus

50,000 R:dr, och ytterligare från annan hand vid början af år 1859 en lika stor summa till sjukhusets underhåll. Genom framkallande af täflan hafva flera förslag till ritningar för en ny byggnad till Barnsjukhus inkommit och en sådan numera uppförts på en slutligen dertill bestämd plats på en äng i Vestra Haga nära nya alléen. Sedan från samma person som skänkt den ofvannämnda summan till en nybyggnad, ytterligare blifvit skänkta 10,000 R:dr år 1865, och 8,000 R:dr samma år från annan hand, hvarjemte äfven räntebesparingar uppgått till sistnämnda summa, har det nya barnsjukhuset blifvit uppfördt för en summa af 76,000 R:dr.

Under år 1866 hafva ytterligare donationer till underhållsfonden influtit, nämligen:

den 10 Febr. af anonym....................5,000

och den 2 Mars af ett barn, som blifvit

återstäldt från en svår sjukdom . . . 10,000

hvarjemte en styrelsens ledamot till inventariernas kompletterande skänkt omkring 2,500. Emellertid uppgår inrättningens underhållsfond för närvarande till..................... 130,300 R:draf hvilken de utgående räntemedlen

uppgå till........................... 6,400 R:dr

Då nu de beräknade årliga utgifterna

utgöra.............................. 5,500 »

utgör öfverskottet för år ... . 900 »

genom hvilket, sedan byggnadens underhåll blifvit bekostadt, kapitalet skall vinna en årlig tillökning.

Denna vackra inrättnings bestånd kan sålunda för all framtid anses betryggad, och den skall helt säkert än vidare kunna utvidgas, då donationer lika litet framdeles som hitintills lära uteblifva.

Hemmet för obotlige sjuke.

En högt uppsatt person inom detta samhälle, då hon var redo att för alltid lemna detsamma, uppreste sig en ärestod uti denna stiftelse, med hvilken hennes namn skall vara förenadt till en kär åminnelse. Det upprop hon lät utgå till stadens damer att genom försäljande af förfärdigade handarbeten bilda en fond för inrättande af ett hem för obotlige sjuke, skedde icke eller förgäfves, enär härigenom d. 10 April 1862, inflöt en summa af icke mindre än 29,866 R:dr, hvarefter stiftelsens kapital genom sedermera influtne gåfvor och upp-lupneo räntor ständigt ökats.

Ar 1866 tillföl lo tvenne testamentariska dispositioner sjukhemmet näml. en å 25,000 R:dr af A. d'Angotte, och en å 5,000 R:dr af E G. Andersson. Kapitalet har genom ytter igare gåfvor uppgått till 71,732 R:dr.

Sedan styrelsen för denna inrättning redan under första tiden af dess verksamhet lyckats förskaffa den eget hus, kunde detsamma d 15 Dec. 1864, öppnas till intagande af patienter.

Då det nätta och välbelägna hus vid Husar-gatan, uti hvilket stiftelsen först inflyttade, icke ägde utrymme för det, till följe af ökade inkomster, intagna större antal patienter, inflyttade dessai April månad år 1866 i den nya lokalen vid Göth-gatan, den Direktionen inköpt för 36,000 Rdr, eller för 10,000 R:dr utöfver den af förre ägaren d’An-gotte donerade samman. Då de lägenheter i detta hus, hvilka icke af sjukhemmet begagnas, lemna en inkomst i årlig hyra af 1,550 R:dr och det fordna huset blifvit försåldt för 8,500 R:dr — eller med en förlust af endast 1,611 R:dr — synes den förmån som blifvit beredd, att sjukhemmet numera äger en rymlig och under lång framtid tillräcklig lokal, icke böra skattas ringa. Den utmärkta snygghet och ordning som på båda dessa ställen varit rådande och hvilka omständiheter äro nödvändiga vilkor för trefnaden å hvarje sjukinrättning, och härstädes till en stor del betingas genom den åtgärd, att icke några för sin omgifning besvärande patienter der lemnas inträde, hedra i hög grad föreståndarinnan för stiftelsen, som i dessa hänseenden icke sparar omtanka och tid. Kostnadsfri läkarevård och fria läkemedel från den andra af stadens Apotekare Herr J. G. Gavalli, komma denna stiftelse till del, och böra icke underlåtas att med tacksamhet erkännas.

Louise Ekmans född v. Duben

Donationsfond till behöfvande sjuke.

Denna vackra och välgörande inrättning utgör ett testamente af en ädel Dame, under sin lefnad lika utmärkt för dygder som hårdt pröfvad i lidanden, och har till ändamål »att bereda behöfvande och välkända personer, hvilka lida af plågsam sjukdom, den lekamliga lindring, som de i följd af medellöshet äro förhindrade att sig tillegna». Den stiftades, enligt gifvarinnans önskan, då till minne af hennes dödsdag föreg. år, d. 22 Sept. 1862, Femtontusen R:dr till detta ändamål öfver-lemnades, hvartill Hr D. Carnegie samma dag ladetiotusen R:dr* och ytterligare i Februari månad påföljande år femtontusen R:dr åt »obotligt sjuke som vårdas i sina hem».

Utom denna fond, således ursprungligen belöpande sig till 40,000 Rdr Rmt, har äfven i Januari månad år 1864, en summa af femtusen Rdr Rmt blifvit ställd under samma styrelses vård under benämning »Hilda Heymans född Magnus un-derstödsfond för fattiga bröstsjuka», hvarigenom ytterligare ett dyrbart namn blifvit vid denna inrättning fästadt.*)

Donerade Fonder

Under Pastorsembetets i Domkyrkoförsamlingen förvaltning.

lngmanska donationen. Testamen t arisk disposition af Enkefru Margareta liigman i Uddevalla, öat. den 21 Jan. 1841, stor 2,333 R:dr 33 öre R:mt, med föreskrifvit ändamål: »till understöd för Enkor och faderlösa barn, samt äldre ogifta fruntimmer, hvilka befinna sig i värnlöst tillstånd, af det slag, som i allmänhet benämnes »pauvres honteuse», inom Domkyrkoförsamlingen i Göteborg utan redovisningsskyldighet för Domprosten, men med yttryckt önskan, att ett meddelande årligen måtte inflyta i någon af Göteborgs tidningar, rörande beloppet af de för året utdelade summorna, jemte de personers namn, till hvilka de blifvit utdelade.

Enkefru Retzii donation à 150 R:dr R:mt, testam. disp. den 1 December 1843, med uttryckt ön-

*) Uppgifterna om de. 4 sistnämda sjukvårdsanstal-terna, äro hämtade ur det förtjenstfulla arbetet "Göteborgs Sjukvårdsanstalter" af Doktorn och Riddaren Herr C. F. Ewert.skan: »till några mest nödlidande fenkor och faderlösa barn».

Brukspatron U. v. Åkens disposition till församlingens fattige, uppgående till 516 R:dr 65 öre R:mt.

Wulfska donationen. Testamentarisk disp. af segelsömmaren J. C. Wulf, den 12 Nov. 1802, stor 3,603 R:dr 33 öre R:mt, med uttryckt ändamål, att räntan skulle utdelas »till de mest behöfvande sängliggande fattige här i staden» (Göteborg).

Testamentarisk disposition af jungfru Anna Br. Bergman, den 1 Dec. 1841, som skänkte hela sitt efterlemnade bo till åtskilliga milda stiftelser, med föreskrift att återstoden skulle öfverlemnas till Domprosten för att af honom utdelas till »fattiga, och i synnerhet sjuka och andra nödlidande, och dem som hafva barn och äro kända för ett beskedligt uppförande».

Borgenströmska donationen. Testamente af Axel Borgenström, den 21 April 1856, stor 5,000 R:dr R:mt, att af Pastorsembetet »efter bästa öfverty-gelse använda räntan till understöd för fattiga sjuka, särdeles Enkor och Mamseller».

Amici Lazarorum fond, stor 600 R:dr R:mt, skänkt af en anonym, som kallat sig »Amicus Lazarorum», med föreskrift att räntan skall användas till understöd åt fattiga sjuka.

Lindgrenska donationen, stiftades genom testa-mentariskt förordnande den 2 Maj 1843 af afl. snickaremästaren Magnus Lindgren, som skänkte hela sin qvarlåtenskap till understöd åt fattiga handtverkare, enkor och faderlösa handtverkare-barn inom Göteborgs stad och dess område, hvilka gjordt sig kända för gudsfruktan, stilla vandel, arbetsamhet och redlighet. De årliga understöden äro bestämda för enka 75 R:dr; för gossebarn minst 25 R:dr, och högst 37 å 50 och för flickebarn minst 15 R:dr och högst 25 R:dr Rant.Under förvaltning af Tyska församlingens Kyrkoråd.

Församlingens kyrkokassa är bildad, dels genom öfverskott å den kyrkan beviljade andel i To-lagen, dels genom donationer, af hvilka må nämnas: den Coopmansko, om 1,500 R:dr R:mt, genom testamente af afl. Fru Kajsa Coopman, dat. den 14 Maj 1810; den Wahlfartska uppgående till 2,118 R:dr 37 öre R:mt, af fru UL Wahlfart, som den 4 Juni 1841, till kyrkan testamenterade 3,000 R:dr R:mt; den Rönbergska om 750 R:dr R:mt; den Holtermanska, Tärngrenska och Semströmska, m. fl.

Under handelsföreningens förvaltning.

Semströmska donationsfonden, grundad af handlanden Jonas A. Sernström, år 1817, utgör 25,000 R:dr R:mt, deraf räntan utbetalas till enkor efter handlande.

Holtermanska donationsfonden, stiftad år 1824 af brukspatron Niklas Holterman, utgör 6,000 R:dr R:mt, hvaraf räntan: 342; R:dr, utdelas till köp-mansenkor.

Enkefru M. C. Levgrens donation, grundlagd år 1844 af grosshandlanden A. G. Le vgren, pro-* stinnan M. S. Torell, född Levgren, och prosten O M. Torell, utgör 9,000 R:dr R:mt, hvaraf räntan utdelas till understöd för behöfvande köpmans-enkor eller döttrar.

Oustaf Lindströms donationsfond, stor 30,000 R:dr R:rat, aflemnades år 1853, till följd af testamente utaf nandl. Gusta: Lindström, och kommer räntan deraf att användas till pensioner å 150 R:dr R:int för ogifta döttrar till aflidne handlande.

Sven Zachrissons donationsfond, stiftad år 1855 af afl. handlanden Sven Zachrisson, utgör 3,000, deraf räntan skall utdelas till 2:ne behöfvande köpmansenkor.

Handelsföreningens egen fond, räntan deraf, jemteunder året inflytande fattigmedel, utdelas vid Julhelgen till enkor och barn efter handlande.

Under Handelsrföreningens Ordförandes förvaltning.

Mamsellerna Jansens testamenterade pensionsfond, utgörande 8,910 R:dr 59 öre, deraf räntan utdelas ined 50T R:dr 82 öre R:mt.

Under Borgerskapets Äldstes förvaltning.

Holtermanska fonden. Enligt testamente den 10 Okt. 1792 och 20 Sept. 1793 § 23, har framlidne Herr Johan Petter Holterman gifvit till ett sjukhus för veneriska smittan ett kapital till Borgerskapets äldstes disposition och enskildta förvaltning, hvilket till Borgerskapets äldste öfver-lemnades den 1 Juni 1794 med 8,000 R:dr R:mt.

Under Fattigförsörjnings-Direktionens förvaltning.

Lessiska donationsfonden, stiftades genom testa-mentarisk disposition den 26 Mars 1795 af framl. grosshandl. And. Lesse, till att understödja »sängliggande fattiga, nödlidande och sjuka». Första utdelningen skedde redan år 1782. Fonden var ursprungligen ställd under presterskapets vid Domkyrkoförsamlingens vård, men kom sedermera under fattigvårdsdirektionen, till dess den år 1847 öfverlemnades till det nya sjukhuset, under vilkor att hvad af 5 proc. ränta å fonden icke åtgår till ersättning för vården å sjukhuset af sådana »stadens sängliggande fattiga nödlidande sjuke», som under året enligt fattigförsörjnings-direktionens begäran blifvit å sjukhuset intagna, öfverlemnas till bemälte Direktion för att enligt Testators föreskrift utdelas.

Fonden, som vid Testators död var 88,333 R:dr R:mt, uppgick då den öfverlemnades åt sjukhuset till omkring 90,000 R:dr R:mt.Under Sjömans-Direktionens förvaltning.

Göteborgs Nationalkassa, bildad af Göteborgs Skeppsredare, genom frivilliga bidrag, hvilkas första teckning började år 1815. Förvaltas i enlighet med iippgjordt reglemente, sanktioneradt af Kongl. Maj:t d. 4 Aug. 1840, vid hvilkens tid fonden uppgick till 33,999 R:dr R:mt. Fonden utgör omkring 30,000 R:dr Rmit, under hvilket belopp den ej får nedgå. Afkastningen är afsedd för lemnande af bidrag till hem förskaffande från främmande länder af besättningar å förolyckade fartyg af Göteborgs Handels flotta.

Under föregående tider hafva bidrag äfven lein-nats till andra ändamål Sä erhöll Vexelundervis-ningsskolan i Carl Johans församling ett årligt bidrag af 500 R:dr R:mt under 19 år, från och med 1831 till och med 1849, samt, Sjömannasällskapets skola ett årligt bidrag af 750 R:dr R:mt under 11 år, från 1839—1849.

Redaktören och filosofie doktorn herr S. A. Hed-lund har utgifvit en kortare beskrifning öfver Göteborg i den »Göteborgs kalendern som han, tillsammans med A. Berg, utgaf 1857, och hvilken var den första kalender som utkommit öfver Göteborg. Detta företag lyckades serdeles väl, och sedan dess hafva flera adresskalendrar utkommit öfver Henna stad, till stor fördel och beqvämlighet för dem som der »bygga och bo» eller vistas som resande. Ur herr Hedlunds kalender äro i detta arbete de flesta uppgifterna hämtade som röra undervisnings-verk, fattigvård och milda stiftelser, föreningar för välgörande ändamål, donerade fonder, sällskaper och föreningar för omedelbart christliga ändamål, skön konst och allmän bildning m. m.

Om något, rörande dessa inrättningar, blifvit uteglömt eller oriktigt och ofullständigt framställdti detta arbete — hvilket tyvärr är alltför troligt — torde det kunna rättas i en möjligen kommande upplaga. I ofvannämda Göteborgs kalender för 1868 finnos en kalenderafdelning, innehållande uppgift på auktoriteter, alla allmänna inrättningar, stiftelser m. m. jemte en adressafdelning och en annonsafdelning, och deri kan således det måhända ofullständiga i denna bok återfinnas.

Det är icke allenast genom utgifvandet af Göteborgs kalendrar söm herr redaktör S. A. Hedlund verkat godt för denna stad; han har med outtröttligt nit arbetat för samhällets bästa och framåtskridande i flera riktningar, och i en mängd kommunala frågor, stiftelser för välgörande ändamål och allmän bildning m. m., återfinner man ofta hans namn. Han har med sin tankes skatter tjenat Göteborg lika mycket som mången af dess kapitalister.

Begrafningsplatserna vid Göteborg.

Gamla, eller allmänna begrafning-platsen är belägen vid förstaden stampen och invigdes 1804. Den äger skuggrika alléer och åtskilliga vackra graf-vårdar. Öfver inträdesporten står: »Tänkpå döden». Flera personer, utmärkta för det goda de verkat för allmänt eller stadens bästa, äro der begrafna, och bland dem märkes: Willam Chalmers död 1811, Pehr Dubb död 1834, Olof Wijk och Robert Dick-son. Qkalden Wadman är äfven begrafven här.

S. k. Nya begrafningsplatsen, belägen öster om staden. Främst bland grafvårdarne der märkes konstnären Fogelbergs grafkulle. Kullen har en pole-rad rund granitpelare, uppbärande Fogelbergs bröstbild i brons, och försedd med bildhuggeriernblemer. Inom en lagerkrans läses:

Bengt Erland Fogelberg, född i Göteborg dm 8 Augusti 1786, död i Triest den 22 December 1854. Vården restes af beundrare och vänner.

Gamla varfvets begrafningsplats äger många vackra grafvårdar och flera familjegrafvar.

Carl Johans församlings begrafningsplats samt Hospitalförsamlingens och Nya va rf vets, hafva äfven flera vackra grafvårdar och familjegrafvar.

Mosaiska församlingens begrafningsplats, belägen nordost om förstaden Stampen, är serdeles vacker och utmärker sig för flera dyrbara grafmonumenter, bland dem synas ett stort stenblgck hvarpå hänger en lagerkrans af hvit marmor. A stenen synes äfven en uppslagen bok likaledes af hvit marmor, i boken läses: Här hvilar Öfverläraren H. S. G ans,

död den 25 April 1853 vid 76 ålder. Tacksamma lärjungar reste denna minnesvård. Ä denna begrafningsplats hvilar äfven den kände litteratören Carl Simon Warburg, död 1865 vid 30 års ålder. Den som enskild person högt värderade fordna sångerskan fru Eufrosyne Abrahamson född Leman är ock här begrafven.

A detta fridlysta rum hvilar mången ädel man äfven utan prunkande minnesvårdar, ty Göteborgs mosaiska bekännare hafva städse gjort sig kända för utmärkta medborgerliga förtjenster och upplyst förstånd. Hvad upphöjda tänkesätt och menni-skokärlek beträffar, gifva de icke heller deri sina christna medborgare efter, och i enig samverkan med dessa, arbeta de för samhällets framåtskridande. Också har en Göteborgare af mosaiska

bekännelsen blifvit hedrad med ett statens förtroendeuppdrag, och detta är hos oss första gången som en man af judiska tron erhållit ett dylikt. Äfven här-uti hafva Göteborgarne gifvit initiativet till en rättvis saks framgång.

Göteborgs brandordning.

Slutligen må vi ej förgäta hvad som, näst Guds beskydd, bevarar såväl de lefvandes som de dödas stad härstädes — så vidt man med de »dödas stad» menar grafvårdame i kyrkorna och mo-numenterna å begrafningsplatserna — nämligen den utmärkta brandordning och de förträffliga brandredskap som numera finnas i Göteborg. Det är ett verkligt nöje att betrakta dessa väl skötta »eldsläckningsvapen», särdeles dem som finnas i Carl Johans församling. De stå der, dessa större och mindre kärrsprutor, blankpolerade och finput-sade, i hvarje ögonblick färdiga att draga i härnad v mot Muspels söner.

Släcknings- och bergningsbestyret vid eldsvådor ombesörjes af en Brandkår, bestående af följande personal: en Öfverbefalhafvare; en Andre Befälhafvare; en Tredje Befälhafvare; en Mönster-skrifvare, hvilken tillika tjenstgör såsom Adjutant; sex ordinarie Uppsyningsmän; tolf extra Uppsy-ningsmän och två Machinister.

Arbetsstyrka: femtiosex ordinarie Brandkarlar, deraf fyra för stationen i Carl Johans församling; tjugosex extra Brandkarlar, hvaraf aderton för stationen i Carl Johans församling och sex for sta-tionen^i Redbergslid; åtta Reservbrandkarlar och trehundrasextiotvå man arbetsmanskap.

Högsta befälet vid eldsvådor tillkommer lands-höfdingen, och åligger det såväl militära som civila myndigheter, att ställa sig till efterrättelse hvad Landshöfdingen vid dylika tillfällen förordnar. Han biträdes af Polismästaren, som, i Landshöfdingens frånvaro, vid eldsvådor innehar högsta myndigheten; men intill dess någon af dera öfver eldgläck-ningsbestyret tagit befäl, utöfvas detta af Ofver-befalhafvaren vid Brandkåren.

För skyndsamt meddelande af underrättelse om utbruten eldsvåda, användes elektrisk telegrafledning mellan Christinae kyrkas torn och stationen i Stadshuset, äfvensom mellan sistnämnda station samt stationerna på Stampen och i Haga, mellan stationen i Haga och stationen i Carl Johans församling samt från denna station till Carl Johans kyrka; skolande allarmering å Stampen och i Ma-jorna vid eldsvåda ske dels genom ringning i klockor å stationshusen och dels medelst trumning å gatorna.

Vi skola hoppas att Göteborg genom nyss-nämda kloka åtgärder, beredt sig försvarsvapen mot sin gamla fiende, elden, så att denna stad ohämmad må fortgå pä det sjelfförvärfvade oberoendets bana.Tillägg till Naturhistoriska Museum, sid. 92.

Sedan afhandlingen om Naturhistoriska museum redan var färdigtryckt, meddelades godhetsfullt, genom herr intendenten Malm, nedanstående, som bort inflyta i slutet af naturhistoriska museets af-delning.

»Slutligen återstår det för oss att anföra något om den mineralogiska och geologiska samlingen m. m., som är uppställdt i samma våning, men i sjelfva hufvudbyggnaden; och har förf. genom välvilligt tillmötesgående af person, som vederbör, blif-vit satt i tillfälle att härom meddela följande:

E. MineralogiskaToch Geologiska samlingen.

Lokalen för följande trenne samlingar består af trenne rum af resp. 21 x 45,13 x 36 och 14 x 45*) fots golfyta. Den förstnämda salen är inredd med polerade mahogniskåp med glas. Liknande skåp, men målade med ekfärg, finnas å väggarna i de trenne andra rummen. På golfvet uti det ena af dessa finnes dessutom flera fristående skåp med lådor å ömse sidor och öfverst med glas försedda, sluttande pulpeter.

Den förstnämda samlingen är ännu jemförelse-vis i mindre omfång, men ökas småniugom hvarje är. Sedan Kongl. Vetenskaps och Vitterhetssamhällets samling utgjort första början, har den mineralogiska samlingen fått emottaga värderika bidrag frän många personer, och icke minst af pro-

*) Detta rum är tillsvidare upplåtet åt Historiska museum.fessor NORDENSKJÖLD, som från Kong). Veten-skaps-Akademiens dupplettsamling öfverlemnat en större mängd mineralier. Bland de geologiska sam-lingarne bemärkes en fullständig genomskärning af Höganäslagren. En här uppställd samling af Bohusläns bergarter har

blifvit skänkt af geologen E. OLBER. Prof på de Liberiska lagroen å Gottland, skänkta af f. d. statsrådet O. I FÅHRJ2US finnes äfven. Hvad öfriga bergarter vidkommer är samlingen ännu obetydlig, dock bör anmärkas ett par skåp med mineralier och bergarter i stora stuffer från åtskilliga svenska malmfält, skänkta af framlidne bergmästare v. SCHEELE.

I samband med föregående tillåtes det oss att här upptaga följande vackra samling, bestående af prydligt ordnade och omsorgsfullt förvarade produkter, hemtade såväl ur mineral-, som växt- och djurriket, eller den så kallade

Båvarusam lingen.

Denna samling är helt och hållet ny, d. v. s. den har blifvit nybildad efter är 1861, och är redan nu ganska rikhaltig, tack vare gifvare som dels utverkade att vid Londonerexpositionen 1862 en hel mängd artiklar kommo museum till godo, och dels skänkt samlingar. Mycket har ock blifvit inköpt direkt. I denna samling, elit äfven prof från kemisk tekniska fabrikationer blifvit inrymda, finnes såsom särskilt anmärkningsvärda: en fullständig samling af harzer, etberiska oljor, fettarter, tärgstofter, kemikalier m. ra. Ull, bomull, silke och andra spinn bara fibrer äro väl representerade. Här förekommer kaffe, thé och kakao från de mest skiljda orter, samt en af öfver 1000 nummer bestående samling af cerealier. Porslinsfabrikationen och kopparutsmältningen äro väl representerade i profver, skänkt^ från Gustafsbergs och Rörstrands fabriker, samt Åtvidabergs kopparverk.

M.För de resande i Göteborg,

som ej äga mera än en dag att bese stadens märkvärdigheter, torde en kort vägledning dertill ej vara ovälkommen. Genast på morgonen göres en promenad i staden, då man beser det yttre af dess vackra byggnader, gator, torg, statyer, kanaler m. m. Derefter beses Göteborgs museum. På middagen tager man en vagn och reser ut åt den vackra Danska vägen (se sidan 149), beser de vackra Villorna derstädes, tillika med Örgryte kyrka (se sid. 155) och äter middag, till exempel på Lorentsberg (se sid. 148), då man tillika får se dess vackra park med Wadmans byst. Under denna promenad har man skansarne Kronan och Lejonet for ögonen nästan hvart man vänder sig. Strax på eftermiddagen beser man Trädgårdsföreningens jält (se sid. 51), och derefter beger man sig till Skeppsbron, stiger der i någon af de små ångbåtar, som ett par gånger i timman ila deremellan och Klippan, samt mellanliggande stationer.

På detta sätt kan man äfven bese alla förstäderna (se sidan 53) och från Majorna begifva sig hem. På detta sätt kan man på en enda dag taga känuedom om det mest märkvärdiga som finnes att se i Göteborg och dess närhet. Den somäger längre tid på sig att bese Göteborg och önskar derunder begagna denna bok som vägledning, kan af innehållsförteckningen deri sjelf se hvad han finner mest betraktansvärdt. Resande hafva dessutom en god ledning till hvad som bör ses i de väl redigerade tidningar som utgifvas i Göteborg, och hvar-iblaud Handels- och Sjöfartstidningen är den största. Bland denna tidnings förtjenstfulla medarbetare är äfven den utmärkte författaren Victor Rydberg.

Blaud de hotel som kunna rekommenderas, är det nära jernvägsstationen belägna hotel Carl XV, hvilket är beqvämt, och särdeles ordentligt.Rättelser.

Sid. Rad. Står. Läs. 53 16 uppif. Verand er Veranda. 56 5 nedif. Gustavii Gustavi. 77 30 uppif. 10 stycken, 9 stycken, 89 25 uppif. läunitiska faunistiska 133 8 nedil. ditu situ 133 3 nedif. sabulora .. Sabulosa. 133 3 nedif. Semitukata Semi8u]Cata. 134 5 uppif. Mytiluse Mytilu8. 134 6 uppif. Serpalaeea Serpulacca. 134 7 uppil. Saxicuon . ... Saxicava. 135 16 uppif. Sydkuster Syd-Koster (en ö utanför Strömstad) 136 18 uppif. Skärlabybanken .... Skänlabybanken 138 17 uppif. Källa .... Råda. 138 16 nedif. Hallen Hall. 138 20 uppif. Odliga . ... Ödsliga 138 13 nedif. Rvndängsberg Randängsberget 139 2 uppif. Gunnebo Gubbero. 139 7 uppif. fors torp. 139 5 nedif. Gälda Gårda 140 2 uppif. Palastiska . Palatslika. 140 15 uppif. afvittring vittring 141 11 uppif. Dell sjön Delesjön. 142 7 nedif Krustacier Krustaceer. 142 1 nedif. Planasier Planarier 143 1 nedif. Ephydne Kphydra. 143 15 uppif. Oektera Ochtera

På sista bladet första sidan ”För Resande” tredje raden nedif. står: Pä detta sätt, läs: Sålunda